

Mitä on empatia ja millaisia kosketuspintoja sillä on poliisin työhön?

Evoluutiopsykologista tutkimusta empatiasta
Mikko Kaikkonen

6/2022

TIIVISTELMÄ

Mikko Kaikkonen: Mitä on empatia ja millaisia kosketuspintoja sillä on poliisin työhön? – Evoluutiopsykologista tutkimusta empatiasta

Opinnäytetyön muoto: Tutkimuksellinen

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja: Jari Hyyti & Anna Tammissalo

Tutkinto: Poliisi (AMK)

Tämä tutkimuksellinen opinnäytetyö käsittelee empatiaa ja sen sijaa anonyymissä rikollisuudessa, poliisien myötätuntouppumisessa sekä lapsiin kohdistuvien rikosten tutkimisessa. Tavoitteena on tarkastella empatiaa evoluutiopsykologisesta näkökulmasta. Opinnäyte pureutuu poliisityön kannalta evoluutiopsykologisiin empatian kerrostumiin: tunteiden tarttumisen, sympaattisen huolen ja empaattisen näkökulman valitsemisen kerros. Anonymiteetin suhdetta rikollisuuteen tarkastellaan sivustakatsojaefektin ja deindividuaation käsitteiden kautta.

Opinnäyte toteutettiin kuvailevana ja integroivana kirjallisuuskatsauksena, jossa aihetta tarkastellaan kansainvälisten sekä kotimaisten tutkimusten, tieteellisten artikkeleiden ja teosten sekä asiantuntijakirjallisuuden kautta.

Katsaus tuo ilmi, että empatia on keskeinen edellytys ihmisen yhteisöllisyydelle sekä sivilisaatiolle, mutta empatian haaste on kuitenkin sen rajallisuus ja kognitiivista päätöksentekoa rajoittavakin ulottuvuus. Empatia voi vaikuttaa päätöksen tekijään niin, että tämä päätyy tekemään jopa arvonsa vastaisia päätöksiä. Esiin nousee tarve rationaalisen myötätunnon käsitteen jatkotutkimukselle. Katsaus tuo ilmi, ettei rikoksen sivustakatsojien iso määrä vähennä heidän sympaattisena huolenansa ilmenevää puuttumistaan rikokseen, mutta deindividuaatiossa rikosentekijä voi kadottaa tunteen yksilöllisyydestään väliaikaisesti väkivaltarikoksia raaistavalla ja empatiaa vähentävällä tavalla. Myötätuntouppuminen puolestaan perustuu tunteen tarttumiseen sekä sympaattiseen huoleen, joka kumuloiuu. Myötätuntotydyttyneisyydellä eli onnistuneilla auttamiskokemuksilla voi olla myötätuntouppumusta vähentäviä vaikutuksia. Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnan keskeinen haaste on tunteiden tarttuminen ja tunteellisen etäisyyden pitäminen työtehtävien aiheisiin. Opinnäyte haastaa kehittämään lapsirikostutkinnan työn organisointia sekä tekemään kattavampaa tutkimusta poliisien kokemasta myötätuntouppumuksesta Suomessa.

Sivumäärä: 54

Tarkastuskuukausi ja vuosi: toukokuu 2022

Avainsanat: empatia, myötätunto, poliisi, evoluutiopsykologia, sivustakatsojaefekti, anonymiteetti, deindividuaatio, myötätuntouppumus, lapsiin kohdistuvat rikokset, kirjallisuuskatsaus

SISÄLLYS

1 Johdanto.....	1
1.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	1
1.2 Tutkimuskysymykset	2
1.3 Tutkimushypoteesit	3
1.4 Tutkimusmenetelmä.....	3
1.4.1 Kuvaileva ja integroiva kirjallisuuskatsaus	4
1.4.2 Aineiston haku ja valinta	4
1.4.3 Dokumenttien analysointi.....	5
2 Teoreettinen lähtökohta – evoluutiopsykologinen empatian teoria	6
2.1 Tunteiden tarttuminen	8
2.2 Sympaattinen huoli	9
2.3 Empaattinen näkökulman valinta.....	10
2.4 Maatuskanukkemalli.....	13
2.5 Empatian rajat – Kaiken valaiseva aurinko vai kapea valokeila?	14
3 Empatian kosketuspintoja poliisin työhön.....	17
3.1 Kasvottomuuden ja anonymiteetin vaikutus ihmisten välinpitämättömyyteen toisten hädästä ja havaitsemistaan rikoksista – sivustakatsojaefekti.....	18
3.1.1 Sivustakatsojaefektin kritiikki ja sen kumoavia tutkimustuloksia	20
3.2 Kasvottomuuden ja anonymiteetin vaikutus väkivaltarikoksien vaarallisuuteen ja vakavuuteen – kasvotonta väkivaltaa Pohjois-Irlannissa, mellakointia ja roadman-kulttuuria	22
3.2.1 Deindividuaatio ja SIDE (Social Identity Model of Deindividuation Effects)	24
3.3 Myötätuntuupuminen poliisityössä.....	28
3.3.1 Esimerkkejä myötätuntuupumuksesta poliisityössä	31
3.4 Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkiminen	33
3.4.1 Ulkoryhmät ja mediaalinen prefrontaalikorteksi.....	36
4 Tulokset ja johtopäätökset	38
4.1 Mitä on empatia ja millaisia kosketuspintoja sillä on poliisin työhön?.....	38
4.1.1 Kasvottomuuden ja anonymiteetin vaikutuksesta ihmisten välinpitämättömyyteen toisten hädästä ja havaitsemistaan rikoksista	40

4.1.2 Kasvottomuuden ja anonymiteetin vaikutuksesta väkivaltarikosten vaarallisuuteen ja vakavuuteen.....	42
4.1.3 Myötätuntouppumuksesta poliisityössä.....	43
4.1.4 Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkimisesta	44
4.2 Katsauksen luotettavuus ja eettisyys.....	45
4.2.1 Evoluutiopsykologian kritiikkiä	46
4.2.2 Opinnäytetyössä esille tuodut tutkimukset	48
4.3 Jatkotutkimusehdotukset.....	49
LÄHTEET	50
Liite 1 Maatuskanukkemalli Frans de Waalin artikkelista 'The Russian Doll' Model of Empathy and Imitation	54

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aihe on empatia ja sen sija poliisin työssä. Tutkin tässä opinnäytetyössäni empatiaa tutustuen evoluutiopsykologiseen tutkimukseen empatian määrittelyn perustana. Toinen empatiaa kartoittava ja tutkimustani tukeva näkökulma ovat sosiaalipsykologian, psykologian, kriminaalipsykologian ja neurotieteiden tutkimukset, artikkelit ja teokset sekä asiantuntijatekstit, jotka liittyvät anonymiteetin ja rikollisuuden suhteeseen, myötätuntouupumiseen sekä lapsiin kohdistuvien rikosten tutkimiseen. Empatian kosketuspintoja poliisityöhön tarkastelen sekä suomalaisen poliisityön parissa tehtyjen että ulkomailla tehtyjen tutkimuksien valossa. Koetan tekstissäni huomioida erot eri maiden ja aikakausien poliisikulttuureissa. Uskon kuitenkin, että empatia laajana näkökulmana tutkimuksessani nostaa ilmiöitä esiin luotettavalla ja yleistajuisella tavalla. Sivuan empatian määrittelyssä laajassa eläinlajikirjossa havaittua ja väljemmin määriteltyä altruismin käsitettä. Rajaan aiheeni kuitenkin käsitämään vain selkeimmin ihmisapinoilla ja ihmisillä havaittuja empatian kerrostumia: tunteiden tarttumisen kerros, sympaattisen huolen kerros ja empaattisen näkökulman valitsemisen kerros. Tämä siitä syystä, että koen rajauksen tarpeelliseksi teorian mielekkään soveltamisen kannalta ihmisen yhteiskunnalliseen käyttäytymiseen ja poliisin työhön liittyviin ilmiöihin. Poliisin työn kannalta rajaan tarkasteluni anonymiteetin ja rikollisuuden suhteeseen, myötätuntouupumiseen sekä lapsiin kohdistuvien rikosten tutkimiseen sen vuoksi, että näiden aihealueiden parissa pystyn tarkastelemaan sekä poliisien työssään kohtaamaa ilmiö- ja ongelmamaailmaa että poliisien itsessään kokema ja esiintuomaa ilmiö- ja kokemusmaailmaa. Tähän rajaukseen vaikuttaa myös etsimäni lähdemateriaali, joka on ohjannut minun mielenkiintoani sekä toisaalta osoittautunut tutkimuksen kannalta antoisimmaksi.

1.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Arkikielessä empatia mielletään usein tunteena. Tässä yhteydessä ajatellaan, että empatia on tunneherkemillä yksilöillä vahvemmin esiintyvä ominaisuus. Empatia assosioidaan tilanteen mukaan myös kyvyksi tai voimavaraksi, jota toisilla on enemmän ja toisilla vähemmän. Kääntöpuolella se voidaan nähdä myös sinisilmäisyytenä, jolloin ajatellaan, että liian myötätuntoista ihmistä petetään tai hyväksikäytetään helposti. Kansankielisessä keskustelussa kuulee usein ilmauksia siitä, kuinka vaikeaa yhteiskunnallisten päättäjien myötätunto riittää joillekin tahoille, mutta ei toisille. Toisaalta viime vuosikymmeninä yhteiskunnallisessa keskustelussa ja esimerkiksi koulutukseen liittyvässä keskustelussa ovat aiheiksi nousseet ns. vuorovaikutustaidot, joissa viestintä mielletään laajasti ihmisten kyvyksi olla rakentavalla tavalla vuorovaikutuksessa keskenään. Tähän liittyy lisääntynyt puhe kiusaamisesta, syrjimisestä ja vuorovaikutuksen haasteista työ- sekä opiskelupaikoilla. Tässä keskustelussa on noussut esille myös tunnetaitojen käsite. Näin ollen tähän ilmiökenttään vääjäämättä liittyvät käsitteet empatiasta, myötätunnosta sekä toisen tunteiden ja viestinnän tulkinnasta. Mutta mitä empatia itseasiassa on ja miksi se on kehittynyt evoluutiossa? Onko se jopa itsestäänselvytenä otettu asia,

joka juuri siksi on jäänyt lopulta yleisellä tasolla liiankin epämääräisesti käsitetyksi ulottuvuudeksi ihmisessä?

Poliisityön tarkoitus ja poliisin tehtävät ovat kirjatut poliisilakiin 1 luvun 1 § (PoL, 872/2011). Samasta lähteestä 1 luvun 2–6 pykälistä löytyvät myös poliisin toimintaa ohjaavat periaatteet. Vaikka poliisin tehtävät voidaan mieltää lain ja järjestyksen valvonnaksi, voidaan niiden tarkoitus nähdä laajemmin turvallisuuden ja yhteiskunnallisen tasa-arvon toteutumisen valvontana. Poliisin työ on siis täten palveluammatti. Poliisin tehtävä ei ole rankaista vaan ensisijaisesti ennaltaehkäistä vaaroja ja kaikella toiminnallaan turvata yhteiskunnallinen rauha sekä oikeudenmukainen elämä kaikille toimialueellaan. Poliisitoiminnan periaatteet ja perusta ovat siis empatian ja myötätunnon sanelemat: jos joku kokee vääryyttä tai uhkaa, häntä autetaan. Toisaalta poliisityön arjessa ja käytännön toimissaan poliisimiehen tulisi kyetä olemaan puolueeton ja ajatuksiltaan sekä toiminnaltaan selkeä, avoin ja tosiasioita tasapuolisesti tutkiva eikä subjektiivisten tunteittensa varassa päätöksiään tekevä toimija. Poliisityön toimintakenttä on kuitenkin täynnä vahvasti tunteisiin vetoavia tapahtumia, ihmiskohtaloita, välinpitämättömyyttä, raakuutta, julmuutta, itsekeskeisyyttä, mutta myös kauneutta, rohkeutta ja välittämistä. Poliisityötä tekevä kuulee ilmiselvää valehtelua lähes järjestelmällisesti ja säännöllisesti. Poliisimiehen olisi hyvä kyetä etäännyttämään itseään tuollaisesta tunnekestästä riittävässä määrin työnsä ja omanakin jaksamisensa vuoksi tehdäkseen tehtävänsä tarkasti.

Miten empatia sijoittuu tähän toimintakenttään? Uskoisin, että se on kuin kaksiteräinen miekka. Siinä on välttämätön terä, jota työhön tarvitaan ja toisaalta sen toinen terä täytyy tiedostaa, ettei siihen loukkaa itseään, saati ketään muuta.

Uskon, että tutkimukseni voi avartaa ymmärrystä poliisin ammatista niille, jotka ovat asiasta kiinnostuneita, mutta eivät itse työskentele poliiseina. Toisaalta työni avaa ammatissa toimimiseen liittyvää tunneymmärrystä ja tuo esiin vertaiskokemuksia niille, jotka poliisityössä kamppailevat työssäjaksamisestaan. Uskon myös, että tämä opinnäytetyöni koostaa ja tuo yhteen jo tutkittua tietoa tavalla, joka voi synnyttää uutta oivaltamista tai mielenkiintoa sekä poliisialalla että psykologian alalla. Empatian tutkimus on tuottanut viimeisien vuosikymmenien aikana paljon uutta tietoa ja mielestäni alalla on käynnissä yhä toimintaa, joka tuottaa mullistavia havaintoja ihmisestä.

1.2 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni tutkimuskysymys on: Mitä empatia on evoluution kannalta määriteltynä ja miten tällä tavalla määritelty käsitys empatiasta heijastuu poliisin työhön?

Opinnäytetyöni tutkimuskysymykseen kuuluu useampia alakysymyksiä, joihin etsin vastauksia. Näitä kysymyksiä ovat:

1. Mitä päämäärää empatia on kehittynyt palvelemaan ihmisten ja ihmisapinoiden yhteisöissä, joissa se on kehittyneintä?
2. Miten evoluutiopsykologian havainnoima empatian teoria sijoittuu nykyaikaisen yhteiskunnan kompleksiseen toimintakenttään?
3. Empatia mielletään usein positiiviseksi ilmiöksi. On kuitenkin ilmennyt tutkimusta, jossa empatian kääntöpuolia on noussut esiin. Mitä ne ovat?
4. Missä määrin ja miten empatia on poliisintyössä etu tai haaste?

Olen valinnut nämä tutkimuskysymykset, koska oletan, että niiden kautta voin löytää sekä yhdistää tietoa ja käsitteitä, joilla nimetä ja ymmärtää ihmisen toimintaa sekä kokemuksia tarkoituksenmukaisesti kuormittavan poliisityön kannalta. Näin saavutettu tieto voisi tuoda hallittavuutta työn raskaisiin hetkiin sekä edistää poliisien työssäjaksamista.

1.3 Tutkimushypoteesit

Empatiaan liittyvä hypoteesini on, että evoluutiopsykologinen empatian määrittely ja empatiaan liittyvä teoria sekä tutkimus osoittavat empatian hyvin juuriin meneväksi ja keskeiseksi tekijäksi ihmisen evoluution kannalta. Empatia on kaiketi näin määriteltynä ihmisen sivilisaatiokehityksen yksi keskeinen tekijä. Hypoteesiini kuuluu myös ajatus, että empatia ei ole pelkästään ihmisyksilön tunne-elämään tai tunneherkkyyteen liittyvä tekijä vaan laajempi ihmisen kognitiota ja yhteisöllisyyttä sekä motivaatioita ohjaava horisontti. Oletan myös, että empatia on evoluution kulussa kehittynyt kerrokselliseksi ja kompleksiseksi ominaisuudeksi, joka voi nykyihmisen elämässä vaikuttaa ihmisen omalta sekä yhteiskunnalliselta tasolta tarkasteltuna sekä hyödyllisesti että jopa haitallisesti.

Hypoteesini empatian heijastumisesta poliisin työhön on, että empatialla on poliisin ammatissa korostuneen keskeinen ja välttämätön, mutta kompleksinen sija. Oletan, että poliisin ammatissa empatia voi tuottaa sekä haasteita että hyötyjä niin työtehtävissä onnistumisen kuin työssä jaksamisen suhteen.

1.4 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmänä tässä opinnäytetyössä on kuvaileva ja integroiva kirjallisuuskatsaus. Tässä kuvailevassa ja integroivassa katsauksessa tutkimusmateriaalista erottuu katsaukselle keskeisimmäksi tutkimukseksi evoluutiopsykologinen empatian tutkimus, josta muotoutuu tutkimuksen pohja ja muun materiaalin peilauspinta.

1.4.1 Kuvaileva ja integroiva kirjallisuuskatsaus

Ari Salminen määrittelee kuvailevan kirjallisuuskatsauksen teoksessaan Mikä kirjallisuuskatsaus? - johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin (Salminen 2011, 6) yhdeksi yleisimmin käytetyistä kirjallisuuskatsauksen perustyypeistä. Käsitän itse kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tutkittavan ilmiön laaja-alaisena tarkasteluna, jossa ilmiön luokittelu ja kuvailu on yleista-soisempaa ja ontologisestikin sävyttyynyttä. Tässä tapauksessa on siis tarkastelussa läsnä myös kysymys empatian keskeisistä piirteistä eli niistä, joiden läsnäolo tai puute määrittävät empatian olemassaolon. Nämä piirteet ja ulottuvuudet ovat myös tällöin kuvailevan kirjallisuuskatsauksen ja ilmiöiden vertailun rajat. Kirjallisuuskatsauksen sisäiset säännöt metodien suhteen ovat väljät ja eri metodein kerättyä tutkimusta voidaan tuoda tällaisessa tutkimuksessa yhteen, jos nuo metodien erot kirjataan julki.

Integroivan kirjallisuuskatsauksen puolestaan ymmärrän Ari Salmisen kuvaamana kuvailevan kirjallisuuskatsauksen alalajiksi. Se on joustava tapa tuoda eri metodeinkin tuotettua tutkimustietoa yhdeksi tutkimukseksi. Keskeisemmin sen erottaa esimerkiksi narratiivisesta kirjallisuuskatsauksesta se, että integroivassa katsauksessa tutkimusmateriaalista erottuu katsaukselle keskeisin tutkimus, josta muotoutuu tutkimuksen pohja ja muun materiaalin peilauspinta (Salminen 2011, 7–11). Integroiva katsaus tutkimusmenetelmänä käsittääkseni luo omasta materiaalistaan itselleen runkoelementit siinä, missä narratiivisen kirjallisuuskatsauksen runkona on tapahtumien kehityskulku eli narratiivisuus.

1.4.2 Aineiston haku ja valinta

Aineiston haussa lähtökohtanani oli muutama tutkimuksia referoiva tekstikokonaisuus, joihin olin törmännyt lähestulkoon sattumalta ennen opinnäytetyöni aihevalintaa. Näitä olivat paljoltikin tutkimukseni aihepiiriä sivuava Rutger Bregmanin teos Hyvän historia (Bregman 2020), jonka olin lukenut vuotta aiemmin. Kirjassa oli vaikuttava lähdeluettelo, jota tutkin aluksi pitkään. Toinen keskeinen aihevalintaani ohjannut tieteellinen teksti oli Frans de Waalin artikkeli Putting the Altruism Back into Altruism, joka on julkaistu julkaisussa The Annual Review of Psychology vuonna 2008. Tähän artikkeliin tutustuin joitakin vuosia sitten käytyäni, tuolloin uskontotieteen parissa väitöskirjaa tekevän, ystäväni kanssa keskustelua evoluutiopsykologiasta. Kun aihepiirini ja tutkimuskysymykseni alkoivat hahmottua minulle, aloin hakea aineistoa Google Scholar-tietokannasta, Theseus-tietokannasta, Turun kaupunginkirjaston Vaski-tietokannasta, Poliisiammattikorkeakoulun Etsivä-tietokannasta, Turun yliopiston Volter-tietokannasta, Pubmed-tietokannasta ja Ylen arkistosta. Tein tiedonhakuja sekä suomeksi että englanniksi.

Käyttämiäni hakusanoja olivat: *evoluutiopsykologia JA empatia (evolution psychology AND empathy), empatia (empathy) (directed empathy), altruismi (altruism), neurotieteet JA empatia (neuro science AND empathy), mediaalinen prefrontaalikorteksi (medial prefrontal cortex), myötätuntouupumus*

(compassion fatigue), poliisi JA myötätuntouupumus (police AND compassion fatigue), poliisi JA terapia (police officer / cop AND counselling), lapsiin kohdistuvat rikokset, anonymiteetti JA rikollisuus (anonymity AND crime), sivustakatsojaefekti (bystander effect), rikollinen JA persoonallisuushäiriö (criminal AND personal disorder), deindividuaatio (deindividuation), neuvotteleminen (negotiating), roadman.

Tietokannoista löytyneiden tutkimusten, teosten, artikkeleiden ja uutisten tuli käsitellä seuraavia aiheita päätyäkseen tähän kirjallisuuskatsaukseen:

- 1) Evoluutiopsykologia ja empatia
- 2) Empatia tai altruismi
- 3) Neurotieteet ja empatia
- 4) Ulkoryhmät ja mediaalinen prefrontaalikorteksi
- 5) Persoonallisuushäiriöt ja rikollisuus
- 6) Sivustakatsojaefekti
- 7) Anonymiteetti ja rikollisuus
- 8) Deindividuaatio
- 9) Roadman-kulttuuri Suomessa
- 10) Myötätuntouupuminen
- 11) Myötätuntouupuminen ja poliisityö
- 12) Poliisityö ja terapia
- 13) Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkiminen
- 14) Neuvotteleminen ja poliisityö

1.4.3 Dokumenttien analysointi

Kävin hakutuloksia läpi aluksi otsikon ja avainsanojen ja lopuksi vielä tarvittaessa tiivistelmien tasolla. Tein rajausta joissain tapauksissa otsikon, otsikon ja hakusanojen tai otsikon sekä hakusanojen ja tiivistelmän perusteella. Tein näin, jotta työ ei olisi muodostunut määrältään mahdottomaksi hallita. Tämän jälkeen aloin seuloa hakutuloksia kirjallisuuskatsaukseen. Jos kävi nopealla silmäilyllä ilmi, että löydetty lähde ei käsittele aiheeni kannalta olennaisia ilmiöitä, poistin sen hakutuloksistani. Mikäli taas hakutulos vaikutti aiheeni kannalta mielenkiintoiselta ja olennaiselta, perehdyin siihen siinä laajuudessa, mikä oli tarpeellista ja joko rajasin sitten lähteen pois tai sisällytin sen hakutuloksiin. Valikoin lähteitä myös jo löytämieni tutkimusten, artikkeleiden ja teosten mielenkiintoa herättäviä viittauksia sekä lähdeluetteloista löytyviä mielenkiintoisia lähdetietoja tutkimalla. Näin saaduista hakutuloksista tutkimukseni kannalta olennaiset päätyivät kirjallisuuskatsaukseeni niin, että ensin valikoitui kunkin aiheen kannalta keskeinen lähde tai pari keskeistä lähdetä. Tämän jälkeen näille valituille lähteille valikoitui täydentäviä ja kyseenalaistavia lähteitä keskustelukumppaneiksi. Tällaisen varsin kriittisen

lähteiden välisen tarkastelun sai etenkin sivustakatsoefektin käsite tässä kirjallisuuskatsauksessa. Huomionarvoista on, että tässä vaiheessa saadut hakutulokset saattoivat vielä poikia opinnäytteeni aiheen rajaukseen pieniä muutoksia. Näin kävi deindividuaation käsitteen ja siihen liittyvän roadman-kulttuuria käsittelevän opinnäytteen osan kohdalla sekä neurotieteisiin liittyvien ulkoryhmän käsitteen ja mediaalisen prefrontaalikorteksi-tutkimusten osalta. Aineiston hakuprosessi toi ne mielestäni mukaan luonnollisesti kirjallisuuskatsauksen kokonaisuuteen. Toisaalta tässä työvaiheessa tapahtui myös aiheeseeni toisella tavalla vaikuttavaa valikointia. Olin ajatellut aluksi käsitteleväni poliisityöhön liittyvää neuvottelua kokonaisena opinnäytteen osana. Jätin sen kuitenkin pois vain pienemmäksi viittaukseksi teoriaosaan, koska muuta materiaalia kertyi niin paljon ja tuo aihe ansaitsisi mielestäni kokonaisen oman tutkielmansa.

En tehnyt tiedonhaussani ajallista rajausta, koska tiesin, että keskeisiä tutkimuskohteeseeni vaikuttavia, myöhempien tutkimusten lähtökohtana toimineita, avaintutkimuksia löytyisi pitkänkin aikavälin takaa. Tällaisia tutkimuksia lähteissäni ovat esimerkiksi John Darleyn ja Bibb Latanén vuonna 1968 *Journal of Personality and Social Psychology* -julkaisussa julkaistu *Bystander Intervention in Emergencies – Diffusion of responsibility* (Darley & Latané 1968) tai Philip Zimbardon tutkimus *Interpersonal Dynamics in a Simulated Prison*, joka julkaistiin vuonna 1973 *International Journal of Criminology and Penology* -julkaisussa (Haney ym. 1973, 69–97). Tällaisten tutkimusten rinnalle pyrin valikoimaan uutta ja ajankohtaista tutkimusta.

Rajasin tutkimukseeni mahdollisimman luotettavia lähteitä. Kirjallisuuskatsauksen ydinosan muodostavat vertaisarvioidut, kansainvälisissä julkaisuissa julkaistut tutkimukset, tieteelliset artikkelit sekä tieteelliset teokset. Tämän lisäksi valikoin hakutuloksista asiantuntijatekstejä poliisityön, vankeinhoidon, psykiatrian ja terapiatyön aloilta. Näissä asiantuntijateksteissä puheenvuorossa ovat omalla alallaan pitkän uran tehneet arvostetut ammattilaiset. Lähteisiin valikoitui myös lehti uutisia mm. Suomessa ilmenevän roadman-kulttuurin tarkasteluun, koska aihe on niin tuore ilmiö Suomessa, että siihen liittyvää kotimaista tutkimusta ei juurikaan ole.

Yksi hakutulosten rajaamisen kriteereistä oli niiden saatavuus kaikille. Rajasinkin hakutuloksista pois kaikki sellaiset tutkimukset ja artikkelit, jotka olivat saatavilla vain maksua vastaan.

2 TOOREETTINEN LÄHTÖKOHTA – EVOLUUTIOPSYKOLOGINEN EMPATIAN TEORIA

Evoluutioteoreettinen tutkimus näkee empatian osana laajasti mielletävää altruistisen käyttäytymisen kirjoa. Evoluutioteoreettisen tutkimuksen piirissä on kerääntynyt huomattavasti näyttöä siitä, että altruistinen käyttäytyminen on lajien kehityksessä ikaikainen piirre. Frans M.B. de Waal kirjoittaa artik-

kelissaan Putting the Altruism Back into Altruism: The Evolution of Empathy, että suunnatun altruistisen käyttäytymisen oletetaan olleen ilmiönä olemassa vähintään yhtä kauan kuin nisäkkäitä ja lintuja on ollut (de Waal 2008, 279). Suunnatulla altruismilla tarkoitetaan evoluutiopsykologisessa tutkimuksessa käyttäytymistä, joka syntyy vasteena toisen lajitoverin kipuun, tarpeeseen tai ahdinkoon. De Waalin mukaan altruismille ominaista on, että toisen yksilön tunnetilan havaitseminen käynnistää automaattisesti representaatioita yhdenmukaisesta tunnetilasta havainnoijassa (de Waal 2008, 279). Lajien kehittymisen myötä kehittyneen tietoisuuden vuoksi tämä toiminto on saanut yhä kompleksisempia ja monisyisempiä muotoja etenkin ihmisapinoissa ja ihmisissä. Evoluutiopsykologinen tutkimus selittää altruistisen käyttäytymisen kehittymistä niillä vuorovaikutteisilla ja hyötyä tuottavilla olotuvuuksilla, joita altruistinen toiminta on aiheuttanut toimijalle itselleen, toimijan sukulaisille, laumalle ja toimijan lajin menestymiselle. Tällainen näkemys empatian toimintamekanismeista tukee vahvasti evoluutiotutkimukseen kuuluvia sukulaisvalinnan (Dawkins 1976) ja vastavuoroisen altruismin teorioita (Trivers 1971).

William D. Hamilton oli brittiläinen evoluutiopsykologi, joka tunnetaan sukulaisvalinnan teoriaa koskevasta tutkimustyöstään. Hän esitti teoriansa tueksi niin sanotun Hamiltonin säännön, jonka voi tiivistää yhtälöön: $rB > C$. Tässä yhtälössä r tarkoittaa sukulaisuuden astetta tai todennäköisyyttä sille, että yksilön satunnainen geeni on kohdeyksilössä perimän kautta sama. B on kohdeyksilön saavuttama kelpoisuushyöty. C on yksilölle itselleen koitua kelpoisuushaitta. Yksilön kannattaa Hamiltonin mukaan toimia silloin kun tämä kaava pätee. Altruismiasteikon yläpäässä ovat pistiäisten lajit kuten ampiaiset, mehiläiset ja muurahaiset. (Dawkins 1976, 107–111.)

Evoluutioteoreettiset selitysmallit ovat rakentuneet sen ympärille, että luonnonvalinta selittää käyttäytymistä vain sen tuottamien vaikutusten kautta. Nämä selitysmallit eivät puutu suoranaisesti motivaation tai sisäsyntyisen motivaation käsitteisiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö ihmisyksilön toimintaa voitaisi nähdä sisäistyneen motivaation ohjaamana. Sen alku- ja lähtökohta ei tässä katsantokannassa kuitenkaan ole puhtaan sisäsyntyistä. Voisi siis ajatella, että evoluutiopsykologisessa tarkastelussa käyttäytyminen nähdään laajemmassa ja perusteellisemmässä puitteessa, johon voidaan sisällyttää sisäsyntyisen motivaationkin tutkiminen.

Frans de Waal ehdottaakin motivaation sijasta päämäärien tarkastelua kahdessa, usein yhtä aikaa, ilmenevässä olosuhdekategoriassa: perimmäisessä olosuhteessa ja lähimmäisessä olosuhteessa. Perimmäinen olosuhde selittää käyttäytymistä tuhansien ja kymmenien tuhansien vuosien kehityksen aikajänteellä muotoutuneena ilmiönä. Lähimmäinen olosuhde taas selittää käyttäytymistä välittömän tilanteen herättämän oppimisen, kehollisen tilan ja hermostollisten prosessien kautta. Tätä lähimmäistä olosuhdetta hahmottaa yleensä de Waalin mukaan psykologinen tutkimus. (de Waal 2008, 280.)

2.1 Tunteiden tarttuminen

Sanotaan, että tunteet tarttuvat. Arkipuheessa ihmisten kesken ilmenee usein ajatuksia siitä, että kii-reinen ympäristö aiheuttaa stressiä tai että jännitteinen tai aggressiivinen ilmapiiri, vaikkapa työpai-kalla, ruokkii itse itseään, jollei ilmapiirille tehdä mitään. Palvelualoilla, joissa voidaan joutua tekemi-siin aggressiivisten asiakkaiden kanssa, neuvotaan vastustamaan aggression tarttumista. Tähän ilmi-öön liittyy jonkin verran myös koulutuskirjallisuutta, joissa esitellään erilaisia tapoja lähestyä haastavia asiakastilanteita.

Yksi tällainen palvelualoille suunnattu kirja on Satu Rantaeskolan, Jari Hyytin ja Jaakko Kauppilan vuonna 2015 julkaistu kirja Haastavat asiakastilanteet – väkivalta työssä. Siinä esitellään ns. KUKIPASO-malli. Lyhenne KUKIPASO tulee toiminta-/reagointimallista, jossa kehoitetaan kohtaamaan aggressiivinen asiakas kuuntelemalla hänen huolensa, kiittämällä tätä antamastaan viestistä, pahoittelemalla pahan mielen aiheuttaneesta tilanteesta sekä sopimalla henkilön kanssa jotain tilan-teen selviämiseksi. Näin siis pyrittäisiin siihen, että omalla rauhallisella käyttäytymisellä ja kunnioitta-valla suhtautumisella saataisiin aggressiiviseen asiakkaaseen tarttumaan oma rauhoittunut tunne sen sijaan että, sallittaisiin hänen tunteensa tarttua itseemme ja muuhun ympäristöön työtehtävällä. (Hyyti ym. 2015, 97–99.)

Tämänkaltaiset toimintamallit on usein havaittu toimiviksi. Niiden toiminnan perusta onkin syvällä evo-luutiassa. Charles Darwin esitti jo vuonna 1871 huomion, jonka mukaan useat eläimet varmuudella tuntevat myötätuntoa toistensa kärsimykseen ja kokemiin uhkiin (Darwin 1871, 110–118). Evoluutio-psykologinen tutkimus jäsentääkin juuri tunteiden tarttumisen olevan perimmäinen taso altruististen piirteiden ilmenemisessä eläinkunnassa ja ihmisissä. Ikonisimpia tilanteita tunteiden tarttumisesta eläinkunnassa on varmasti suuren lintuparven näennäisen yhtäaikainen reaktio lehahtaa lentoon yh-den yksilön aistiman vaaran vuoksi. Evoluutiopsykologinen tutkimus onkin nimennyt kaiken luon-nossa ilmenevän altruistisen käyttäytymisen ja empatian ytimen muodostuvan perception-action -mal-lille, josta käytetään lyhennettä PAM (de Waal 2008, 286–287). Tämän mallin mukaan tunteen tarttu-misen kohteena olevassa yksilössä on käynnistytävä vastaavat hermostolliset muutokset, jotka tämä on havainnut lajitoverissaan. PAM-mallin tulkitaan olevan automaattista, ei tahdonalaista, tunteen siir-tymää. Tätä mallia mukaillen siis esimerkiksi KUKIPASO-mallin hyödyntäminen perustuu toimijan omaan havaintoon tunteen siirtymästä itseensä ja sen aiheuttamista hermostollisista muutoksista. Tä-män jälkeen se vaatii siirtymistä tietoisempaan toimintaan, jossa kommunikoidaan vastoin tätä evo-luution kehittämää syväsyntyistä mekaniikkaa. Näin voidaan saada kommunikoitu rauhallisuus ja luot-tamus tarttumaan takaisin asiakkaaseen sekä koko kommunikaatiotilanteeseen. Stanley Wechkin ja Jules Masserman tekivät vuonna 1964 ei-ihmisapinoiden parissa suorittamissaan kokeissa huomion, että apinat kieltäytyivät vetämästä kettingistä ruokapalkintoa vastaan, mikäli havaitsivat vetämisen

tuottavan kipua lajitovereilleen (Masserman & Wechkin 1964, 47–48). Apinoihin tarttui siis hermostollinen vastaavuus lajitoveriensä kokemasta häädystä ja kärsimyksestä. Apinat lopettivat kettingin vetämisen päästäkseen eroon tuosta kokemastaan vastaavuudesta. Tällainen lajinkehittymistä ja menestymistä takaava PAM-mekanismi on siis ihmiskulttuureissa tavoittanut pisteen, jossa yhteisön edun vuoksi, yksilön on jopa pyrittävä toimimaan ajoittain mekanismeista itseään vastaan, kuten esimerkiksi KUKIPASO-mallin mukaisessa toiminnassa tehdään.

2.2 Sympaattinen huoli

Frans M.B. de Waal antaa artikkelissaan *Putting the Altruism Back into Altruism: The Evolution of Empathy* esimerkin reesusapinoiden poikasista, jotka saattavat kasaantua syleilemään kuritettua, huutavaa ja itkevää toveriaan vähentääkseen näin itsessään syntyvää hätänyksen tunnetta. Näissä havainnoissa De Waal kiinnittää huomiota tämän altruistisen käyttäytymismuodon kerroksellisuuteen. Tässä voi hänen mukaansa nähdä alkeita jo korkeampaan, hieman kompleksisempaan empatian ilmenemisen tapaan. Reesuspoikasten toiminta perustuu tässä tunteen tarttumiseen, mutta heidän toimintansa on jo astetta kehittyneempää, sillä se saa aikaan kehittyneempää käyttäytymistä kuin toiminnan lopettamisen, pakenemisen tai hyökkäämisen. Empaattinen käyttäytyminen etenee tässä askeleen pidemmälle. Reesuspoikaset alkavat lohduttaa ja hoivata hätää kokevaa toveriaan muuttaakseen nimenomaan sen tukalaa tunnetta omansa sijaan. Ne tekevät hätää kokevalle, jotain sellaista, joka niitä itseään auttaisi vastaavassa tilanteessa. (de Waal 2008, 283–284.)

De Waalin mukaan myös myöhemmin vuosina 2004–2007 peräkkäisissä tutkimuksissa tehtiin näitä havaintoja tukevia ja eteenpäin vieviä löytöjä. Tutkimuksia tehtiin eläintarhoissa asuvilla ihmisapinoilla, villisimpansseilla, iso aivoisilla linnuilla sekä ihmislapsilla. Tutkimuksissa havaittiin näillä kaikilla mittavissa määrin lohduttavan käyttäytymisen piirteitä. (de Waal 2008, 285.)

Yllättävää kuitenkin oli, että Frans B.M de Waalin ja Filippo Aurelin vuonna 1996 toteuttaessa samaa havainnointijärjestelmää muiden apinoiden kuin ihmisapinoiden keskuudessa, lohduttavaa käyttäytymistä ei havaittu ollenkaan. De Waalin mukaan tätä tulosta tukevat myös muiden tutkijoiden havainnot. Havaintojen ero siirryttäessä tarkkailemaan ihmisapinoiden sijasta muita apinoita oli niin suuri, että se kiteytyy kirkkaimmin de Waalin mukaan mm. siinä, miten Makaki-emojen havaittiin jättävän täysin lohduttamatta tappeluihin joutuneita jälkeläisiään. (de Waal 2008, 285.)

Ihmisapinoilla lohduttamisen käyttäytymismalleja esiintyy jo runsaasti. Esimerkiksi edellä mainituissa tutkimuksissa simpansseilla havaittiin käyttäytymistä, jossa tappelun hävinneen lajitoverin luo menneen ja otetaan tämä kainaloon (de Waal 2008, 284). Lukuisat tutkimukset myös osoittavat, että simpanssiyhteisöissä ulkopuoliset lohduttavat huomattavasti useammin aggression kohteeksi joutunutta kuin aggressiivista osapuolta (de Waal 2008, 285). De Waalin mukaan lohdutuksen on ajateltu olevan

merkittävä askel kohti kehittyneempää, kognitiivista ja tietoisempaa empatian ilmenemistä, sillä se ilmentää sympaattista huolta ja täten kohdistuu itsestä ulkopuoliseen kohteeseen (de Waal 2008, 289).

Voisi siis ajatella, että jotta huoli voisi kohdistua itsestä ulkopuoliseen kohteeseen, on huolen kokijassa synnyttävä erottelu ulko- ja sisäsyntyisten tunteiden välille. Tämän erottelun synty lienee puolestaan huikean iso askel evoluutiossa. Tällainen havaintokyky on siis kehittynyt useilla nisäkkäillä.

Sympaattinen huoli siis syntyy, kun tunteiden tarttumisen lisäksi kokijassa käynnistyy toinen taso, jossa tunnetilan kontekstia yritetään tulkita. Tällöin tunteiden tarttumisen kokija koettaa ymmärtää tunteiden aiheutumisen syytä. Tähän empatian ilmenemisen tasoon keskeisenä ilmiönä kuuluu lohduttaminen.

2.3 Empaattinen näkökulman valinta

Psykologia usein tulkitsee empatiaa kykynä omaksua toisen kokijan näkökulma ja asettua tämän toisen asemaan ja nähdä asiat tämän silmin. Tällöin painottuu empatian kognitiivinen ulottuvuus, joka perustuu kyvyille mallintaa mielessä toisen olosuhteita, mielentilaa sekä muita tämän kokemuksiin vaikuttavia tekijöitä. Tällainen empatian käsitys on kuitenkin jo kovin kompleksinen ja se on omiaan aiheuttamaan skeptisyyttä muiden kuin ihmiseläinten empatiakykyyn. Toisaalta voisi ajatella, että tuohan ei itsessään välttämättä ole empatiaa, koska noita asioita voisi oppia konekin havainnoimalla sosiaalista ympäristöään. Tällöin sen ei kuitenkaan tarvitsisi tuntea mitään myötätuntoa saati, että empatia ohjaisi tiedostamattomalla tavalla sen toimintaa.

Evoluutiopsykologisen tutkimuksen piirissä tuo perinteinen ihmiskeskeinen empatian kerros nähdäänkin yhtenä empatian tasona, jonka pohjana, eli alatasoina, ovat tunteen tarttumisen taso sekä sympaattisen huolen taso (de Waal 2008, 285–286). Evoluutiopsykologisessa empatiateoriassa tuota kerrosta on nimetty empaattisen näkökulman valitsemisen kerrokseksi. Tässä määritelmässä keskeistä onkin, että ilmiön on ensisijaisesti perustuttava alempiin tasoihin ollakseen empatiaa. Eli pelkän tunteen tarttumisen tason voi nähdä perustavanlaatuisena empaattisena ilmiönä. Samoin tunteen tarttumisen kautta heräävän sympaattisen huolen ja siitä ohjautuvan empaattisen näkökulman valinnan voidaan sanoa olevan empatiaa, joka näyttäytyy ainakin ihmisillä, ihmisapinoilla, isoavoisilla linnuilla, ihmislapsilla ja esimerkiksi kissoilla tai koirilla (de Waal 2007, 285). Empaattinen näkökulman valinta on siis empatiaa, jos sen perustana on tunteen tarttuminen ja jonkin asteisen sympaattisen huolen syntyminen. Itsessään ilman noita alempia tasoja se voisi kuitenkin ilmetä enemmänkin kognitiivisena kykynä tai taitona pelata sosiaalista peliä ja ehkä manipuloida toisten tunteita. Toisaalta tämä kognitiivinen kerros empatiassa voidaan nähdä myös mahdollisuutena empatian tai ainakin yhteiskunnallisesti suotavan käyttäytymisen kehittämiseen ja kehittymiseen.

Tähän ilmiöön liittyen vankilapsykologi Pia Puolakka kirjoittaa kirjassaan *Narsistit vankilassa* persoonallisuushäiriöistä, joiden ilmenemiseen liittyy yksilön vähäinen kyky kokea empatiaa tai toimia empaattisesti. Puolakka kirjoittaa, että persoonallisuushäiriöisten parantumismahdollisuuksiin ja mahdollisuuksiin hyötyä terapiasta ollaan yleisesti psykologian alalla varsin skeptisiä, mutta Suomen vankienhoidossa asia nähdään kuitenkin toisin. Puolakan mukaan kognitiivisten hoitomallien myötä on saatu positiivisia tuloksia. Moni vanki on itsekin sanonut, että vankeus on ollut kuluttavaan rikollisen elämään pelastus ja päihdekatko. (Puolakka 2020, 152.)

Puolakan mukaan antisosiaalisen persoonan omaava persoonallisuushäiriöinen vanki on rakentanut elämänselityksensä niin, että kaikessa on jotenkin voitettava. Tämä sisältää sen, että omissa ongelmissaan vanki näkee itsensä joko ympäröivän maailman uhrina tai oikeutettuna voittajana hyvin mustavalkoisesti. Heidän maailmassaan ei ole paljoakaan empatiaa, vaan heille se on heikkous, jonka he uskovat johtavan tuhoon tai varmaan hyväksikäytetyksi tulemiseen. Tällaisessa katsantokannassa maailma on peli, jossa muut ihmiset ovat vain pelinappuloita. (Puolakka 2020, 151–154.)

Liisa Kantojärvi tuo esiin Oulun yliopistolle tekemässään tutkimuksessa *Personality Disorders in the Northern Finland 1966 Birth Cohort Study*, että persoonallisuushäiriöt rakentuvat otollisten synnyntäisten persoonallisuustekijöiden ja usein hyvinkin raskaiden ja epäinhimillisten kokemusten myötä, jotka ovat päässeet muokkaamaan persoonaa sen kasvu- ja kehitysvaiheessa. (Kantojärvi 2008, 36.)

Tällaisen mustavalkoisen elämänselityksensä vangit usein tuovat myös terapiatilanteeseen Pia Puolakan mukaan ja haluavat voittaa tilanteen määritellen totuudet oman katsantokantansa mukaisesti. Kognitiivisessa työskentelytavassa kuitenkin esimerkiksi narsistisen persoonallisuushäiriön omaavien ihmisten kanssa voidaan tavoittaa tilaa, jossa narsisti saadaan tarkkailemaan omaa käyttäytymistään. (Puolakka 2020, 151–154.)

Puolakka kertoo kirjassaan vangista, jolta hän kysyi terapiatilanteessa, miltä vanki arveli aggressiivisen tilanteen tuntuneen toisesta osapuolesta. Vanki oli ollut täysin hämmentynyt. Hän ei ollut koskaan tullut ajatelleeksi, miltä nämä tilanteet tuntuivat toisesta osapuolesta. Puolakan mukaan oli kuitenkin ilmennyt, että vangilla oli kyky persoonallisuushäiriöstään huolimatta katsoa asioita eri näkökulmista. Hän vaan ei ollut koskaan tehnyt sitä tietoisesti. (Puolakka 2020, 157.)

Tästä voisi siis päätellä, että empaattisen näkökulman ottamisen tason aktivoituminen on joissain näistä tapauksista mahdollista ja jopa hyödyllistä, vaikka ihmisyksilöllä olisikin empatian alempien tasojen, eli tunteen tarttumisen ja sympaattisen huolen tasojen, aktivoituminen rajallista, olematonta tai ongelmallista.

Turun ja Vantaan yksiköistä koostuvan psykiatrisen vankisairaalan ylilääkäri sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimusprofessori Hannu Lauerma puhuu samasta aiheesta Kari Häkkinen haastattelemana kirjassa Psykiatrin päänavaus painottaen samaa linjausta Puolakan kanssa (Häkkinen 2019). Lauerman mukaan asosiaalista persoonallisuushäiriötä esiintyy väestötasolla noin kahdella prosentilla ja vankiloissamme noin 60 prosentilla (Häkkinen 2019, 82). Psykopatiaa puolestaan esiintyy väestössämme noin yhdellä prosentilla ja vangeista 17 prosentilla (Häkkinen 2019, 82).

Lauerma puhuu psykopatiasta ilmiönä, jonka perustana on otollinen genetiikka, mutta jonka ilmeneeseen osaltaan vaikuttavat huomattavasti kasvatusta ja ympäristötekijät. Lauerman mukaan psykopatiapiirteiseen persoonallisuuteen voidaan vaikuttaa paljon lapsuuden ja nuoruuden aikana kasvatuksella siten, että pahoista teoista koituvat seuraukset tehdään selviksi ja hyvään käyttäytymiseen kannustetaan. Lauerman mukaan vasta 2000-luvun alkupuolella on saatu käyttöön laajempia ja systemaattisempia tutkimuksia, joiden mukaan riittävän varhain tehdyillä kohdennetuilla interventioilla voidaan yksilön persoonallisuuden virhekehitystä ehkäistä. Lauerma kuitenkin huomauttaa, että psykopattisten vankien suhteen usein on hyvin vähän tehtävissä sitten, kun teini-ikässä alkava persoonallisuuden sementoituminen on jo tapahtunut. Tällöin psykiatrian osalta voidaan pyrkiä enää välttämään totaalimmat katastrofit. (Häkkinen 2019, 121–125.)

Frans B.M. de Waalin mukaan nykyinen kattava käsitys on, että empaattisen näkökulman valintaa ilmenee ihmisapinoilla, mutta ei muilla apinoilla (de Waal 2008, 285). Samassa yhteydessä de Waal viittaa esimerkiksi orankiemosta, jollaisesta Carel van Schaik kertoo kirjassaan *Among Orangutans: Red Apes and the Rise of Human Culture*. Orankiemo havaitsee poikasensa itkevän juuttuneena puuhun, koska se ei kykene etenemään puusta toiseen. Tällöin emo taivuttaa omaa puutaan pennun suuntaan ja tekee omasta kehostaan puiden väliin sillan, jota pitkin poikanen voi edetä. Tällainen sillanrakentaminen on de Waalin mukaan päivittäistä toimintaa orankien elämässä. (van Schaik 2004, viitattu artikkelissa de Waal 2008, 285.)

Tässä esimerkissä voisi orankiemon selkeästi ajatella kokevan tunteiden tarttumisen poikasensa hätäännyksestä, näin hänelle aiheutuu sympaattinen huoli. Emo osaa arvioida poikasensa hätäännyksen syyn ja poikasen pyrkimyksen. Tästä johtuen emo auttaa poikasen yli vaikeasta paikasta helpottaen sen tehtävää ja samalla edistäen sekä kannustaen poikasen elintärkeiden taitojen kehittymistä. Emo ei siis pyri poistamaan itseensä aiheutuvaa hermostollista vastetta hädäntunteesta kantamalla itse poikasta eikä lohduttamalla poistamaan poikasensa huolta vaan auttaa poikastaan toimimaan kohti päämääräänsä, vahvistaen poikasessa lajilleen elintärkeää taitoa. Näin emo antaa poikaselle mallin seuraavan sukupolven kasvatukseen. Ehkäpä emo antaa poikaselle myös pienen aavistuksen mahdollisuudesta säätää tunteitaan hädän hetkellä.

2.4 Maatuskanukkemalli

Evoluutiopsykologista teoriaa empatiasta on havainnollistettu ns. maatuskanukkemallilla (LIITE 1). Frans B.M. de Waal havainnollistaa tämän mallin avulla empatian altruistisen käyttäytymisen kolmena sisäkkäisenä kerroksena, jotka kuvataan nukken kolmena sisäkkäisenä kuorena hänen artikkelissaan The 'Russian Doll' Model of Empathy and Imitation Stein Bråtenin editoimassa teoksessa On Being Moved – From Mirror Neurons to Empathy. Tämän sisäkkäisen ulottuvuuden lisäksi maatuskanukkemalli jaetaan rinnakkaisiin vasempaan ja oikeaan ulottuvuuteen. Oikea puoli on empatian puoli ja vasen puoli on kopioimisen puoli. Siinä missä empatiapuoli tässä mallissa kuvaa empatian koettua intensiteettiä ja tietoisuuden astetta lajitovereiden välillä, kuvaa vasen puoli puolestaan kopioimisen ulottuvuutta lajitovereiden välillä. Tällä kopioinnilla tarkoitetaan yksilöiden välistä motorista ja liikkeellistä toiminnan tarttuvuutta. (de Waal 2007, 49–69.)

Tässä mallissa empatian syvin kerros on tunteiden tarttumisen kerros alkeellisimpana ja perustavimpana empatian kerroksena. Sitä vastaavana kopioinnin kerroksena on motorisen mimiikan kerros. Siihen kuuluvat autonomiset tiedostamattomat yksilöstä toiseen tarttuvat fyysiset toiminnot kuten haukottelu tai kehonasentojen peilaaminen kommunikoitaessa. Seuraavana kerroksena empatian puolella mallissa on tietoinen empatian kokeminen ja kohdennettu auttaminen, jossa yksilö voi kokea toisen ahdingon vasteen itsessään ja tämä laukaisee hänessä välittömän tarpeen toimia helpottamalla toisen ahdinkoa. Tätä tasoa vastaa kopioinnin puolella yhteistyö ja intentioiden jakaminen. Hyvä esimerkki tällaisesta yhteistyöstä voisivat olla petoeläimet, jotka saalistavat yhdessä ja lukevat toistensa toimintaa toimiakseen organisoidusti sekä yleensäkin laumaeläimet, jotka pyrkivät ajautumaan samaan elämän- ja elämänperustoimintojen rytmiin, koska se tuo heille laumasuojaa ja tehostaa heidän selviytymiseensä liittyviä toimiaan. Uloimpana kerroksena tässä mallissa on empatian puolella kognitiivinen näkökulman ottaminen. Sen äärimmäisenä esimerkkinä voisi olla vaikkapa ihmiskunnassa näyttelijä, joka rakentaessaan roolia hankkii tai luo roolihenkilöstään konkreettista tietoa, jotta voisi ymmärtää tämän olosuhteita ja toimintaa päästäkseen sitä kautta eläytymään syvemmälle rooliin. Tuon kerrostuman vastineena maatuskanukkemallissa on jäljittely. Siihen kuuluu saavutettujen toiminnan tulosten havainnointi ja sen jälkeen noihin haluttuihin tuloksiin johtaneen toiminnan jäljittely samankaltaisten tuloshyötyjen saavuttamiseksi. Tätä on esimerkiksi kaikki edistyneempien taitojen opettelu. (de Waal 2007, 49–69.)

Nämä maatuskanukkemallin uloimman tason kognitiivisesti edistyneimmät toiminnot ovat siis vahvasti edustettuina ihmisapinoilla ja ihmisillä. Koko nukkemallin ytimessä toiminnan moottorina on aiemmin kuvaamani PAM-malli eli Perception-Action-malli. Tähän malliin kiinteästi liittyvät ns. peilisolut. Varsinkin nukkemallin kuvaamaan kopioinnin ja motorisen puolen toimintoihin liittyy havainto peilisolusta, jotka esimerkiksi ihmisapinoilla ja ihmisillä aktivoituvat yksilön hermostossa tämän havainnoidessa lajitoverinsa toimia, vaikka ei itse motorisesti toimiin ryhtyisikään (de Waal 2007, 59).

2.5 Empatian rajat – Kaiken valaiseva aurinko vai kapea valokeila?

Paul Bloom on Toronton yliopiston psykologian professori. Hän tutkii sitä, miten lapset ja aikuiset ymmärtävät maailmaa. Hänen työnsä erityisiä kohteita tai painotuksia ovat olleet mielihyvä, moraali, uskonto, fiktio ja taide. Teoksessaan *Against Empathy – The Case for Rational Compassion* Bloom tutkii empatiaa yllättävästä näkökulmasta (Bloom 2016). Hän nimittäin tarkastelee empatian varjopuolia. Bloom tuo teoksessaan esiin useita esimerkkejä yksilötason ja kansallisen tason huonoista päätöksistä ja valinnoista mm. sen suhteen, milloin ryhtyä sotimaan, mihin ohjata rahoitusta tai kenet vangita. Bloomin teos tuo esiin ajatuksen empatiasta hyvin rajallisesti kohdentuvana tunteena, joka voi hyvinkin helposti ohjata päätöksentekoa aivan vastakkaiseen suuntaan päätöksen tekijän omiin arvoihin ja periaatteisiin nähden. (Bloom 2016.)

Bloom antaa teoksessaan esimerkin asiasta. Hän kertoo kokeesta, jossa tutkija C. Daniel Batson kollegoineen kertoi useille koehenkilöille säätiöstä nimeltä *The Quality Life Foundation*, joka pyrki parantamaan kuolemansairaiden lasten viimeisten elinaikojen laatua. Koehenkilöille kerrottiin myös 10-vuotiaasta Sheri Summers nimisestä työstä, jolla oli kuolemanvaarallinen sairaus. Tytöllä ei enää ollut paljoakaan elinaikaa jäljellä. Tyttö jonotti vuoroaan hoitoon, joka voisi auttaa häntä. Koehenkilöille annettiin kuultavaksi Sheri Summersin haastattelu, jossa tämä kertoi yksityiskohtaisesti sairaudestaan ja siitä, miten hän haluaisi päästä *The Quality Life* -säätiön palveluiden piiriin. Koehenkilöille kerrottiin, että he voisivat sijoittaa tytön jonotuslistalla korkeammalle sijalle ja hoputtaa näin hänen hoitoon pääsyään. Tutkijat kuitenkin pysyivät koehenkilöitä olemaan asiassa mahdollisimman objektiivisia. Tuloksena oli, että useimmatkaan koehenkilöt eivät sijoittaneet tyttöä listalla korkeammalle, koska he käsittivät, että listalla on myös muita hyvin sairaita lapsia. Näistä koehenkilöistä vain noin kolmasosa oli valmis siirtämään tytön. Toisille koehenkilöille koe tehtiin eri tavalla. Heitä pyydettiin ensin pohtimaan, miltä tuosta työstä tuntui tällä hetkellä. Näin saatiinkin aivan toisenlainen tutkimustulos. Enemmistö oli valmis antamaan tytölle etusijan hoitoihin. Näistä koehenkilöistä jopa kolme neljäsosaa oli valmiita siirtämään tytön eteenpäin jonossa. Päätös on tietysti hyvin empaattinen, mutta käytännössä nämä ihmiset olisivat saattaneet valinnallaan tuomita pidempään odottaneita lapsia kuolemaan. (Bloom 2016, 85–87.)

Bloom käyttääkin teoksessaan empatiasta vertauskuvana tiukasti rajattua valokeilaa, joka valaisee aina vain sen alan, johon se suuntautuu jättäen muun näkymättömäksi. Bloomin mukaan empatia ei ole lähtökohtaisesti koko maailmaa valaiseva ja lämmittävä aurinko (Bloom 2016, 30–35). Bloomin mukaan empatia on pahimmillaan keskeisin moraalittomuuden ja epätasa-arvon tekijä yhteiskunnissa (Bloom 2016, 191–195). Bloomin ajatusten valossa empatian voisi nähdä myös suorassa yhteydessä ksenofobian ja rasististen taipumusten kehittymiseen ihmisissä. Vaikka teoksen nimi kärjistävästi viittaa Empatian vastustamiseen, ei Bloom näe empatiaa toivottomana ja hyödyttömänä ominaisuutena

vaan nostaa esiin käsityksen rationaalisemmasta ja etäännytetymmästä myötätunnosta (Bloom 2016, 240–241).

Bloomin tutkimusten rinnalla kulkee toinen empatiaan liittyvä psykologisten tutkimusten linja. Vauvojen ja taaperoiden moraalien kehitystä on tutkittu 2000-luvun alkupuolelta asti ja tämä tutkimus on poikinut tuloksia sekä havaintoja, jotka liittyvät kiinteästi ihmisen empaattisuuden synnynäisyyteen sekä sen olemukseen. Tutkimus on vielä aika alkutekijöissään, mutta useita tutkimuksia on päästy jo toteuttamaan ja uusintamaan kattavasti ympäri maailmaa. Näistä keskeisimpiä tutkimuksia ovat Yalen yliopiston Infant Cognition Centerissä toimivan Kiley Hamlinin tutkimusryhmän projektit. Hamlinin tutkimuksissa on tutkittu vauvoja. Tutkimuksessa Not Like Me = Bad: Infants Prefer Those Who Harm Dissimilar Others, joka julkaistiin julkaisussa Psychological Science vuonna 2013, tutkittiin yli 200 9–14 kuukauden ikäistä vauvaa esittämällä heille yksinkertaisia nukketeatteriesityksiä, joissa on avulias nukke ja ilkeä nukke, tarkkaillen kumpaa nukkea vauvat alkavat tavoitella (Hamlin 2013, 590).

Aluksi vauvoille annettiin tarjolle keksejä ja vihreitä papuja, joista he saivat valita itselleen mieluisen ruoan. Tämän pohjalta vauvat jaettiin makumieltymyksensä pohjalta kahteen ryhmään. Tämän jälkeen molemmille ryhmille esitettiin nukketeatteriesitys, jossa oli kani, joka maistoi samaa ruokalajia, josta vauva piti. Kani ilmaisi voimallisesti pitävänsä kekseistä ja maistaessaan papuja kani ilmaisi inhoavansa niitä. Tämän jälkeen kullekin vauvaryhmälle esitettiin nukketeatteriesitys, jossa oli toinen kani, joka ilmaisi pitävänsä pavuista ja inhoavansa keksejä, joista vauvat olivat pitäneet. Seuraavassa vaiheessa vauvaryhmille näytettiin nukketeatteriesitys, jossa joko heidän kanssaan saman maun tai eri maun omaava kani pompotti palloa. Pallo karkasi kanilta koiranukan luo, joka auttoi kania, tai toisen koiranukan luo, joka varasti pallon. Tämän jälkeen vauvojen annettiin valita toinen näistä kahdesta koiranukesta. Tulos oli selkeä. Vauvat tavoittelivat lähes aina avuliasta koiranukkea, jos se oli auttanut kania, jolla oli sama maku heidän kanssaan. Vauvat myös tavoittelivat lähes aina ilkeää koiranukkea, jos se oli varastanut pallon kanilta, jolla heidän kanssaan eri maku. Sama toistui, vaikka koe uusittiin eri osallistujilla lukuisia kertoja. Tutkimukseen lisättiin vielä toinen koe, joka oli aivan samanlainen asetelmaltaan kuin tuo ensimmäinen koe, sillä erotuksella, että tässä kokeessa esitettiin neutraali koiran nukke, joka kulki lavan poikki tekemättä mitään sosiaalisia tekoja. Vauvat saivat nyt valita joko avuliaan koiranukan tai neutraalin koiranukan. Vauvat saivat valita myös joko ilkeän koiranukan tai neutraalin koiranukan. Tällöin he selkeällä enemmistöllä valitsivat heidän kanssaan saman maun omaavan kaninukan kohdalla avuliaan koiranukan mieluummin kuin neutraalin nukken ja neutraalin koiranukan mieluummin kuin ilkeän nukken. Vauvat valitsivat puolestaan heidän kanssaan eri maun omaavien kaniin suhteen ilkeän koiranukan mieluummin kuin neutraalin nukken ja neutraalin koiranukan mieluummin kuin avuliaan koiranukan. (Hamlin 2013, 590–592.)

Rutger Bregman kirjoittaa kirjassaan Hyvän historia, että Infant Cognition Centerin kymmenet tutkimukset ovat myös osoittaneet, että vauvat eivät pidä vieraista kasvoista, hajuista, kielistä, tai puheen

korostuksista. Bregman pohtiikin teoksessaan mm. sitä, onko muukalaisviha ihmiselle synnynnäistä. (Bregman 2020, 217.)

Tuossa Paul Bloomin ajattelussa voisi nähdä painotuksen evoluutiopsykologisen empaattisen näkökulman valinnan kerroksen suuntaan. Bloomin ajatus rationaalisesta myötätunnosta on itse asiassa hyvin haastava. Myös Hamlinin työryhmän tutkimuksien tulokset piirtävät esiin ihmisen empaattisten käyttäytymispiirteiden syviä lainalaisuuksia ja sitä perustavanlaatuista syvää ja tiedostamatonta tasoa, jolla samaistumisen kohteet ja empatian suuntautuminen ihmisessä määrittyvät. Ne eivät ole kovinkaan rationaalisia, vaan pikemminkin tunteenomaisia, valintojen ja motivaatioiden perusteita. Evoluutiopsykologisen teorian valossa voisi sanoa, että empatian alimpien kerrosten voima inhimillisessä toiminnassa ja päätöksenteossa on huomattavasti ylittä empaattisen näkökulman valinnan kerrosta vahvempaa. Onhan se myös siinä mielessä ymmärrettävää, että alemmat empatian kerrokset, tunteen tarttumisen kerros ja sympaattisen huolen kerros, ovat teorian oletuksen mukaan evoluutiossa huomattavasti vanhempia toimintorakenteita.

Harri Gustafsberg ja Sami Sallinen liikkuvat neuvottelutaitoja tarkastelevassa kirjassaan Taktinen neuvottelu nähdäkseni hyvin pitkälle tällä samalla empatian tasojen rajapinnalla (Gustafsberg & Sallinen 2021). He tarkastelevat neuvottelemista ja neuvottelun taktiikoita yleisellä tasolla, mutta hyvin pitkälti myös poliisityön näkökulmasta. Tuossa kirjassa yksi kokonainen luku on saanut otsikokseen Tietoinen empatia (Gustafsberg & Sallinen 2021, luku Tietoinen empatia). Nähdäkseni tämän tietoisien empatian käsitteen voisi nähdä rinnastuvan tai sisältyvän myös evoluutiopsykologisen empatian teorian empaattisen näkökulman valitsemisen käsitteeseen.

Sallinen ja Gustafsberg esittävät ajatuksen tietoisesta empatiasta keinona hallita haastavia vuorovaiikutustilanteita. He myös erottavat sen hyödyntämisessä kaksi ulottuvuutta. Tietoinen empatia on heidän mukaansa mahdollisuus nähdä tilanne toisen osapuolen silmin. Tällöin siis sovelletaan äärimmäisen pitkälle vietyä ja haastavaakin empaattisen näkökulman ottamisen aluetta. Toisaalta Gustafsberg ja Sallinen näkevät, että tietoinen empatia on keino rakentaa luottamusta tulehtuneessa tilanteessa. Tällöin siis pyritään vaikuttamaan tunteiden tarttumiseen tilanteessa säätäen sitä suotuisaksi. He näkevät, että vaikeissa kohtaamisissa ihmisillä on tapana suosia omia intressejään ja väheksyä toisen intressejä ja että tämä johtaa itseasiassa tilannekuvan kapenemiseen ajaen tilanteen lukkoon. Tällöin tietoisien empatian soveltaminen ohjaa fokuksen omista ärtymyksen tunteista vastakkaiseen osapuoleen. Gustafsbergin ja Sallisen mukaan neuvottelijan omat tunnekuohut nousevat neuvottelun kriittisillä hetkillä. Tällöin sen miettiminen, miten kokisi asiat itse vastapuolen asemassa sekä miten tuolloin toimisi, voi antaa uuden perspektiivin ja tukea omaa objektiivisuutta. Se siis parantaa tilannekuvaa. (Gustafsberg & Sallinen 2021, luku Tietoinen empatia.)

Gustafsberg ja Sallinen antavatkin neljä kysymystä neuvottelijalle kysyttäväksi itseltään silloin, kun tunteet lähtevät viemään neuvotteluja väärään suuntaan. Ensin on mietittävä, kumpi on itselle tärkeämpää: väittelyn voittaminen vai käsillä olevan ongelman ratkaiseminen. Tärkeää on myös hahmottaa, mikä tunne tai tapahtuma on saanut toisen käyttäytymään näin. On kysyttävä itseltään myös, miten itse käyttäytyisi toisen osapuolen asemassa. Tämän jälkeen tärkeä kysymys on, millä keinoin voi rakentaa luottamusta ja päästä hedelmälliseen keskusteluun. Poliisityön piiristä Gustafsberg ja Sallinen nimeävät kahdeksi keskeiseksi neuvottelualueeksi kuulustelun ja panttivankineuvottelun. Heidän mukaansa kuulustelujen rakenteessa yleensä toteutuu ns. BCSM-malli eli Behavioral Change Stairway Model. Tuo malli toteutuu viiden vaiheen kautta: aktiivinen kuuntelu – empatia – luottamus – vaikuttaminen – käytöksen muutos. Heidän mukaansa haastavissa neuvotteluissa ennakkoluuloista on luovuttava ja keskustelu on käytävä puhtaalta pöydältä. Kun toiset eivät käyttäydy arvojemme mukaisesti, arvioimme heitä moraalisesti ja asetamme heidät hyvinkin nopeasti epämiellyttävien ihmisten kategoriaan, vaikka heillä olisikin tarkemmin tarkastellen inhimillinen peruste käyttäytymiselleen. Gustafsberg ja Sallinen huomauttavat, että neuvottelijan ei tarvitse hyväksyä kaikkea, mitä toinen tekee tai sanoo, mutta hänen on pyrittävä ymmärtämään sitä. Tämän lisäksi neuvottelijan on ymmärrettävä omia reaktioitaan sekä käyttäytymistään muutoin hän muuttuu itse neuvottelun kannalta vaaralliseksi. (Gustafsberg & Sallinen 2021, luku Tietoinen empatia.)

3 EMPATIAN KOSKETUSPINTOJA POLIISIN TYÖHÖN

Tarkastelen seuraavaksi evoluutiopsykologisen empatian teorian valossa joitakin aihealueita, jotka liittyvät suoraan poliisityöhön. Ensin tutkin kasvottomuuden ja anonymiteetin vaikutusta ihmisten välinpitämättömyyteen toisten hädästä sekä havaitsemistaan rikoksista. Tässä tarkastelussa käytän lähtökohtanani sivustakatsojaefektin käsitettä. Tämän jälkeen käsittelen kasvottomuuden ja anonymiteetin yhteyttä väkivaltarikoksien julmuuteen. Tässä tarkastelussa keskeiseksi käsitteeksi muodostuu deindividuaation käsite. Esittelen samassa sivustakatsojaefektiin sekä deindividuaatioon liittyvää varhaisempaa ja myöhempää tutkimusta. Tarkastelen näitä ilmiöitä sosiaalisina ilmiöinä, jotka voivat yliajaa tai sivuuttaa empatian toiminnan empatiakykyisessä ihmisessä. Tämän jälkeen tuon tarkasteltavaksi myötätuntuupumiseen liittyviä havaintoja ja tutkimusta poliisityön piiristä. Tarkastelen myös lapsiin kohdistuvan rikollisuuden tutkimisen kuormittavuutta poliisityössä nimenomaan empatian näkökulmasta. Peilaan näitä kaikkia poliisintyöhön liittyviä alueita ja ilmiöitä evoluutiopsykologiseen empatian teoriaan kunkin aihepiirin tarkastelun yhteydessä.

3.1 Kasvottomuuden ja anonymiteetin vaikutus ihmisten välinpitämättömyyteen toisten hädästä ja havaitsemistaan rikoksista – sivustakatsojaefekti

Nyky aikaan kuuluu useita ilmiöitä, joissa korostuvat havainnot kanssaihmiesten ja sivustakatsojien välinpitämättömyydestä rikos- tai onnettomuustapauksissa. Suomessa poliisi on usein joutunut mm. ottamaan kantaa kansalaisten haluun kuvata onnettomuuspaikoilla ja levittää näitä materiaaleja sosiaalisessa mediassa. Ajattelemattomuus ja välinpitämättömyys tällaisessa toiminnassa voi havainnollistua siinä, että joku loukkaantuneen tai menehtyneen omainen voi saada nuo materiaalit nähtäväkseen tahtomattaan. Ne voivat tavoittaa lapsia ja nuoria, vieläpä omaisiin kuuluvia lapsia ja nuoria. Voihan käydä niinkin, että kontrolloimattomana nopea sosiaalisen median levitys on se reitti, josta läheiset ihmiset saavat ensitiedon asiassa ja usein vielä asiattomine kommentteineen. Rikostapauksissa on tietysti myös se vaara, että tällainen toiminta voi vaarantaa rikoksen esitutkinnan tehokkaan toteutumisen. Toinen muoto samantapaisesta ilmiöstä ovat lasten ja nuortenkin suosimiin sosiaalisen median alustoihin levitetyt itsemurha- ja väkivaltavideot. Myös ihmisten käyttäytyminen sosiaalisessa mediassa on tuonut esiin keskustelukulttuurin raakoja piirteitä, joissa osallistujat usein tarkoituksellisestikin pyrkivät loukkaamaan sosiaalisen median muita toimijoita tai tahallisesti luomaan vastakkainasetteluja, kärjistyksiä, väärinymmärrystä ja riitaa. Julkisuudessa on myös ollut puhetta tapahtumista, joissa ihmiset eivät ilmoita näkemästään väärinkäytöksestä tai rikoksesta viranomaisille, koska eivät halua sekaantua asiaan. Näistä kaikista ilmiöistä tulee mieleen ajatus, jonka mukaan tämän päivän elämänmeno olisi muuttumassa kyynisemmäksi ja välinpitämättömämmäksi. Onko näin? Näissä ilmiöissä on myös samoja ulottuvuuksia kuin 1960-luvulla syntyneessä sivustakatsojaefektin käsitteessä. Sivustakatsojaefektin käsitteeseen on liitetty sen synnystä asti käsitys kasvottomasta suurkaupungista, jossa välinpitämättömyys havaittuja rikoksia kohtaan kasvaa sen mukaan, mitä enemmän rikoksella on mahdollisia todistajia. Tällöin ajatus siitä, että: ”Ei tämä asia juuri minulle kuulu.” vahvistuu rikoksen todistajissa. Pitääkö sivustakatsojaefektiin liittyvä ajatus anonymiteetista, joka saa kokijan etäännyttämään itsensä tapahtumista välinpitämättömyyteen asti, paikkansa? Suoko tällainen anonymiteetti sijaa julmuudelle kasvaa tämän päivän yhteiskunnissa ja tietoverkoissa.

Historioitsija Rutger Bregman avaa sivustakatsojaefektin käsitteen syntyä kirjassaan Hyvän historia (Bregman 2020). Maaliskuun 13. päivänä 1964 aamuyöllä tapahtui Kew Gardenin alueella, New Yorkissa, Austin Streetin metroaseman läheisyydessä raaka murha, jossa nuori Catherine Susan Genovese menetti henkensä. Häntä kutsuttiin lempinimellä Kitty. Kitty oli saapumassa työstään ravintolan tarjoilijana ja menossa kotiinsa tapaamaan naisystävänsä Mary-Annia. Kitty parkkeerasi autonsa ja lähti kävelemään katuja. Pitkälle hän ei kuitenkaan päässyt, sillä pian hänen kimppuunsa kävi hänelle tuntematon mies. Kello oli 3.19, kun kadulta kuului Kittyn huuto: ”Voi luoja! Hän puukotti minua! Apua! Apua!”. Kadun varrella oleviin talojen ikkunoihin alkoi syttyä valoja. Jostain kuului huuto: ”Jätä se tyttö rauhaan!”. Kittyä puukottanut mies puukotti vielä kerran. Kitty pääsi liikkumaan nurkan taakse ja huusi: ”Minä kuolen! Minä Kuolen!”. Hyökkääjä oli lähtenyt jo etäämmäksi kuin poistuakseen, mutta

palasi vielä kerran löytäen Kittyn aivan kerrostalon portaiden juurelta. Mary-Ann oli vielä Kittyn asunnossa syvässä unessa. Kittyn kimppuun hyökännyt mies iski kolmannen kerran ja poistui paikalta. Vasta klo 3.50 tuli tapahtumapaikalta ensimmäinen puhelinsoitto poliisille tapahtumaan liittyen. Kaksi minuuttia myöhemmin poliisit olivat paikalla. Soittaja pahoitteli sanoen: ”En halunnut tulla vedetyksi mukaan.”. (Bregman 2020, 189–190.)

Toimittaja Nicholas Lehman kirjoitti *The New Yorker* sanomalehteen artikkelin *A Call for Help*, joka käsitteli Kitty Genovesen murhaa. Artikkelin julkaistiin lehdessä 2.3.2014. Lehman kirjoittaa artikkelissa, että tuona vuonna 1964 New Yorkissa tehtiin 636 murhaa. Kittyn murha poikkesi noista muista keskeisesti vain yhdestä syystä. Pian nimittäin lehdistö alkoi kirjoittaa tapauksesta, koska sille oli paljastunut 38 silminnäkijää, joista vain yksi soitti apua tehden sen huomattavan myöhään ja perustellen myöhäisen ilmoituksen sillä, että ei halunnut tulla vedetyksi mukaan. (Lehman 2014.)

Tämä ilmiö sai 1960-luvulla maailmanlaajuisesti huomioita ja se sai aikaan sosiaalipsykologista tutkimusta hyvin nopeasti. Tutkijat Bibb Latané ja John Darley tekivät tutkimuksen *Bystander Intervention in Emergencies – Diffusion of responsibility*, josta muodostui kulmakivi sivustakatsojaefektin käsitteelle. Tutkimus tuloksineen julkaistiin julkaisussa *Journal of Personality and Social Psychology* vuonna 1968.

Latanén ja Darleyn tutkimus sisälsi kokeen, jossa mitään aavistamaton opiskelija pantiin koppiin juttelemaan sisäpuhelimen välityksellä elämästään ja opinnoistaan yliopistolla parin muun opiskelijan kanssa. Todellisuudessa nuo pari muuta eivät olleetkaan opiskelijoita vaan kokeen avustajia. Kohta kokeeseen kutsuttu varsinainen opiskelijakoehenkilö kuuli käytävältä avun- ja kivun huutoja, joissa huutaja sanoi kuolevansa. Kävi ilmi, että opiskelijat, jotka olettivat olevansa ainoita huutojen kuulijoita, juoksivat sadassa prosentissa tapauksista käytävään huutojen vuoksi. Toisissa koeasetelmissä opiskelijat uskoivat, että heidän lisäkseen avunhuudot kuuluivat myös viisi muuta opiskelijaa. Tällöin vain 62 prosenttia opiskelijakoehenkilöistä juoksi käytävään. (Darley & Latané 1968, 378–381.)

Pitkään Latanén ja Darleyn uskottiin tehneen yhden keskeisimmistä sosiaalipsykologian havainnoista. Tämän havainnon perusteella voisi olettaa, että mikäli Kittyn murhalla olisi ollut vain yksi todistaja hänen mahdollisuutensa selvitä hengissä olisivat olleet huomattavasti suuremmat. Tämä ilmiö sai nimen Sivustakatsoja-efekti.

Evoluutiopsykologisen empatian teorian valossa sivustakatsojaefektin voisi nähdä vaikuttavan passiivisesti keskeisimmin nimenomaan sympaattisen huolen kerrokseen. Olisiko siis niin, että sivustakatsojaefektiä tukevissa tilanteissa ja toimintaolosuhteissa sivustakatsovien ihmisten sympaattisen huo-

len kerroksen toiminta tai vaikutus alenisi? Tästä syystä ihmisissä ei noissa olosuhteissa heräisi vahvaa yllykettä alkaa toiminnallaan poistamaan toisen ahdinkoa tai kärsimystä taikka tehdä jotain, mikä heitä itseään auttaisi, jos olisivat tilanteesta kärsivän asemassa.

3.1.1 Sivustakatsojaefektin kritiikki ja sen kumoavia tutkimustuloksia

Noin kymmenen vuotta myöhemmin Kitty Genovesen tapaukseen alkoi perehtyä Kew Gardenin alueelle muuttanut harrastajahistorioitsija Joseph De May. Hänen huolellinen paneutumisensa Kittyn kohtaloon sai käyntiin muutakin tutkimusta (Bregman 2020, 198–202). Uusien löydöksiä valossa selvisi mm. se, että New Yorkin poliisi sai ainakin kaksi puhelua tapaukseen liittyen jo ennen kello 3.50 tullutta puhelua. Siitä, miksi poliisi ei saapunut aiemmin paikalle, on esitetty useita arvioita. Yksi arvio on, että poliisi olisi arvellut kyseessä olevan avoriidan (Bregman 2020, 198–202). 1960-luvulla väkivaltaan parisuhteessa suhtauduttiin eritavoin kuin nykyään eikä mm. raiskaus avioliitossa ollut edes rikos Yhdysvalloissa. Kävi myös ilmi, että lehdistön esiintuomat 38 silminnäkijää eivät olleet enimmäkseen silminnäkijöitä vaan ihmisiä, jotka olivat vain kuulleet jotain (Bregman 2020, 199). Selvisi myös, että Kittyn naapuri Sophie Farrar juoksi alas portaille, vaikka tiesi, että häntä vastassa voi olla murhaaja. Sophie piti Kittyä sylissään tämän kuollessa (Bregman 2020, 200).

Sivustakatsojaefekti on kyseenalaistettu tuon jälkeenkin usein ja se on saanut kattavaa kritiikkiä. Siihen liittyvää ideaa kasvottomasta ja tyllystä kaupungista on alettu pitää jokseenkin myyttinä. Kriminologiaan erikoistunut sosiologian alan tutkija Mary Rosenkrantz Lindegaard on tutkinut todella laajasti sivustakatsojaefektiä viimeisten kahden vuosikymmenen ajalla. Huomattavimpia ovat olleet hänen turva- ja tarkkailukameratallenteisiinsa perustuvat tutkimuksensa. Hän on tutkimuksissaan saanut kerättyä materiaaliseen varsin vaikuttavan määrän kameratallenteita rikos- ja väkivaltatapauksista eri puolilta maailmaa. Tästä materiaalista on riittänyt laadullisesti ja sisällöllisesti varsin kattava määrä käyttökelpoista informaatiota tosielämän konfliktien sivustakatsojatilanteiden tutkimiseen. Rosenkrantz Lindegaardin tutkimusten mukaan on osoittautunut, että alkuperäiset tutkimustulokset ja niiden sosiologiset tulkinnat ihmisten sosiaaliseen apatiaan viittaavasta vetäytyvästä, välinpitämättömästä ja passiivisesta käyttäytymisestä, heidän havaitessaan esimerkiksi väkivaltarikoksia tietäen muiden näkevän saman, eivät ole kovinkaan uskottavia.

Heinäkuussa 2019 Rosenkrantz Lindegaard julkaisi tutkimuksen *Social Relations and Presence of Others Predict Bystander Intervention: Evidence from Violent Incidents Captured on CCTV*. Tutkimuksen materiaaliksi valikoitu 81 turvakameratallennetta Kööpenhaminan keskustassa poliisille ilmoitettuihin väkivaltatapauksista. Tutkimuksen 81 väkivaltatapauksesta 85 % tapahtui sivustakatsojien puuttumista tilanteisiin niin, että puuttujien määrä kussakin tilanteessa oli keskimäärin 2,7 puuttuvaa sivustakatsojaa tilannetta kohti. Huomionarvoista tutkimuksessa on, että sivustakatsojien määrän vaikutus sivustakatsojien alttiuteen puuttua tilanteisiin todentaa jossain mitassa ensikatsomalta klassista

sivustakatsojaefektiä, mutta materiaalissa se selittyy sillä, että kussakin tilanteessa on tietty puuttujien saturaatio. Eli, vaikka tilanteen näkisivät useat ihmiset, voi olla todennäköistä, että 1–3 ihmisen tekemä puuttuminen riittää tilanteen rauhoittumiseen tai muuhun purkautumiseen. Tällöin tietysti tapahtumiin puuttumattomien sivustakatsojien tapauskohtainen määrä on sitä isompi, mitä useampi ihminen on tilanteessa läsnä. Tässä tutkimuksessa on huomioitu myös se, että osa näistä väkivaltatapauksiin puuttumisista on ollut puuttujille itselleen potentiaalisesti vaarallisia. Tutkimuksessa tutkittiin myös vertailevasti sosiaalisten suhteiden vaikutusta sivustakatsojien puuttumiseen. Havainto oli, että mikäli väkivallan kohteena oli sivustakatsojalle tuttu ihminen, sivustakatsovan henkilön puuttumisen todennäköisyys keskimäärin 20-kertaistui. Tutkimuksessa on myös huomioitu, että kullakin tilanteella on enemmän ja vähemmän puuttumiseen potentiaalisia sivustakatsojia ja että puuttumisen tapoja ja asteita on paljon. (Rosenkrantz Lindegaard 2019.)

Rosenkrantz Lindegaard tuo myös julkaisussa Netherlands Institute for the Study of Crime and Law Enforcement 27.3.2019 julkaistussa artikkelissaan Bystander Effect in Street Disputes Disquestioned esiin, että hänen tutkimusryhmänsä turvakameratallenteiden tutkimuksissa käy ilmi, että keskimäärin yli 90 prosentissa kaduilla tapahtuvista jupakoissa vähintään yksi sivullinen puuttuu tilanteeseen tavalla tai toisella rauhoittaakseen tilanteen (Rosenkrantz Lindegaard 2019).

Sivustakatsojaefekti on siis nähty vuosikymmenien ajan sosiaalista apatiaa aiheuttavana ja ihmisten myötätuntoa alentavana sosiaalisena ilmiönä. Sivustakatsojaefektin näyttö ja sen syntyhistoriaan vaikuttaneiden tapahtumien tulkinta ovat kuitenkin saaneet myöhemmin osakseen kritiikkiä. Myös sivustakatsojaefektin tutkimus on tuottanut ilmiön itsensä osin kyseenalaistavia tuloksia. Yksi tapa tarkastella sivustakatsojaefektiä on havainnoida yleisemmällä tasolla ihmisten reagointia havaitsemiinsa väärinkäytöksiin sekä rikoksiin. Tällöin on kuitenkin huomioitava myös ympäröivän yhteiskunnan organisaatioiden tila ja vaikutus tapahtumiin. Jos rikoksen todistajat eivät esimerkiksi luota yhteiskuntansa poliisiin tai oikeusjärjestelmään saati, että pelkäisivät noita tahoja, on sillä varmasti oma vaikutuksensa heidän reagointiinsa kyseisiin tapahtumiin. Tämä tuskin kuitenkaan kertoisi suoranaisesti sivustakatsojaefektistä heissä itsessään vaan myös laajemmasta tapahtuman puitteesta.

Tätä on sivuttu myös Kitty Genovesen tapauksen myöhemmässä tutkinnassa. Lehman tuo artikkelissaan esille mm. sen, että yksi ensimmäisen hyökkäyksen kuulleista ja toisen hyökkäyksen veitsenkun silminnäkijöistä, Karl Ross, soitti ensin muutaman puhelun, kiipesi sitten ikkunastaan katon poikki naapuriin ja soitti asiasta huomattavan myöhään poliisille. Yksi Rossin soittamista puheluista oli hänen ystävälleen, joka neuvoi häntä olemaan täysin puuttumatta tapahtumiin. Myöhemmässä tarkastelussa on käynyt ilmi, että Rossin ajateltiin tuolloin olevan homoseksuaali ja tuohon aikaan New Yorkissa homoseksuaalien oli syytä pelätä väkivallan uhkaa yleisesti sekä myös poliisien taholta. (Lehman 2014.)

Jos sivustakatsojaefektin tarkastelun haluaisi tuoda poliisityötä koskevalta yleisemmältä rikosten tapahtumisen tasolta poliisikulttuuriin sisään, sitä voisi soveltaa sen tarkastelemiseen, miten poliisit puuttuvat havaitsemiinsa poliisien tekemiin väärinkäytöksiin tai jopa rikoksiin. Tässäkin tarkastelussa puhtaan sivustakatsojaefektin havainnointia värittäisi kuitenkin vahvasti työyhteisöön liittyvät erilaiset jännitteet. Puuttumiseen voisi vaikuttaa havainnon tehneen poliisin asema työyhteisössä sekä mahdollinen pelko asemansa menettämisestä tai tulemisesta itse valheellisesti syytetyksi. Toisaalta poliisissa on käytössä kanavia ilmoittaa väärinkäytöksistä ja mahdollisten poliisirikosten tutkintaan on omat käytänteensä, joissa tutkinnan puolueettomuus pyritään tehokkaasti suojaamaan.

3.2 Kasvottomuuden ja anonymiteetin vaikutus väkivaltarikoksien vaarallisuuteen ja vakavuuteen – kasvotonta väkivaltaa Pohjois-Irlannissa, mellakointia ja roadman-kulttuuria

Tohtori Andrew Silke teki tutkimuksen *Deindividuation, Anonymity and Violence: Findings from Northern Ireland*, jossa tutkittiin puolisolitaallisten tahojen tekemiä väkivaltarikoksia Pohjois-Irlannissa 30 kuukauden ajanjaksolla alkaen kesäkuusta 1994 ja päättyen joulukuuhun 1996. Silken tutkimuksessa oli mukana 500 väkivallantekoa, joista 206 tapauksessa rikosentekijät olivat naamioineet itsensä peittääkseen identiteettinsä. Tutkimus tuloksineen julkaistiin julkaisussa *The Journal of Psychology* vuonna 2003. Tutkimus osoitti merkittävän yhteyden väkivallan tekijöiden naamioitumisen ja tehdyssä väkivaltarikoksessa käytetyn väkivallan vaarallisuuden ja vakavuuden välillä. Tutkimuksen tuloksissa naamioituneet väkivaltarikoksien tekijät tekivät selkeästi vakavampaa väkivaltaa ja enemmän muita oheisrikoksia kuin naamioitumattomat. (Silke 2003.)

Tutkimusta on kritisoitu siitä, että tuloksia selittäisi se, että rikoksen tekijät, jotka aikovat tehdä vakavampaa väkivaltaa ja tietävät jo etukäteen päätyvänsä vakavampiin tekoihin, päättäisivät jo tämän tiedon valossa naamioitua vähentääkseen kiinnijäämisen riskiä. Tällöin naamioitumista ei voisi nähdä väkivallan laadun syynä vaan pikemminkin sen seurauksena. Tutkimus on kuitenkin vastannut tähän kritiikkiin tuomalla esiin, että kaikkiaan tutkimuksen ajanjaksolla tehtiin 736 väkivaltaista kostoiskua puolisolitaallisten ryhmittymien toimesta Pohjois-Irlannissa ja kiinnijäämisriski on ollut niin alhainen, että vain viisi ihmistä tuli tuomituksi väkivallanteoista riippumatta siitä olivatko he naamioituneita vai eivät. Myöskään tässä tutkimuksessa huomioituissa rikoksissa ei ole nähtävillä mitään korrelaatiota maskin käyttämisen ja kiinnijäämisen riskin välillä. (Silke 2003, 6.)

Tutkimusta on myös kritisoitu siitä, että siinä on käytetty toissijaisia lähteitä suoran havainnoinnin sijasta. Materiaalia on hankittu julkaistusta lehtiartikkeleista sekä eri organisaatioiden rekistereistä ja julkaisuista. Tähän kritiikkiin tutkimuksessa on kuitenkin kohtuullisen kattavasti vastattu sillä, että tietoa on haettu laajasta määrästä lähteitä ja hyvin pitkällä aikavälillä, jolloin mahdollisten virheiden aiheuttamat vinoumat suuntaan tai toiseen tasoittuvat. (Silke 2003, 6.)

Tutkimuksen medialähteinä käytettiin viittä Pohjois-Irlantilaista sanomalehteä, yhtä Irlannin tasavallan sanomalehteä, tuolloisten Pohjois-Irlannin poliisivoimien Royal Ulster Constabulary:n (RUC) julkaisuja sekä terrorismin uhrien tukiryhmän Families Against Intimidation and Terror (FAIT) tiedostoja (Silke 2003, 3).

Tutkimuksen tulokset on raportoitu neljän muuttujan valossa. Kussakin väkivallanteossa kartoitettiin 1) Aiheutettujen vammojen vakavuutta, 2) Vandalismia, 3) Uhrien määrää ja 4) Uhrin karkottamista. Aiheutetut vammat oli jaettu kategoriaan lievä tai perusmuotoinen sekä kategoriaan vakava. Lievät ja perusmuotoiset vammat olivat tutkimuksessa haavoja, mustelmia ja ampuma-asevammoja raajoissa. Vakavaksi vamman määritti se, että teolla oli aiheutettu useampia ampuma-asevammoja, useampia luunmurtumia, kallonmurtuma tai puhjennut keuhko. Vandalismia tutkimuksessa oli kaikki teon yhteydessä aiheutettu materiaallinen vahinko. Uhrien määrää tutkimuksessa kartoitettiin, sillä kohdistuiko teko yhteen henkilöön vai kahteen tai useampaan. Uhrin karkottaminen tarkoittaa tutkimuksessa sitä, onko väkivallan teon uhria käsketty muuttamaan pois asuinsijoiltaan teon yhteydessä. Naamioituneitten väkivallantekijöiden teoissa 24 prosentissa aiheutettiin vakavia vammoja ja naamioitumattomien väkivallanteoissa 15,7 prosentissa. Naamioituneitten väkivallantekijöiden teoissa 22,8 prosentissa tehtiin vandalismia ja naamioitumattomien teoissa 4,4 prosentissa. Naamioituneitten väkivallantekijöiden teoista 46,6 prosenttia kohdistui kahteen tai useampaan henkilöön ja naamioitumattomien teoista 28,9 prosenttia kohdistui kahteen tai useampaan henkilöön. Naamioituneitten väkivallantekijöiden teoissa 8,7 prosentissa uhria käskettiin muuttamaan pois asuinsijoiltaan ja naamioitumattomien teoissa 2 prosentissa tapauksia uhria koetettiin karkottaa. (Silke 2003, 3–5.)

Andrew Silke tutki tässä tutkimuksessaan deindividuaation ja anonymiteetin suhdetta väkivallantekojen laatuun. Silke itsekkin viittaa tutkimuksessaan deindividuaation käsitteellä psykologiseen tilaan, jossa yksilön sisäiset rajoitukset ja käyttäytymistä ohjaavat siteet katoavat tilanteessa, jossa häntä ei nähdä yksilönä (Silke 2003, 1). Käsitteen voisi suomentaa väljästi epäyksilöllistämiseksi tai epäyksilöllistymiseksi. Stanfordin yliopiston emeritusprofessori ja sosiaalipsykologian alan tutkija Philip Zimbardo on keskeinen deindividuaatio-käsitteen esiinnousuun vaikuttanut tutkija. Zimbardon keskeisimpiin aihetta koskeneisiin tutkimuksiin kuuluu Stanfordin yliopistossa vuonna 1971 tekemä vankilatutkimus, jossa tarkkailtiin miespuolisten yliopisto-opiskelijoiden käyttäytymistä koetilanteessa, jossa heidät asetettiin rajattuun kiinteistöön ja kullekin annettiin rooli vartijana tai vankina. Tutkimus julkaistiin vuonna 1973 julkaisussa *International Journal of Criminology and Penology* nimellä *Interpersonal Dynamics in a Simulated Prison* (Haney ym. 1973, 69 – 97).

Vangin roolissa olevien oli mm. riisuttava vaatteensa ja odotettava käytävässä. Tämän jälkeen heille laitettiin nilkkaan kahle ja heille annettiin nailonlippalakit sekä numero, jolla heitä alettiin puhutella oman nimensä sijasta. Vartijan roolissa olevilla oli univormut ja peililasit. Vangit suljettiin kolmen ryhmänä pieniin sellihin. Alussa kaikki olivat hyvinvoivia ja käyttäytyivät normaalisti, mutta parin päivän

päästä tilanne oli jo muuttunut toiseksi. Vangit nousivat kapinaan ja vartijat kukistivat kapinan vaahtosammuttimilla. Vartijat alkoivat murtamaan vankeja henkisesti nöyryyttämällä heitä ja aiheuttamalla heille unen puutetta. Vankisellit alkoivat haista ulosteilta. Vartijat alkoivat nauttia vallastaan. (Haney ym. 1973, 72–88.)

Tämä kyseinen Zimbardon vankilatutkimus on saanut osakseen kattavaa kritiikkiä useilta tahoilta ja sitä on pidetty tieteelliseltä todistusarvoltaan jopa mitättömänä sekä täysin epäonnistuneena. Keskeisimpinä ongelmina tutkimuksessa on pidetty, sitä, että se ei ole suunnitelmansa mukaisesti tutkinut vankilaolojen, tai edes simuloitujen vankilaolojen, vaikutusta ihmiseen vaan paremminkin amerikkalaiseen keskiluokkaan kuuluvien valkoihoisten miesopiskelijoiden käsityksiä ja stereotyyppioita vankilaoloista ja toimintaa näiden käsitystensä pohjalta. Toinen keskeinen kritiikki tutkimukseen liittyen on ollut Zimbardon itsensä toimiminen vankilan johtajana koeasetelmassa ja tätä kautta vaikuttaminen ohjaamalla ja provosoimalla kokeen vanginvartijana toimineiden opiskelijoiden käyttäytymiseen. Tällöinhän ei voida enää tarkastella kokeen olosuhteiden ja sosiaalisen aseman vaikutusta osallistujiin vaan kokeen toteuttajan, tieteellisen ja opettaja-asemaan kuuluvan auktoriteetin, vaikutusta opiskelijanuorukaisiin sekä heidän miellyttämisenhaluaan. Deindividuaation suhteen tämä tutkimus ei kuitenkaan ollut turha tai mitäänsanomaton. Sen jälkeen on kehittynyt paljon deindividuaatioon liittyvää tutkimusta, josta on noussut myös SIDE-teoria. SIDE on lyhenne sanoista Social Identity Model of Deindividuation Effects.

3.2.1 Deindividuaatio ja SIDE (Social Identity Model of Deindividuation Effects)

Deindividuaatioteoriassa viitataan siis poikkeavaan psykologiseen tilaan, jossa ihminen ikään kuin kadottaa tunteen itsestään. Tässä tilassa ihmisen normaaliin sosiaalisiin normeihin sitoutuvaan käyttäytymiseen ohjaavat sisäiset sidokset löystyvät ja hän voi toimia itselleen poikkeavalla ja hyvin aggressiivisellakin tavalla. Philip Zimbardo on tuonut jo 1960-luvun deindividuaatioon liittyvässä työssään esiin näkemyksen, jonka mukaan deindividuaatiolla voi olla useita mahdollisia laukaisevia tekijöitä kuten anonymiteetti, ryhmässä mukana oleminen tai fyysinen kiihottuneisuus (Silke, 2003, 1). Deindividuaation käsitettä voidaan hyödyntää esimerkiksi tarkasteltaessa jalkapallohuliganismia, melakoita, ihmisten käyttäytymistä internetissä tai vaikkapa poliittisten ääriilikkeiden toimintaa.

Erkki Ellonen, Lasse Nurmi, Petri Raivola, Tarmo välitalo ja Unto Välitalo käsittelevät kirjassaan Poliisityön psykologiaa (Ellonen ym. 1997) konfliktin hallinnan psykologiaa ja siihen liittyvien väkijoukkotilanteiden vaarallisuutta. He esittelevät massoittumisen käsitettä ja siihen liittyvää yksilöllisyyden menettämistä väkijoukossa. Massoittumisessa kiihtynyt väkijoukko muodostaa järjestyshäiriöitä ja vaaratilanteita. Heidän mukaansa kiihtymystä saa aikaan huhupuheet, iskusanat, yksinkertaistukset ja pelon syttyminen. Kirjoittajien mukaan massoittumisessa jokin tunne kuten pelko, innostus, ahdistus tai

vaikkapa suuttumus voi vallata väkijoukon. He liittyvät tähän ilmiöön myös osallistujien kokeman yksilöllisyyden menettämisen joukossa. Tällöin väkijoukkoon sulautuva ihminen muuttuu ikään kuin eikeneksikään ja hänen sisäinen impulssikontrollinsa katoaa. Kirjoittajat nimeävät tällaisen itsetiedostamisen katoamisen syiksi anonymiteetin, toimintaa vaativan kiihtymystilan ja kriittisen ajattelun kumoavan suggestiotilan, jossa ihminen on altis normeja rikkoville yllykkeille. (Ellonen ym. 1997, 116–118.)

Tässä puhutaan siis deindividuaatiosta esimerkiksi mellakkatilanteessa. Tilanteessa ihmisjoukossa toimiville ihmisille on yhteistä, että heidän havaintokykynsä ja harkintakykynsä ovat rajoittuneet ja he ovat vahvan tunteen vallassa, koska eivät ole yhteydessä enää tuntumaan omasta itsestään ja yksilöllisestä identiteetistään.

Erkki Ellonen, Lasse Nurmi, Petri Raivola, Tarmo välitalo ja Unto Välitalo avaavat myös poliisityössä usein havaitun käsitteen mellakoivan väkijoukon aktiivisesta ytimestä, joka on väkijoukon toiminnan ja kiihtymisen moottori. He antavat tästä käsitteestä esimerkin Helsingin Sanomissa 8.5.1988 julkaistun uutisen kautta. Uutisen mukaan Haminassa oli pidätetty 16 nuorta. Poliisit olivat poistaneet kolme humalaista keskuspuiston puista. Poliisien siirtäessä kyseisiä henkilöitä poliisiautoon heidän kimppuunsa oli käynyt kymmenkunta muuta nuorta, jotka potkivat ja löivät poliiseja. Hetkeä myöhemmin mellakointiin liittyi parikymmentä nuorta lisää, jotka hajottivat läheisten liikehuoneistojen ikkunoita kukkaistutuksista irti repimillään kivillä, hajottivat puhelinkopin ja kivittivät poliisiautoja. Mellakointi ehti kestää pari tuntia. Haminan poliisi pyysi paikalle apupartioita Kotkasta, Kouvolaista ja Liikkuvasta poliisista. Paikalle kertyi 200–300 passiivisempaa katselijaa. (Helsingin Sanomat 8.5.1988, viitattu teoksessa Ellonen ym. 1997, 118.)

Kirjoittajien mukaan tämä tapaus on esimerkki aktiivisesta ytimestä, jonka ympärille kerrostuvat tyypilliset joukon kerrokset. Aktiivisen ytimen ympärille muodostuu samanmielisten joukko, joka ei toimi suoraan, mutta antaa toiminnalle tukensa ja uloimmaksi ryhmäksi kerääntyvät uteliaat katsojat, jotka häiritsevät, vaikka eivät tapahtumiin osallistuisikaan. (Ellonen ym. 1997, 117–118.)

Tarkasteltaessa deindividuaatiota suomalaisen poliisityön näkökulmasta, tulee mieleen maassamme hyvin tuore ilmiö, jossa voisi nähdä niin anonymiteetin ja joukossa toimimisen luoman deindividuaation kuin fyysisen kiihottumisen tarkastelemisen mahdollisuuksia. Kahden viime vuoden aikana on ilmestynyt yhä enenevässä määrin uutisointia nuorison rikollisuudesta, johon mainitaan liittyvän Suomeen Britanniaasta rantautunut roadman-kulttuuri. Roadman-kulttuurissa on nähtävillä vahvasti kaikki tunnusmerkit, jotka Philip Zimbardo nimesi tutkimustyönsä yhteydessä mahdollisiksi deindividuaation laukaiseviksi tekijöiksi; anonymiteetti, ryhmässä toimiminen ja fyysinen kiihottuneisuus. Näistä selkeimpinä ja näkyvimpinä ovat ilmiöön liittyvä naamioituminen, joka tukee anonymiteettiä, sekä ryhmässä toimiminen, koska rikolliset teot on jo poliisinkin taholta julkisuudessa leimattu jengirikollisuudeksi.

Anne Kantolan kirjoittamassa, Helsingin Sanomissa 14.10.2021 julkaistussa, uutisessa tarkastellaan Suomessa lyhyen aikavälin tarkastelujaksolla, eli viime vuosina, lisääntyneitä nuorten tekemää rikollisuutta ja vakavaakin henkeen ja terveyteen kohdistuvaa rikollisuutta. Artikkelissa haastatellaan Helsingin rikospoliisin johtajaa Markku Heinikaria. Heinikarin mukaan poliisi ei ole aiemmin puhunut jengeistä tai jengiytymisestä, mutta kesän ja syksyn aikana vuonna 2021 tilanne on kehittynyt siinä määrin, että poliisi on alkanut käyttää noita termejä. Heinikarin mukaan ilmiöön liittyy roadman-kulttuuri, jossa ihannoidaan rikollisuutta ja väkivaltaa. Kulttuuriin liittyy hänen mukaansa taipumus luoda vastakkainasettelua ja riitaa jengien välille. Heinikari mainitsee, että riidanlietsontaa ilmenee sosiaalisessa mediassa ja sieltä se vaikuttaisi siirtyvän reaali maailmaan. Esimerkiksi Heinikari mainitsee yhden perjantai-illan, jolloin poliisi otti kiinni pääkaupunkiseudulla kymmenkunta nuorta miestä, joita epäillään törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta. Hänen mukaansa kyse oli kahden ryhmän yhteenotosta, jonka poliisi esti. ("Olemme seuranneet pidemmän aikaa" – Poliisi kertoo Helsingin seudun katujengeistä, joissa ihannoidaan rikollisuutta eikä aseita kaihdeta, Helsingin Sanomat 14.10.2021.)

Miika Koskelan kirjoittamassa YLE:n 21.4.2021 julkaisemassa uutisessa Rikostarkastaja Jari Koski kertoo, että Helsingin poliisi on viime aikoina takavarikoinut teräaseita ja astaloita nuorilta yhä enenevässä määrin. Kosken mukaan nuorten keskuudessa on levinnyt sellainen ajatus, että kaduilla on nyt todella vaarallista. Artikkelin mukaan Ylen maaliskuussa 2021 poliisipäälliköille tekemän kyselyn mukaan nuorten väkivallan raaistuminen ja ymmärtämättömyys tekojen seurauksista huolestuttaa poliisia varsinkin pääkaupunkiseudulla. (Poliisi takavarikoi teräaseita yhä nuoremmilta Helsingissä, ja tällaisia ne ovat, YLE-uutiset 21.4.2021.)

MTV-uutisten 14.9.2021 julkaisemassa Janne Ahjopalon toimittamassa uutisessa Aseman lapset järjestön tiimipäällikkö Heikki Turkka kuvailee roadman-kulttuurin ulkoisia merkkejä. Hän sanoo, että roadman-tyyliin kuuluu, että mennään huppu päässä ja kannetaan teräasetta. Turkan mukaan ilmiöön kuulu se, että ollaan kovempia kuin oikeasti ollaankaan ja että kyseessä on identiteetin hakemiseen liittyvä ilmiö, jossa ajatellaan, että: "En kuulu yhteiskuntaan ja olen yhteiskuntaa vastaan.". Turkan mukaan kyseessä on nuorten ilmiö, joka ei kiinnosta aikuisikään ehtineitä. (Mikä ihmeen roadman-kulttuuri? Rikollista elämäntapaa ihannoiva kulttuuri yleistyy pääkaupunkiseudulla – "Mennään huppu päässä ja kannetaan puukkoa", MTV-uutiset 14.9.2021.)

Roadman-kulttuuri on siis Suomessa kohtuullisen tuore ilmiö. Siitä tehdyn uutisoinnin ja artikkeleiden perusteella tällä ilmiöllä on kuitenkin paljon määrittäviä tekijöitä. Se on nuorten harjoittamaa. Siihen liittyy rikollisuus ja rikollisen elämän ihannoiti. Osa kulttuuria ilmentävistä nuorista on mukana hyvin pinnallisesti ja osa kokonaisvaltaisesti. Kulttuurin ulkoisiin merkkeihin kuuluu kallis vaatetus, päähän vedetty huppu ja joissain tilanteissa naamioituminen sekä teräaseen tai muun aseiden kantaminen.

Joissain tapauksissa varttuneemmat rikollistahot käyttävät hyväkseen ja värväävät roadman-kulttuurin nuoria omiin tarkoituksiinsa oman etunsa mukaan. Näissä piirteissä on nähtävissä selkeät puitteet deindividuaatio-ilmioille anonymiteetin ja joukkoon kuulumisen kautta.

Deindividuaatioteoria on saanut syntymänsä jälkeen rinnalleen myös sosiaalisen identiteettiteorian ja SIDE-teorian (Social Identity Model of Deindividuation Effects). SIDE-teorian pohjana on sosiaalinen identiteettiteoria ja deindividuaatioteoria. Tätä ajattelua avaavat Felipe Vilanova, Francielle Machado Beria, Angelo Brandelli Costa ja Silvia Helena Koller julkaisussa *Cogent Psychology* 2017 ilmestyneessä artikkelissaan *Deindividuation: From Le Bon to the Social Identity Model of Deindividuation Effects*. Sosiaalisen identiteettiteorian mukaan ihmiset rakentavat osan identiteetistään niiden ryhmien kautta, joihin he kuuluvat. Nämä ryhmät auttavat yksilöä määrittelemään itseään ja sitä, miten hänen tulisi suhtautua toisiin. Vaikka yksilö sulautuu ryhmään, tämän ei pitäisi johtaa hänen identiteettinsä täydelliseen katoamiseen. Tällöin deindividuaation voisi nähdä niin, että joissain tilanteissa yksilön persoonallisuuden kollektiivisemmat puolet ylittävät yksilöllisemmät osa-alueet. On tilanteita, joissa näemme itsemme korostuneesti yksilöinä ja korostamme erityispiirteitämme, ja toisaalta on tilanteita, joissa korostuvat yhtäläisyytemme jonkin ryhmän kanssa, johon kuulumme. Tällöin esiin nousee sosiaalinen identiteettimme. (Vilanova ym. 2017, 12.)

Tällöin voisi ajatella SIDE-teorian varassa, että deindividuaation normeja rikkova ja yksilön sisäisiä rakenteita yliajava vaikutus ei ole sitä, että ihminen menettäisi täysin oman kokemuksensa itsestään vaan, että pikemminkin ihmisen tasapaino horjahtaa yhden hänen identiteettinsä rakenteena toimivan ryhmän alueelle samalla kuin hänen persoonallisuutensa kollektiiviset puolet ottavat tilaa hänen yksilöllisemmiltä puoliltaan. Ehkäpä hänessä on myös tiedostamatonta sisäistä latausta ja tarpeita, jotka kanavoituvat tilanteeseen. Tätä tukisi se ajatus, että deindividuaatio on usein ajallisesti rajattu tila ja ihminen pystyy yleensä joustavasti myös siitä palautumaan elämään muidenkin ominaisuuksiensa mukaisesti. Tähän liittyen esimerkiksi mellakkatapauksissa Poliisityön psykologiaa -teoksessa kehoitetaan arvioimaan mahdollisuuksien mukaan mellakkatilanteissa sitä, tekevätkö aika, nälkä ja sääolosuhteet tehtävänsä, jotta asiaan ei uhrattaisi turhia resursseja eikä otettaisi turhia riskejä (Ellonen ym. 1997, 118).

Evoluutiopsykologisen empatiateorian kannalta deindividuaation kaltainen tila on hyvin mielenkiintoinen. Ryhmässä ja joukossa tapahtuva deindividuaatio kytkee empatian pois käytöstä, mutta toisaalta se toimii empatiaan liittyvän Perception – Action -mallin (PAM) aktivoitumisen pohjalta. Vaikka tuo tila mahdollistaa hyvinkin aggressiivisen ja jopa toimijan arvoihin sekä sisäisiin motivaatioihin nähden ristiriitaisen toiminnan sekä tehostaa hänen tekojensa julmuutta, on se kuitenkin empatian alimman tason eli tunteiden tarttumisen tason aktivoitumista edellyttävä ilmiö. Jos ajattelee PAM-mallin pohjalta taivaalle yhtäaikaaisesti lehahtavaa lintuparvea ja vaikkapa jalkapallohuligaanien aloittamaa pahoinpitelyä voi rehellisesti sanoa, että ilmiöillä ei vaikuttaisi olevan mitään tekemistä toistensa kanssa. Yksi

lintuparven linnuista on havainnut lähestyvän vaaran. Linnussa on käynnistynyt hyökkää tai pakene -tila, johon lintu reagoi omaan kokoonsa nähden valtaviin pikkuaivojensa suoman reagoitinopeuden varassa pakenemalla. Evoluution lintuparven linnuissa jalostama PAM-mekanismi toimittaa koko parven taivaalle silmän räpäyksessä. Mutta ehkäpä juuri tästä on kyse: linnut kokevat hyökkää tai pakene -tilan ja pakenevat. Ehkäpä onkin siis niin, että jalkapallohuligaani kokee saman tilan itsessään väkijoukossa pelin hurmoksessa, mutta hänen reaktionsa onkin: hyökkää. Voihan olla, että juuri tätä reaktiota hän on jalkapallopeliin tullutkin hakemaan, tietoisesti taikka tiedostamattaan. Tuota ajatusta tukisi se, että usein jalkapallohuliganismi on tiettyjen henkilöiden toistuvasti harjoittamaa rikollisuutta. Kenties ryhmän tai joukon suoma deindividuaatio onkin hyökkäämistä varten kehitetyn laumasuojan, rohkaisun ja siinä mielessä laumalleen uhrautumisen mekanismi. Mekanismi, jonka evoluutio on luonut lauman elossa selviämisen tueksi. Urhea lauman jäsen kokee kollektiivisen hurmoksen ja itsensä sivuttaen käy vaaroihin. Jospa jalkapallohuliganismi ja moni muukin rikollisuuden laji on nykyajan yhteiskunnallinen ongelma, jonka juuret ovat kasvaneet läpi lukemattomien vuosituhansien.

3.3 Myötätuntouupuminen poliisityössä

Rosemary A. Thompson määrittelee myötätuntouupumusta kirjassaan *Crisis Intervention and Crisis Management* (Thompson 2004). Thompsonin mukaan myötätuntouupumus on emotionaalista uupumusta, joka syntyy työntekijälle hänen omaksuessaan asiakkaan trauman asiakkaan kertoman perusteella tai näkemänsä kuvamateriaalin kautta. Näin työntekijä joutuu normaalin työstressinsä lisäksi käsittelemään omia henkilökohtaisia tunteitaan, jotka nousevat asiakkaiden kärsimyksien kohtaamisesta. (Thompson 2004, 279–285.)

Charles R. Figley vertaa myötätuntouupumusta posttraumaattiseen stressihäiriöön määritellessään ilmiötä kirjassaan *Treating Compassion Fatigue* (Figley 2002, 1–3). Ilmiöissä on hyvin paljon samoja piirteitä, mutta keskeiseksi eroksi Figleyn vertailussa nousee myötätuntouupumukseen liittyvä tunteiden tarttuminen. Hän tuo esiin ajatuksen, että on olemassa kokonaisia perheitä, joita posttraumaattinen stressihäiriö voi koskettaa. Näitä voisi kutsua ns. PTSD-perheiksi (Post Traumatic Stress Disorder-Family). Varsinaisessa posttraumaattisessa stressihäiriössä kyse on kuitenkin oireista, joita henkilö saa altistuttuaan itse välittömästi traumatisoivalle tilanteelle. Jos hänen kokemuksensa heijastuu muihin perheenjäseniin aiheuttaen heissä oireilevaa käytöstä tai pahaa oloa, on näiden muiden perheen jäsenten osalta kyseessä ns. sekundäärinen stressireaktio. Figley pitää myötätuntouupumustermiä hyvin pitkälti samansisältöisenä sekundäärisen stressireaktion kanssa, mutta kokee sen helpommin ymmärrettäväksi. Keskeiseksi tekijäksi myötätuntouupumuksen synnyssä Figley näkee tunteiden tarttumisen käsitteen, jonka hän kuvaa havainnoijan paralleeleina tunnekokemuksina havainnoitavan henkilön odotuksen mukaisten tunnekokemusten kanssa. (Figley 2002, 1–3.)

Thompsonin mukaan myötätuntouupumuksen oireet voivat ilmetä ihmisessä, jopa kylmenemisenä ja etäännyttymisenä. Ihminen saattaa kokiessaan myötätuntouupumusta näyttäytyä päällepäin jopa hyvin myötätunnottomana, koska yrittää näin välttää toisen ahdistavaa kokemusta. Tämä on siis yritystä hallita omia tunteita ja omaa pahaa oloa. Se ei kuitenkaan pitemmän päälle myötätuntouupuneella toimi vaan henkilön on mahdotonta hallita omaa oloaan, joten ajatukset tunkeutuvat hänen mieleensä väkisin. Tähän voi yhdistyä myös hyvinkin vahva ja oireileva fyysinen stressi. Lisäksi ihminen ei tällöin kykene toimimaan tilanteiden vaatimalla tavalla. Työteho romahtaa ja ihminen alkaa sanoutua henkisesti irti työstään. (Thompson 2004, 275–279.)

Judith P. Anderson ja Konstantinos Papazoglou ovat käsitelleet myötätuntouupumusta poliisin ammatissa tutkimuksessaan *Compassion Fatigue and Compassion Satisfaction Among Police: an Understudied Topic*. Tutkimus julkaistiin julkaisussa *International Journal of Emergency Mental Health and Human Resilience* (Anderson & Papazoglou, 2015). He tuovat ilmi hyvin mielenkiintoisen huolen, jota on heidän mukaansa pidetty useassa yhteydessä tutkimukseen vaikuttavana tekijänä. He tuovat nimittäin esille näkemyksen, jonka mukaan poliisiksi yleensä ottaen hakeutuu ihmisiä, jotka arvostavat valtaa ja autoritääristä kuria, joilla on alhainen sopusointuisuuden tarve ja jotka ovat impulsiivisia sekä paatuneita eivätkä kadu tekojaan (Anderson & Papazoglou 2015, 662). Toisin sanoen tämän näkemyksen mukaan ainakin Yhdysvalloissa ja Kanadassa, joissa tutkimus suoritettiin, poliisiksi hakeutuisi korostetusti ihmisiä, joilla asosiaaliset ja psykopaattiset persoonallisuusulottuvuudet korostuvat. Tutkijat itse pitävät kuitenkin kovin epätodennäköisenä, että näin olisi, koska Yhdysvalloissa ja Kanadassa jo tuolloin kattavat soveltuvuustestaukset olivat ammattiin hakeutuville pakollisia 90 % poliisilaitoksista. Tutkimuksessa kiinnitetään huomioita siihen, että myötätuntouupumusta on tutkittu huomattavan paljon ns. hoiva-aloilla, mutta poliisialaan suoranaisesti liittyvää tutkimusta myötätuntouupumuksesta ei löydy juurikaan millään kielellä (Anderson & Papazoglou 2015, 662). Tutkimusta on hieman, mutta se on tehty osana muiden alojen tutkimusta tai se ei muutoin ole kovinkaan kattavaa tai poliisityötä laajasti edustavaa. Osa tehdyistä tutkimuksista kuitenkin osoittaa, että koetun myötätuntouupumuksen ja koetun myötätuntotydytetyneisyyden (Compassion satisfaction) välillä esiintyisi positiivista korrelaatiota. Eli kun toisen määrä kasvaa, toisen vähenee (Anderson & Papazoglou 2015, 662). Myötätuntotydytetyneisyys määritellään tässä tutkimuksessa kasvavaksi motivaation ja tyydytyksen tunteeksi, joka nousee kärsivien auttamisesta (Anderson & Papazoglou 2015, 661). Tutkimus tuo myös esiin, että osa jo aiemmin tehdystä tutkimuksesta tukisi näkemystä, että myötätuntouupuminen kasaantuisi tiettyihin virkavuosiin virkaiän varrella (Anderson & Papazoglou 2015, 661). Anderson ja Papazoglou ehdottavatkin, että kattavat jatkotutkimukset myötätuntouupumuksen ja myötätuntotydytetyneisyyden suhteesta poliisin ammatissa voisivat paljastaa selkeämmin myös ne mahdolliset uravaiheet, joissa myötätuntouupumisen uhka on poliiseilla suurimmillaan (Anderson & Papazoglou 2015, 661).

Poliisien kokemaa myötätuntouupumusta käsittelevää tai sitä sivuavaa kotimaista tutkimusta löytyy todella niukasti tällä hetkellä. Suurin osa siitä on lähinnä ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä. Näistä suurin osa on luonnollisesti Poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetöitä, mutta yksi aiheita sivuava opinnäytetyö on tehty Oulun ammattikorkeakouluun, Hoitotyön koulutusohjelmaan. Se on Maria Morkon, Heidi Nymaniin ja Saana Ukkolan opinnäytetyö Poliisien kuvauksia työn vaikutuksesta psyykkiseen hyvinvointiin sekä jälkipuinnin vaikutuksesta poliisin työssä (Morko ym. 2013). Opinnäytetyössä poliiseille lähetettiin 340 strukturoitua kyselylomaketta, joista 143 palautui. Noista palautuneista kyselyistä 120 oli hyödynnettävissä tutkimukseen.

Opinnäytetyön tuloksissa tulee esiin näkemys, että hoitamattomina kuormittavat ja voimakkaat työtilanteet voivat muuttaa työntekijän luonnetta. Tällaiset muutokset yleensä tapahtuvat hilalleen pitkään kestävänsä stressitilanteen myötä ja saattavat jäädä huomaamatta siksi kokijalta itseltäänkin. Empaattinen, myötäelävä ja työhönsä innostuneesti suhtautuva työntekijä voi muuttua kyyniseksi. Kyyniseltä puuttuu yhteys toisiin ihmisiin ja luottamussuhteissa toisiin ihmisiin voi tapahtua isoja muutoksia. Tällainen työntekijä voi kokea epätavallista väsymystä ja hänen keskittymiskykynsä voi heiketä huomattavasti eikä hänen mielensä enää tunne erottelua työelämän ja yksityiselämän välillä. (Morko ym. 2013, 46–49.)

Vuonna 2017 David Turgoose, Naomi Glover, Chris Baker ja Lucy Maddox julkaisivat tutkimuksen, jossa on tutkittu empatiaa, myötätuntouupumusta ja työuupumusta poliiseilla, jotka työskentelevät raiskauksen uhrien parissa. Tutkimukseen osallistui 142 poliisia Lontoon Metropolitan poliisivoimien seksuaalirikosten, hyväksikäytön ja lasten hyväksikäytön yksiköstä SOECA:sta (Sexual Offences, Exploitation and Child Abuse Command of the London Metropolitan Police Service). Tutkimus suoritettiin aikavälillä syyskuusta 2014 tammikuuhun 2015 (Baker ym. 2017, 8).

Tutkimukseen valittiin 90 juuri yksikön tehtävissä aloittavaa poliisia sekä 52 poliisia, jotka olivat jo pitkän aikaa työskennelleet SOECA:n tehtävissä. Tutkimuksesta jättäytyi pois viisi poliisia, joten tulokset saatiin 137 osallistujalta. Aluksi jokaisen tutkimukseen osallistuvan luonteenomainen empaattisuuden taso sekä myötätuntouupumuksen ja työuupumuksen taso mitattiin antamalla heille kyselykaavakkeita täytettäväksi. Kaavakkeissa osallistujan piti arvioida omaa empaattisuuttaan vastaamalla kysymyksiin 1–7 asteikkoisella itsearviolla. Osallistujien tuli myös antaa itsestään arvio asteikolla 1–5 viimeisen 30 päivän ajalta vastaamalla väitteisiin, joissa kartoitettiin kokemusta myötätuntouupumuksesta, työuupumuksesta ja myötätuntotyötyytyneisyydestä. Sekundääristä stressireaktiota kyselyssä mitattiin pyytämällä osallistujia arvioimaan viimeisen seitsemän päivän ajalta asteikolla 1–5 väitteitä, joissa kartoitettiin stressaavien asioiden tahdon vastaista tunkeutumista mieleen, halua vältellä ikäviä tunteita edustavia asiakkaita sekä kiihtyneisyyden aiheuttamaa haittaa keskittymiselle. Kyselykaavakkeissa osallistujia pyydettiin vielä arvioimaan suoraan omaan empaattisuuteen liittyviä ominaisuuksia arvioimalla asteikolla 0–4 väitteitä, joissa kartoitettiin heidän alttiuttaan tunteiden tarttumiselle sekä

kykyään tulkita toisten tunteita. Tämän lisäksi kullekin osallistujalle näytettiin kolme videokatkelmaa ja heitä pyydettiin täyttämään videokatkelmiin liittyvät kyselylomakkeet. Videokatkelmissa oli kussakin nainen, joka kertoi raiskatuksi tulemisen kokemuksestaan katsoen suoraan kameraan. Naisten kertomat tarinat olivat otettu raiskauksen uhrien tueksi tarkoitettujen forumien kertomuksista sellaisenaan. Niistä oli kuitenkin muutettu yksityiskohtia tapausten uhrien suojaamiseksi. Kertomusten uskottavuus oli annettu raiskauksen uhrien kanssa työtä tekevien psykologian ammattilaisten arvioitavaksi ennen niiden käyttöönottoa. Videokatkelmissa naisia näytteli kolme brittiläistä naisnäyttelijää. Näyttelijöillä oli yllään tavalliset arkiset vaatteet ja heidät kukin oli kuvattu sama huone taustanaan. Tutkimuksen osallistujia pyydettiin kirjaamaan kyselylomakkeeseen, minkä verran nämä tunsivat empatiaa kutakin videon naista kohtaan asteikolla 1–7. Tutkimukseen liittyi vielä 90 minuutin mittainen stressiä, myötätuntouupumusta, sekundääristä stressireaktiota ja työuupumusta käsitellyt koulutus. Ennen koulutusta ja sen jälkeen osallistujien tiedot aiheesta kartoitettiin. (Baker ym. 2017, 9–14.)

Tutkimus toi julki odottamattomia tuloksia. Osallistujilla ei ollut korostuneita myötätuntouupumuksen, työuupumuksen tai sekundäärisen stressin tasoja. Osallistujista 84 % myötätuntouupumuksen tasot olivat alhaiset ja lopuilla 16 % tasot olivat keskiarvoiset. Työuupumuksen suhteen 67 % osallistujista taso oli keskiarvoisen ja 33 % alhainen. Sekundäärisen stressin osalta 74 % osallistujista oli matalat stressin tasot 26 % puolestaan keskiarvoiset tai korkeat tasot. Osallistujilla, jotka olivat työskennelleet pitkään SOECA:ssa oli havaittavissa selkeästi korkeammat myötätuntouupumuksen, sekundäärisen stressireaktion ja työuupumuksen tasot kuin juuri aloittaneilla. Vertailtaessa muihin virkavuosisissa yhtä pitkään palvelleisiin yleisempiä tehtäviä hoitaviin poliiseihin raiskauksen uhrien parissa työskentelevillä poliiseilla myötätuntouupumuksen, sekundäärisen stressin ja työuupumuksen tasot olivat kuitenkin huomattavasti korkeammalla. Myötätuntouupumuksen, sekundäärisen traumaattisen stressin, työuupumuksen, poliisin iän, sukupuolen tai etnisen taustan välillä ei ollut havaittavissa mitään merkittäviä suhteita. Ennen kaikkea huomattava tulos oli, että korkean empaattisuuden tason ja myötätuntouupumuksen välillä ei tutkimuksen mukaan ole nähtävillä mitään yhteyttä. Yllättävää on myös, että tutkimuksen tulosten mukaan yksilön korkea empaattisuuden taso liittyy kiinteästi vähäisempään työuupumuksen riskiin. (Baker ym. 2017, 14–17.)

3.3.1 Esimerkkejä myötätuntouupumuksesta poliisityössä

Kirjassaan *Counseling Cops – What Clinicians Need to Know* Ellen Kirschman, Mark Kamena ja Ellen May kirjoittavat pitkästä terapia- ja työhönohjausrastaan poliisien parissa Yhdysvalloissa (Kamena ym. 2012). Kirja on mielenkiintoinen, koska se on kirjoitettu terapian näkökulmasta puheenvuoroksi terapia- ja terveydenalan työntekijöille, jotka toimivat poliisien parissa. Useiden konkreettisten terapiassa esiin nousseiden tarinoiden lomasta empatia-aiheeseen osuu yksi, joka jää askarruttamaan minua paljon. Siinä kuvataan erään John-nimisen poliisin uraa ja traumaa (Kamena ym. 2012, 74–75).

John oli kotoisin kodista, jossa oli hyvin väkivaltainen ja kaltoinkohteleva isä. John oli lapsista vanhin ja hänellä oli nuorempia siskoja. Jo lapsena John koki tehtäväkseen suojella siskojaan isänsä kaltoinkohtelulta, mutta John tuli kuitenkin tässä tehtävässään aina kukistetuksi isänsä taholta. Kun John varttui vahvaksi ja urheilulliseksi nuoreksi, joka sai liikunnan tuomasta menestymisen- ja hallinnantunteesta mielihyvää, hän onnistui myös kerran pistämään isälleen vastaan niin, että isän väkivaltainen käytös lapsia kohtaan loppui kerralla. John opiskeli myöhemmin poliisiksi ja menestyi hyvin tehtävässään. Hän oli aloitteellinen, ahkera ja peloton. Eräänä työpäivänä John sai tehtävän, johon liittyi itsetuhoisen teini-ikäinen poika. John puhui pojan kanssa. Poika sai Johnin kuitenkin vakuuttuneeksi, että hänen hätäsoittonsa itsetuhoisuuteen liittyen oli ollut pilasoitto. Niinpä John poistui paikalta saadessaan seuraavan tehtävän. Kun John seuraavana päivänä tuli töihin, Johnin työkaveri tuli onnittelemaan häntä ja vitsailemaan hänelle, että John oli saanut pojan vakuuttumaan itsemurhan kannattavuudesta. Kävi ilmi, että poika oli tappanut itsensä välittömästi Johnin poistuttua paikalta. John käänsi asian hurtiksi huumoriksi itsekin, vaikka se jäi painamaan häntä raskaasti. Pian asia tuli Johnin uniin ja hänestä alkoi töissä tulla vetäytyvä. Hän pelkäsi tekevänsä toisenkin virheen ja aiheuttavansa toisenkin kuoleman. John alkoi kokea, että hän oli virheellisellä toiminnallaan tappanut tuon pojan. Työssä hän sai asiaan liittyvän varoituksen, jossa häntä moitittiin liian aggressiivisesta otteesta mielenterveyteen liittyvällä tehtävällä. John koki tulleen työyhteisönsä hylkäämäksi. Hän saapui asiaan liittyen terapiaan, koska hänen vaimonsa oli uhannut avioerolla, jollei hänen traumaattinen käytöksensä parane. Useiden terapiaistuntojen myötä John pääsi terapeuttinsa kanssa ymmärrykseen taakastaan, jota hän yhä kantoi siskojensa suojelemisesta ja siinä epäonnistumisesta jo lapsena. (Kamena ym. 2012, 74–75.)

Tässä tapauksessa itsetuhoisen pojan kohtalo rinnastui emotionaaliseen vasteeseen, jonka John oli pienenä poikana kokenut syvästi siskojensa suhteen. Tuo empatia sekä siihen liittyvä raskas voimattomuuden tunne epäonnistumisesta lapsena ja tämä uusi epäonnistuminen aikuisena olivat alkaneeet uuvuttaa Johnia työkyvyttömäksi. Leimallista tässä tapauksessa on myös se, että tunteiden tarttuminen oli levinnyt jo Johnin perheeseen siinä määrin, että Johnin vaimo oli se, joka pakottamalla Johnin hakemaan apua vihelsi pelin poikki. Johnin nuoruudessa onnistuneen isän kaltoinkohtelevuuden pysäyttämisen voisi myös nähdä nuorempien siskojen suhteen onnistuneena auttamiskokemuksena ja täten myötätuntotyydytynneisyyden lähteenä.

Samassa teoksessa tarjoillaan toinenkin myötätuntuupumukseen ja empatian kuormittavuuteen liittyvä esimerkki (Kamena ym. 2012). Tässä tapauksessa poliisi nimeltä Mitch pysäytti kaahaavan auton työvuorossaan ja teki siihen paikanetsinnän, koska autossa olevat henkilöt antoivat syyn epäillä rikosta. Mitch ei etsinnässä kuitenkaan löytänyt mitään muuhun rikokseen viittaavaa, joten hän kirjoitti kuljettajalle ylinopeussakon ja antoi tämän jatkaa ajoaan. Päiviä myöhemmin Mitch sai tietää, että autossa olleet henkilöt olivat hetkeä myöhemmin pysäytyksen jälkeen tehneet ryöstön tavaratalossa ja samassa yhteydessä tappaneet teini-ikäisen tavaratalon myyjän ampumalla tätä käsiaseella. Mitch oli

vakuuttunut, että tapahtuman syy oli hänessä. Hän ajatteli, että henkirikokseen käytetty ase oli ollut autossa, mutta hän ei ollut huomannut sitä. Mitch oli tästä itselleen kertomastaan vaihtoehtoisesta tarinasta niin varma, että hän ei nähnyt muille tapahtumankuluille mitään sijaa (Kamena ym. 2012, 110–111.)

Mitchin tapaukseen liittyi ulottuvuus, joka vahvisti Mitchin kognitiivista tulkintaa tilanteesta. Hänellä nimitäin oli ollut vähättelevä isä, joka oli toistuvasti sanonut pojalleen ja antanut tämän ymmärtää, ettei tästä koskaan tulisi yhtään mitään. Mitch olikin rakentanut kattavassa määrin identiteettinsä sen varaan, että hän todistaa isälleen tämän olevan väärässä. Hän oli nähnyt paljon vaivaa kehittyäkseen ja pätevätyäkseen tältä pohjalta. Nyt, kun Mitch sai kuulla ryöstön yhteydessä kuolleesta myyjästä, hänen elämän rakentumisen taustalla vahvasti aina ollut isänsä ääni alkoi taas kuulua. Mitch loi tapahtuneesta tahtomattaankin tarinan, jossa hän koki olevansa syyllinen myyjän kuolemaan, ottamatta lainkaan huomioon vaihtoehtoa, että ase ei autoa pysäytettäessä ehkä ollut autossa tai että ase ei ehkä koskaan ollut ollut autossa ja täten hän ei olisi voinutkaan tehdä asialle mitään. (Kamena ym. 2012, 110–111.)

Mitchin tarinassa voi nähdä, miten empatian pohjimmaiset kerrokset, tunteiden tarttumisen ja sympaattisen huolen kerrokset, aktivoituvat tämän kuullessa ryöstöstä ja myyjän kuolemasta. Tätä vahvistaa se, että tapahtuma aktivoi Mitchin tunnemuistista keskeisimmän trauman. Tämä prosessi luo voiman, joka kaventaa Mitchin kognitiivista prosessointia täysin mustavalkoiseksi asian suhteen. Näin hänelle ei ole mahdollista tarkastella asiaa tietoisemmalla empaattisen näkökulman ottamisen tasolla. Mitch täten tekee itse itsestään syyllisen asiassa, vaikka tuo ajatus ei perustu todistettuihin tosiseikkoihin. Palaan tässä aiemmin esittelemääni Paul Bloomin teoksessaan *Against Empathy – a Case for Rational Compassion* esiintuomaan kokeeseen (Bloom, 2016, 85–87), jossa koehenkilöt valitsivat siirtää sairaan tytön jonon ohi nopeasti operaatioon sen jälkeen, kun heidän tulkintaansa tilanteesta oli vaikutettu kehottamalla heitä samaistumaan tyttöön ja tämän tilanteeseen tarkemmin sekä avaamalla tämän kipuja ja vastoinkäymisiä. Tämän he siis valitsivat, vaikka se saattoi tarkoittaa monen muun, ehkä vielä sairaamman, lapsen hoidon lykkääntymistä. He siis toimivat empatian voimasta, mutta ilman kokonaista tilannekuvaa. Tällöin empatian rajallinen valokeila osui tyttöön ja sai muun näkymättömäksi. Tässä Mitchin tarinassa käy samoin. Hän luo tilannekuvan hyvin rajatusti. Tässäkin empatian rajattu valokeila osuu surmansa saaneeseen myyjään, mutta jättää näkymättömäksi muut tapahtuman selitykset sekä ennen kaikkea Mitchin itsensä.

3.4 Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkiminen

Tiina Haikonen ja Soile Laukkanen tekivät Pro gradu -tutkielman ”Pitäis niinku päästä vähän purkamaan näitä asioita.” – Lapsiin kohdistuvia rikoksia tutkivien poliisien kokemuksia työstään ja työssä jaksamisestaan Itä-Suomen yliopistossa, Joensuussa vuonna 2013. He haastattelivat tutkielmaansa

seitsemää lapsiin kohdistuvien rikosten parissa työskentelevää rikostutkijaa. Rikostutkijat olivat eri puolilta Suomea; sekä suurista kaupungeista että pienistä kunnista. Teemahaastattelujen perusteella selvisi, että rikostutkijoiden työn kuormittavimmat tekijät eivät olleet rikosjuttujen ja lasten kertomusten sisällöt vaan ensisijaisesti liiallinen työkuormitus ja työn organisointiin liittyvät tekijät. Tästä ainoana poikkeuksena oli lapsiin kohdistuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä sisältävälle kuvamateriaalille altistuneet poliisit. He kokivat kuvamateriaalin sisällön merkittäväksi kuormittavaksi tekijäksi työssään. Tutkimuksessa paljastui yllättävä seikka. Nimittäin se, että myötätuntouupuminen näyttäytyi merkittävänä stressitekijänä vain kuvamateriaalille altistumisen yhteydessä. Tuloksissa korostui myös rikostutkijoiden huoli siitä, että lapsiin kohdistuvat esitutkinnot pitäisi saada nopeasti valmiiksi, mutta tähän ei kuitenkaan ole resursoitu järkevästi työaika. Tuolloin tutkijoiden huoli kertyy ajatuksesta, että onko nyt tehty kaikki voitava ja autettu asian ratkaisemisessa parhaalla tavalla.

Yksi näistä Haikosen ja Laukkasen lasten seksuaalista hyväksikäyttöä sisältäviä elektronisia todistusaineistoja työssään tutkineista poliiseista kertoi, että hän sai materiaalien katsomisesta raskaita fyysisiäkin oireita ja joutui hakeutumaan muihin tehtäviin. Hän kertoo, että alkoi havaitessaan materiaaleissa tallennuspäivämääriä miettiä, minkä ikäinen uhri on nyt ja kuinka monta joulua on tapahtumasta, mitä lahjoja lapsi on saanut tai onko tämä käynyt koulua sekä kaikkea muuta, joka loi uhrin tarinaa tutkijan mielessä. Tämä rikostutkija kuvaa, että tässä vaiheessa, kun hänen mielensä alkoi ikään kuin luoda kyseiselle lapselle identiteettiä, hänen sietokykynsä ylittyi täysin. (Haikonen & Laukkanen 2013, 44.)

Toinen Haikosen ja Laukkasen haastateltavista kertoi, että lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tutkiminen on siedettävää tapauksissa, joissa ei esimerkiksi ole jotain tiedossa olevaa uhria vaan on nimetöntä kuvamateriaalia ja joku epäilty. Tämä tutkija kertoi kuormittavuuden kuitenkin nousevan näissäkin tapauksissa välittömästi, jos tuon saman video- ja kuvamateriaalien lapsen joutuu konkreettisesti työssään kohtaamaan. Samoin hänen mukaansa käy, jos uhrina on tutkijan lapsen kanssa samaa ikäluokkaa oleva lapsi. (Haikonen & Laukkanen 2013, 45.)

Haikosen ja Laukkasen haastattelemissa poliiseilla korostui myös kokemus siitä, että he eivät voi puhua työnsä kuormittavista tekijöistä oikein kenenkään kanssa. Edes työkaverit eivät yleensä halua noista asioista kuulla mitään (Haikonen & Laukkanen 2013, 41–44). Tällöin ne harvat työkaverit, joille pystyi puhumaan, olivat kullannarvoinen resurssi. Haastateltavat kuitenkin kokivat, että poliisiorganisaatiossa on hieman jo opittu, että tunteiden ilmaisu kuuluu terveeseen itsetuntoon eikä päinvastoin (Haikonen & Laukkanen 2013, 48).

Pauliina Lagerkransin poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyössä Resilienssi lapsirikostutkijan työsäjäksämisen edistäjänä (2019) korostuvat samat asiat kuin Haikosen ja Laukkasenkin tutkielmassa.

Työtaakka ja tutkittavien rikosten määrä sekä siitä aiheutuvat haasteet lapsiin kohdistuvien rikosepäilyjen tutkimiselta vaaditulle nopeudelle olivat keskeisimpiä stressitekijöitä aihealueen kanssa työskenteleville poliiseille. Yhtäläisyys löytyy myös siinä, että lapsipornomateriaalin luokittelu ja muut elektroniseen todistusaineistoon liittyvät työtehtävät, joissa tutkija altistuu lapsiin kohdistuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä tai väkivaltaa sisältäville materiaaleille, koetaan raskaimpana tutkintojen sisältöön liittyvänä asiana. Tässä tutkimuksessa myös tulee esiin, että rikostutkijalle, jolla on omia lapsia tai omat lapset ovat saman ikäisiä kuin tutkittavien rikosten uhrit, tutkinta on yleensä emotionaalisesti huomattavan kuormittavaa. (Lagerkrans 2019, 21–23.)

Lagerkransin tutkielmassa tulee ilmi yhden rikostutkijan puheenvuoro, jossa tämä korostaa sen työvaiheen raskautta, jossa hän joutuu esiselvityksen jälkeen viemään tiedon rikosepäilystä perheeseen ja näkemään sekä kuuntelemaan sen kaiken hädän ja epätietoisuuden, joka toimenpiteestä aiheutuu (Lagerkrans 2019, 22). Tämä tutkija mainitseekin, että hänen mielestään tuollaisissa tilanteissa raskainta on yrittää tehdä tutkintaa myötäelämättä kaikkea sitä ihmisten hätää (Lagerkrans 2019, 22).

Gisela Von Poratin vuonna 2018 julkaistussa poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyössä Lapsirikostutkijan työssäjaksaminen Varsinais-Suomen poliisilaitoksella keskitytään puolestaan enemmän työssä jaksamiseen, mutta siinäkin tuodaan julki lapsirikostutkijoiden kokemuksia työnsä erityispiirteistä ja stressaavuudesta. Tutkielmassa on toteutettu teemahaastattelut kolmelle lapsiin kohdistuvia rikoksia tutkivalle tutkijalle sekä yhdelle lapsirikostutkintaan erikoistuneen tutkintaryhmän johtajalle. Tämäkin tutkielma tuo ilmi keskeiseksi työtä kuormittavaksi elementiksi suuren työmäärän ja vähäisen tutkintoihin varatun ajan. Lisäksi jokainen haastateltava luokittelee työnsä sen sisällön vuoksi kuormittavammaksi kuin normaalin rikostutkinnan. Tässä tutkielmassa kaksi neljästä haastateltavasta nosti esiin, että esitutkintalain asettama kiireellisen tutkimuksen vaatimus lapsiin kohdistuvissa rikoksissa tuo työhön lisäpainetta. Toinen näistä kahdesta tutkijasta toi myös ilmi tähän liittyen, että alle 15-vuotiaan haastattelut, jotka on onnistuttava yhdellä kerralla ja joita käytetään osana oikeusistuntoa, tuovat työhön kovan stressin. Yksi neljästä haastateltavasta toi ilmi näkemyksen, että tutkijan omien lasten sama ikä tutkittavien rikosten lapsien kanssa aiheuttaa kuormitusta työssä. Kaikkia neljää haastateltavaa työ kuormitti siinä määrin, että asiat pyörivät mielessä myös vapaa-ajalla. Tosin yksi heistä kertoi, että tämä ei hänellä johdu työssä käsiteltävien asioiden sisällöstä vaan työmäärästä. Muut kolme neljästä haastateltavasta kokivat stressin myös työn sisällöistä ja kärsivät uniongelmissa työnsä vuoksi säännöllisesti. Yksi haastateltava sanoi, että hänen tutkittuaan lapsiin kohdistuvia seksuaali- ja väkivaltarikoksia kymmenen vuotta mikään ei enää tunnu miltään, koska työn kuormittavuus on niin kovaa sen raskaiden sisältöjen vuoksi. (Porat 2018, 23–27.)

Mielestäni näissä lapsiin kohdistuvia rikoksia tutkivien poliisien kokemuksia kartoittavien tutkimusten tuloksissa on kyse evoluutiopsykologisen empatian teorian alimmasta perustasosta eli tunteiden tart-

tumisesta. Tuloksista välittyy nimittäin se, kuinka kriittisen iso tekijä näiden rikostutkijoiden kokemuksissa on suoralla altistumisella kuvamateriaalille, välittömälle kontaktille rikosasiaan liittyviin lapsiin tai lasten perheisiin. Sama asia heijastuu siinä, että usein kyseisten rikosten tutkintaa raskauttaa, jos uhriina olleet lapset ovat samaa ikäluokkaan kuin tutkijan omat lapset. Samaan ilmiöön liittyy jopa se, että useilla rikostutkijoilla on kokemus, että kukaan ei halua kuulla heidän puhuvan näistä asioista, ei edes useimmat heidän kollegoistaan. Tästä voisi ajatella, että aihepiiri on siinä määrin arka, että sen kanssa tekemisissä olo vaatii tunteellista etäisyyttä. Tämä koetaan korostuneen tärkeäksi. Jos tuo etäisyys pettää ja tunteet alkavat tarttua, vaikuttaisivat empatian kaikki tasot aktivoituvan hyvin hallitsemattomasti, kokonaisvaltaisesti tahdonvastaisestikin. Koska rikostutkinnassa on kyse jo tapahtuneista rikoksista ja väärinkäytöksistä, ei niistä aiheutunutta vahinkoa voi enää varsinaisesti poistaa. Tämä jättää hyvin vähän sijaa edes onnistuneille auttamiskokemuksille ja myötätuntotydytetyneisyydelle vähentää myötätuntouupumuksen vaaraa.

Tässä voisi nähdä painotuksen evoluutiopsykologisen empatiateorian empaattisen näkökulman ottamisen kerroksen suuntaan. Empaattisen näkökulman ottaminen on tutkijalle tietysti tärkeää hänen ymmärtääkseen rikokseen liittyvien toimijoiden toimintaa ja motiiveja sekä toimiakseen tarvittavalla hienovaraisuudella rikokseen liittyvien ihmisten suhteen. Toisaalta tämän ylimmän empatiakerroksen varassa toimiminen ilman tunteiden tarttumisen aktivoitumista ei myöskään kuormittaisi myötätuntouupumukseen johtavalla tavalla tutkijaa työssään. Olisiko tällainen työtapo mahdollista? Olisiko se mahdollista työn organisoinnin kautta niin, että siinä huomioitaisiin emotionaalisen etäisyyden säilyminen suhteessa tutkittavaan asiaan esimerkiksi niin, että tietyillä lapsiin kohdistuvilla raskailla rikos-epäilyillä olisi aina vähintään kaksi tutkijaa, joista toinen käsittelisi esimerkiksi elektronista todistusaineistoa anonymisoituna, ilman henkilökontekstiin liittyviä tietoja? Voisiko tämän toteuttaa niin, että tutkijakohtainen käsiteltävien rikosten määrä ei työtehona arvioiden laskisi vaan jopa nousisi ja että työhyvinvointi kohenisi?

3.4.1 Ulkoryhmät ja mediaalinen prefrontaalikorteksi

Stanfordin yliopiston professori ja aivotutkija David Eagleman avaa kirjassaan *Aivot – Ihmisen tarina* (Eagleman 2018, 161–171) ulkoryhmien käsitettä. Eagleman liittyy tähän ilmiöön epäinhimillistämisen käsitteen. Hän kertoo sosiaalisen neurotieteen tutkijan Lasana Harrisin tekemistä kokeista, joissa etsittiin muutoksia, joita tapahtuu aivojen sosiaalisessa verkostossa ja ennen kaikkea mediaalisessa prefrontaalikorteksissa. Tuo aivojen alue aktivoituu, kun olemme tekemisissä ihmisten kanssa. Se ei aktivoitu, kun olemme tekemisissä elottomien objektien kanssa. (Eagleman 2018, 167.)

Lasana T. Harrisin ja Susan Fiske ovatkin tehneet tutkimuksen *Dehumanizing the Lowest of the Low – Neuroimaging Responses to Extreme Out-groups*. Tutkimus on julkaistu *Psychological Science* julkaisussa vuonna 2006 (Fiske & Harris, 2006). Tutkimuksen kokeissa koehenkilöille näytettiin kuvia eri

yhteiskuntaluokkia edustavista ihmisistä. Kuvissa oli mukana mm. kuvia kodittomista ja huumeiden käyttäjistä (Fiske & Harris, 2006, 850–852). Kokeiden tulosten mukaan koehenkilöillä aktivoitui mediaalinen prefrontaalikorteksi huomattavasti vähemmän katsoessaan esimerkiksi koditonta ihmistä kuin ihmistä, johon hän itse samaistuu (Fiske & Harris, 2006, 850–852). Tutkijat näkevät tutkimuksen tuloksissa mahdollisuuksia löytää selitystä sille, miten ja miksi ihminen kykenee tekoihin kuten rikokset, vankien pahoinpitelyt ja kansanmurhat epäinhimillistämäänsä ihmisiä kohtaan (Fiske & Harris, 2006, 852).

Lasana Harrisin mukaan se, että kytkemme pois päältä järjestelmän, jolla näkisimme kodittoman itsemme kaltaisena ihmisenä takaa sen, että meidän ei tarvitse tuntea epämiellyttävää syyllisyyttä siitä, että emme auta tuota ihmistä. Harrisin mukaan se, että emme määritä joitakuuta ihmisiksi, takaa sen, että meidän ei tarvitse soveltaa heihin ihmisille varattuja moraalisaäntöjä. (Eagleman 2018, 167.)

Tätä ajatusta voisi laajentaa myös empatian tarkasteluun. Mediaalisen prefrontaalikorteksin samaistumiseen liittyvän järjestelmän poiskytkeminen voi tehdä toisesta ihmisestä jossain tilanteessa meille ”kasvottoman” ja täten hän ei samassa määrin herätä meissä empatiaa. Näin voimme suhtautua häneen ilman empatian alimpien kerrostumien tiedostamatonta aktivoitumista. Olemme häneen nähden empatian suhteen ikään kuin etäännytettyssä tilassa.

David Eaglemanin mukaan juuri tällainen aivoissa tapahtuva ulkoryhmään sulkeminen on selitys ihmisten toiminnalle mm. kansanmurhissa. Eagleman esittää esimerkin Jugoslavian sodasta, jossa aiemmin naapureina ja työtovereina eläneet ihmiset alkoivat tappaa toisiaan. Sarajevon pääkatu sai nimityksen ”Tarkka-ampujien kuja”, koska kerrostalojen katolla ja ympäröivillä kukkuloilla piilotelleet tarkka-ampujat ampuivat kadulle suuret määrät siviilejä: naisia, lapsia ja miehiä. Eaglemanin mukaan tähän ilmiöön liittyy kiinteästi epäinhimillistävän propagandan hyväksikäyttö. (Eagleman 2018, 162–163.)

En tässä yhteydessä tarkoita, että rikostutkijan tulisi suhtautua tutkimiinsa tapahtumiin ja rikoksiin liittyviin lapsiin tunnekylmästi tai alentuvasti. Tarkoitan pikemminkin tasapainoa etäisyyden tuoman objektiivisuuden ja subjektiivisen samaistumisen kokemisen välillä. Näen tässä kuitenkin yhtäläisyyden siihen, että juuri tuo emotionaalisen etäisyyden rikkoutuminen vaikuttaisi tutkimustulosten valossa aktivoivan tunteiden tarttumisen tason ja ei-toivotunkin inhimillistämisen, kuten yksi aiemmin esille tuomistani Haikosen ja Laukkasen haastateltavista kertoi tapahtuneen hänen tutkiessaan lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä elektronisia todistusaineistoja. Hänhän kertoi kuvien ja niiden päiväysten aiheuttaneen sen, että hän alkoi pohtia mm., minkä ikäinen uhri on nyt, montako joulua on kulu-
nut, mitä lahjoja tämä on saanut, onko tämä käynyt koulua. Hän siis alkoi luoda uhrille tarinaa, joka tekee uhrista hänelle itselleen entistä samaistuttavamman. Samaan ilmiöön viittaisi se, että tutkijoille,

joilla on uhriin nähden saman ikäinen lapsi, rikostutkinta on emotionaalisesti yleensä erityisen raskasta. Tällöin siis tutkijoissa pääsee aktivoitumaan tunteiden tarttumisen ja tämän jälkeen sympaattisen huolen kerros sekä empaattisen näkökulman ottamisen kerros. Tuloksissa korostuu säännönmukaisesti kolme asiaa: visuaalisen havainnon väkivaltaisesta tai seksuaalisesta teosta, reaaliaikaisen uhrin kohtaamisen ja omien lasten iän kautta heräävän samaistumisen merkitys. Voisiko työn organisoinnilla erottaa noita vaikuttavia asioita erilleen toisistaan tutkintatyössä niin, että niiden myötätuntouupumusta aiheuttava yhteisvaikutus vähenisi?

Huomionarvoista on myös se, että vaikka poliisiyö on auttamista se ei useinkaan, ja varsinkaan väkivalta- tai seksuaalirikostutkinnassa, ole vahinkoja korjaavaa tai estävää vaan jo tapahtuneiden vahinkojen kartoittamista. Tähän liittyy aiemmin esittelemäni Andersonin ja Papazogloun tutkimus jossa, myötätuntotydyttyneisyys määritellään kasvavaksi motivaation ja tyydytyksen tunteeksi, joka nousee kärsivien auttamisesta, ja nähtiin sen alentavan koettua myötätuntouupumusta (Anderson & Papazoglou 2015, 661). Tällaisessa rikostutkinnassa myötätuntotydyttyneisyys ei juurikaan saa sijaa.

4 TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

4.1 Mitä on empatia ja millaisia kosketuspintoja sillä on poliisin työhön?

Tutkiessani empatiaa evoluutiopsykologisen teorian valossa minulle hahmottui käsitys empatiasta kerroksellisena ilmiönä, jonka sija nykyihmisen elämässä on hyvin kompleksinen. Ydinkerroksena on tunteiden tarttumisen kerros, joka on perusedellytys empatian ylemmille kerroksille ja kaikelle myötätunnon kaltaiselle toiminnalle ihmisten välillä. Itsessään tunteiden tarttumisen kerros ei tarkasteluni valossa johda välttämättä myötätuntoiseen käyttäytymiseen vaan jopa vahingoittavaankin käyttäytymiseen ihmisten välillä. Se on kuitenkin keskeinen edellytys ihmisten kyvyille alkaa ymmärtää ja tulkita toisten ihmisten tunteita, virittyneisyyttä ja aikeita. On myös useita tilanteita, joissa tämä kerros voi toimia ihmisyyhteisöjen hyvinvointia ja turvallisuutta vastaan. Näistä esimerkkeinä ovat tilanteet, joissa negatiiviset tunteet pääsevät käsittelemättöminä tarttumaan nopeasti räjähtäen, kuten vaikkapa deindividuaatioon perustuvassa asosiaalisessa käyttäytymisessä, tai hitaasti kuormittaen, kuten myötätuntouupumuksessa.

Tunteen tarttumisen tasoa ylempi empatian kerrostuma, sympaattinen huoli, on tietoisempi ilmiö koki-jalleen. Sen varassa yksilö luo jo tulkintaa toisen hädän kontekstista ja syistä ja täten koettaa toimia poistaakseen itseensä tarttuneen ahdistavan tunnevasteen sekä toisen hätää tai kärsimystä tuottavan tunteen puuttumalla jotenkin tilanteeseen ja estämällä tunteen kehittymistä edelleen. Tällainen evolutiivinen toimintaa ohjaava impulssi palvelee alkuperäisen tarkoituksensa mukaisesti yhteisöiden turvallisuutta, laumasuojaa ja hyvinvointia. Se voi kuitenkin nykyihmisen elämässä tuottaa kuormittavaa emotionaalista taakkaa tilanteissa, joissa toisen hätää ei voida poistaa. Tällaisia tilanteita olivat

tässä kirjallisuuskatsauksessani Ellen Kirschman, Mark Kamena ja Ellen May teoksessaan *Counseling Cops – What Clinicians Need to Know* esiin tuomat poliisien terapiatarinat, jotka nostin esimerkeiksi myötätuntouppumuksesta poliisin työssä (Kamena ym. 2012). Tähän alueeseen kuuluu myös lapsiin kohdistuvien rikosten tutkiminen, jossa vahingoittaviin väkivallantekoihin sekä seksuaalisiin tekoihin ei enää voida tarjota suoranaista apua, mutta ne on silti rikostutkintaa varten rekonstruoitava ja jollain tasolla eletävä tutkinnassa uusiksi. Sympaattinen huoli voi kuormittaa myös tilannetta, jossa toisen hätä on kyettävä näkemään välillisenä ilmiönä, joka isommassa kuvassa on parempi vaihtoehto kuin muut tilanteen tarjoamat vaihtoehdot. Tällainen tilanne voisi olla vaikkapa poliisitehtävä, jossa poliisimies joutuu keskittämään huomionsa vaarallisen henkilön pysäyttämiseen, vaikka paikalla samaan aikaan olisi pahasti haavoittuneita ja apua akuutisti tarvitsevia ulkopuolisia ihmisiä tai vaikkapa haavoittunut oma partiokaveri.

Ylin evoluutiopsykologisen empatiateorian taso on empaattisen näkökulman ottaminen. Tämä on hyvin tietoista empatiaa. Tällainen käsitys empatiasta kykynä nähdä asiat toisen näkökulmasta ja ymmärtää toisen motivaatioita on ollut yleistajuisin empatian käsitys. Se on kuitenkin hyvin haastava ja kehittynyt empatian määritelmä. Tällainen tietoinen empatia onkin evoluutiopsykologian näkökulmasta kehitysvaihe, joka on seurausta alempien kerrosten kehittymisestä evoluution kuluksessa. Se voi myös olla tietoista empatian mallintamista ilman, että empatian alemmat tasot aktivoituvat. Tällöin ei kuitenkaan evoluutiopsykologisen empatiateorian valossa ole kyse varsinaisesti empatiasta, vaan kyseessä on tietoisempi pelin kaltainen toiminta. Tämä empatian ylin taso poikii ajatuksia ja sovellettavuutta ihmisyhteisöissä jo useaan suuntaan. Se voi olla esimerkiksi välineenä petosrikollisuudessa, jossa vedotaan ihmisten myötätuntoon tai vaikkapa poliisin työvälineenä luoda yhteys neuvottelu- tai kuulustelutilanteissa, kuten Harri Gustafsberg ja Sami Sallinen tuovat esiin kirjassaan *Taktinen neuvottelu* (Gustafsberg & Sallinen 2021, Luku tietoinen empatia). Empaattisen näkökulman ottamisella näkevät sijansa kognitiivisessa terapiatyössä persoonallisuushäiriöisten vankien parissa ja tätä myötä suomalaisessa vankeinhoitossa myös Pia Puolakka (Puolakka 2020, 157) ja Hannu Lauerma (Häkkinen 2020, 121–125). Myös lapsiin kohdistuvien rikosten tutkimisessa olisi eduksi kyetä operoimaan tämän tietoisempaan empatian alueella, mutta ongelmaksi on osoittautunut, että siellä pysyminen alempien kerrosten aktivoitumatta on ongelmallista.

Empatiaan oman ulottuvuutensa tuo sen rajallisuus ja kapea-alaisuus. Tätä avaavat Paul Bloomin teoksessaan *Against Empathy – The Case for Rational Compassion* (Bloom 2016) esiintuomat näkemykset empatiasta valokeilan kaltaisena tunteena, joka kohdentuu kerrallaan vain pienelle alalle jättäen asioiden isomman kontekstin ja kokonaisen tilannekuvan pimennettyyn sekä Kiley Hamlinin tutkimusryhmän tulokset (Hamlin ym. 2014), joiden mukaan jo ihmisvauvat samaistuvat ja suuntaavat huomiotaan kaltaisiinsa toimijoihin sekä itselleen tuttuihin kasvuihin, hajuihin kieliin ja puheen korostuksiin sekä karttavat vieraita asioita. Myös David Eaglemanin teoksessaan *Aivot – ihmisen tarina* (Eagleman 2015) esiintuomat havainnot sekä Lasana T. Harrisin ja Susan Fiskin tutkimuksessaan

Dehumanizing the Lowest of the Low – Neuroimaging Responses to Extreme Out-groups (Lasana & Harris 2006) saamat tulokset paljastavat empatian rajallisuuden ulkoryhmien käsitteen kautta ja aivojen mediaalisen prefrontaalikorteksin toiminnan tutkimustulosten kautta. Tuloksien mukaan sosiaaliseseen vuorovaikutukseen ja samaistumiseen liittyvä mediaalinen prefrontaalikorteksi ei aktivoidu juuri-kaan ihmisen ollessa tekemisissä toisen ihmisen kanssa, johon hän ei samaistu tai joka edustaa ihmisryhmää, johon hän ei halua kuulua. Näen näissä kaikissa ilmiöissä yhteyksiä tämän kirjallisuuskatsaukseni alun teoriaosassa esittämäni Hamiltonin sääntöön, joka on tiivistetty yhtälöön: $rB > C$ (Dawkins 1976, 107–111). Yhtälössä r tarkoittaa sukulaisuuden astetta tai todennäköisyyttä sille, että yksilön satunnainen geeni on kohdeyksilössä perimän kautta sama toisen kanssa. B on kohdeyksilön saavuttama kelpoisuushyöty. C on yksilölle itselleen koituvaa kelpoisuushaitta. Yksilön kannattaa Hamiltonin mukaan toimia sitä altruistisemmin ja itselleen koituvaa haittaa uhmaten mitä todennäköisempää on, että toiminnan kohteessa on samoja geenejä kuin hänessä itsessään. Tosin taas Bloomin näkemys myötätunnosta tunnustaa tämän lainalaisuuden, mutta näkee sen haitat ja riskit, ja tästä syystä kannustaakin etsimään rationaalisempaa myötätuntoa. Näen tämän ajatuksena nousta empatian evoluutioon perustuvan ohjauksen yläpuolelle. Tästä syystä näen Bloomin ajattelun hyvin keskeisenä, ajankohtaisena ja tärkeänä tässä maailmanajassa.

4.1.1 Kasvottomuuden ja anonymiteetin vaikutuksesta ihmisten välinpitämättömyyteen toisten hädästä ja havaitsemistaan rikoksista

Kasvottomuuden ja anonymiteetin vaikutusta ihmisten välinpitämättömyyteen toisen hädästä ja havaitsemistaan rikoksista tarkastelin sivustakatsojaefektin käsitteen valossa. Tutkin pitääkö ajatus kasvottomasta kaupungista, jossa ihmiset turtuvat ja kyynistyvät havainnoilleen toistensa hädästä, paikansa. Voisiko tämä ilmiö olla yksi empatiaa ja sen sympaattisen huolen kerroksen toimintaa rajoittavista sosiaalipsykologisista ilmiöistä? Sivustakatsojaefektiin kuuluu ajatus siitä, että mitä useampi todistaja jollain rikoksella on, sitä harvempi heistä puuttuu asiaan millään tavalla. Ajatus on jokseenkin apatiaa ruokkiva. Sivustakatsojaefektin käsitteen synty tapahtui 1960-luvulla. Tänä päivänä sivustakatsojaefektin kaltaista vaikutusta voisi tarkastella vaikkapa internetin ja eri sosiaalisten medioiden käyttäjien kannalta. Voisiko olla niin, että massiivisen sienirihmaston lailla tietomääräänsä ja yhteyksiään paisuttava maailman laajuinen tietoverkko pitemmällä aikavälillä alkaa turruttaa ja totuttaa ihmisiä myös verkossa näkemäänsä ja lukemaansa väärinkäytöksiä, julmuutta, raakuutta ja rikollistakin toimintaa sisällään pitävään materiaaliin? Voisiko ajatus siitä, että: ”Ei tämä koske minua. Minun on parasta vain ohittaa tämä.” yleistyä niin, että se tuottaisi kattavaa muutosta ihmisten asenteissa ja jopa ihmisyydessä? Voisiko se muokata ja rajata ihmisten empatiaa?

Evoluutiopsykologisen empatian teorian havainnoimia ja määrittämiä empatian kerrostumia tarkastellessa voi havaita, että alin empatian kerros eli tunteiden tarttumisen kerros on yksilöiden välistä tunteiden tarttumista ja että se voi olla, usein onkin, tiedostamatonta. Seuraavaa kerrosta tarkastellessa

voi havaita, että tämä sympaattisen huolen kerros on jo selkeämmin myötätuntoista toimintaa ohjaava. Se on jo astetta tietoisempi ilmiö, koska siinä yksilö luo jo tulkintaa toisen hädän kontekstista ja syistä ja täten koettaa toimia poistaakseen itseensä tarttuneen ahdistavan tunnevasteen sekä toisen hätää tai kärsimystä tuottavan tunteen puuttumalla jotenkin tilanteeseen ja estämällä tunteen jatkumista tai edelleen kehittymistä. Sivustakatsojaefektin käsitteeseen kuuluvan ajatuksen usean todistajan luomasta korkeammasta kynnyksestä puuttua näkemäänsä väärinkäytökseen tai hätään voi nähdä myös heijastuvan nimenomaan sympaattisen huolen kerroksen toiminnan heikkenemiseen. Tilanteessa ei siis synny edellä mainittua myötätuntoista toimintaa.

Opinnäytteessäni kuitenkin törmäsin sivustakatsojaefektin kyseenalaistaviin tuoreisiin tutkimuksiin, joita oli kattava määrä. Tässä kirjallisuuskatsauksessa esille tuomani Marie Rosenkrantz Lindegaardin vuonna 2019 julkaiseman tutkimuksen *Social Relations and Presence of Others Predict Bystander Intervention: Evidence from Violent Incidents Captured on CCTV* ja lisäksi Rosenkrantz Lindegaardin muu kattava tutkimustyö pitää sisällään useita tutkimuksia, joissa samankaltaiset sivustakatsojaefektin kumoavat tulokset kertautuvat. Tässä nimenomaisessa tutkimuksessa kävi ilmi, että tutkituissa 81 valvontakameroihin tallennetuissa väkivaltatapauksissa 85 prosentissa tapauksista ulkopuoliset puuttuivat tapahtumiin. Puuttujia oli keskimäärin 2,7 puuttuvaa ihmistä jokaisessa puuttumisessa. Huomioon oli otettu myös se, että puuttujien määrässä on saturaatio. Tämä tarkoittaa, että 1–3-hengen puuttuminen voi olla tarpeeksi ja saa jo tilanteen rauhoittumaan, vaikka silminnäkijöitä olisi enemmänkin. Toisaalta myös oli otettu huomioon, että kussakin tapauksessa osa silminnäkijöistä oli potentiaalisempia puuttujia ja auttajia kuin toiset. Huomion arvoista on myös se, että tässä tutkimuksessa tutkittiin julkisilla paikoilla tapahtuviin väkivaltarikoksiin puuttumista ja tällöin tapaukset saattoivat olla puuttujille potentiaalisesti vaarallisia. Rosenkrantz Lindegaard tuo myös julkaisussa Netherlands Institute for the Study of Crime and Law Enforcement 27.3.2019 julkaistussa artikkelissaan *Bystander Effect in Street Disputes Disquestioned* esiin, että kaiken kaikkiaan hänen tutkimusryhmänsä turvakameratallenteiden lukuisissa tutkimuksissa on käynyt ilmi, että keskimäärin yli 90 prosentissa kaduilla tapahtuvista jupakoissa vähintään yksi sivullinen puuttuu tilanteeseen rauhoittaakseen sen tavalla tai toisella (Rosenkrantz Lindegaard 2019).

Rosenkrantz Lindegaardin tutkimuksien ohella mielestäni vielä keskeisempää on esiin noussut sivustakatsojaefektin synnyn olosuhteita ja niiden dokumentointia käsitellyt tutkimus, jonka valossa sivustakatsoja efektin syntyyn keskeisesti vaikuttanut Kitty Genovesen murha on otettu sivustakatsojaefektin käsitteen lähtökohdaksi väärin tiedoin ja aikansa runsaan lehtikirjoittelun suodattamien faktojen valossa. Myöhempi tutkimus on osoittanut, että New Yorkin poliisi sai kaksi puhelua jo ennen klo 3.50 soitettua puhelua, joka tuli noin puolituntia sen jälkeen, kun tapahtuman sivustakatsojat ja kuulijat olivat saaneet havaintoja tapahtumasta. Samoin kävi myös ilmi, että lehdistön ilmoittamat 38 tapauksen

silminnäkijää eivät olleet silminnäkijöitä vaan ihmisiä, jotka olivat kuulleet jotain ja että Kitty Genovesen ystävä Sophie Farrar oli juossut asuinkerrostalonsa pihalle piittaamatta siitä, että saattaisi paikalla kohdata murhaajan. (Bregman 2020, 198–202.)

Tärkeä on myös Nicholas Lehmanin esille tuoma tieto The New Yorkeriin 2.3.2014 kirjoittamassaan artikkelissa A Call for Help, jonka mukaan myöhäisen soiton tehnyt soittaja oli ensimmäisen hyökkäyksen kuullut ja toisen hyökkäyksen nähnyt Karl Ross, jonka ajateltiin tuohon aikaan olevan homoseksuaali ja jolla saattoi tuosta syystä olla syytä pelätä väkivallan uhkaa myös poliisien taholta. (Lehman 2014.)

Näiden tulosten varassa voisi olettaa, että sivustakatsojaefektin myytti kasvottomasta kylmästä kaupungista ei ole välttämättä totta.

4.1.2 Kasvottomuuden ja anonymiteetin vaikutuksesta väkivaltarikosten vaarallisuuteen ja vakavuuteen

Kasvottomuuden ja anonymiteetin vaikutusta väkivaltarikosten vaarallisuuteen ja vakavuuteen tarkastellessani keskeiseksi nousi deindividuaation käsite, jonka ymmärrän eräänlaiseksi epäyksilöllistymiseksi, jonka vaikutuksesta ihminen menettää jossain määrin tunteen itsestään ja sisäisistä sosiaalista toimintaa ohjaavista rakenteistaan. Deindividuaation alaisena ihmisyksilö altistuu tekemään itselleen epätyypillisiä asioita ja käyttäytymään epäsovinnaisesti sekä impulsiivisesti. Deindividuaatiota voi aiheuttaa tai vahvistaa ryhmään kuuluminen, anonymiteetti tai fyysinen kiihottuneisuus.

Andrew Silken laaja tutkimus Deindividuation, Anonymity and Violence: Findings from Northern Ireland (Silke 2003), jossa tutkittiin puolisolitaallisten tahojen tekemiä väkivaltarikoksia Pohjois-Irlannissa 30 kuukauden ajanjaksolla, osoitti, että väkivaltaa tekevien rikoksenteijöiden tekemän väkivallan vaarallisuus ja vakavuus oli huomattavasti korkeammalla tasolla anonymiteetin luovien, kasvot peittävien, maskien käytön myötä kuin maskittomien rikoksenteijöiden kohdalla. Samassa tutkimuksessa kävi ilmi, että näiden naamioituneitten rikoksenteijöiden tekemien oheisrikosten määrä oli isompi kuin ilman anonymiteetin suojaa toimivien rikoksenteijöiden. (Silke 2003.)

Opinnäytetyössäni tarkastelin kasvottomuutta ja anonymiteettiä empatiaa alentavana ilmiönä ihmisessä. Deindividuaatio vaikuttaisi toimivan empatiaa ja myötätuntoa tilannesidonnaisesti alentavan tekijänä. Tarkastelussani anonymiteetin lisäksi keskeiseksi nousi ryhmään kuulumisen tuottama deindividuaatio. Tarkastelin tähän liittyen Suomessa hyvin tuoretta roadman-kulttuuria ja siihen liittyvää rikollisuutta käsitellyttä uutisointia. Ilmiö on Britanniasta lähivuosien aikana Suomeen rantautunut. Mielestäni roadman-kulttuurissa havainnollistuvat kaikki edellä mainitut deindividuaation tekijät. Roadman kulttuurissa toimitaan ryhmissä. Siinä usein naamioidutaan rikollisten tekojen yhteydessä.

Se on nuorien harrastamaa toimintaa, jossa ihannoidaan rikollista elämäntapaa. Tästä voisi päätellä, että rikoksia tehdään niiden tuoman jännityksen sekä fyysisen kiihtymisen tuoman tunteen vuoksi ja että ryhmään kuulumisella on suuri rooli toiminnassa. Näin virittyvä mahdollinen deindividuaatio aiheuttaa siis selkeän vaaran, että yksittäinen roadman-kulttuuria harjoittava nuori voi tulla tehneeksi tekoja tai ajautua osalliseksi tekoihin, joihin hän ei yksin ja ilman anonymiteetin suojaa koskaan ryhtyisi.

Toin deindividuaation tarkasteluun myös mellakkatilanteiden psykologian. Esiin nousi massoittumisen käsite. Erkki Ellonen, Lasse Nurmi, Petri Raivola, Tarmo välitalo ja Unto Välitalo käsittelevät kirjassaan Poliisityön psykologiaa (Ellonen ym. 1997) konfliktin hallinnan psykologiaa ja siihen liittyvien väkijoukkotilanteiden vaarallisuutta. He esittelevät massoittumisen käsitteen. Massoittumisessa mella-koivalla ja häiriökäyttäytyvällä ihmisjoukolla on aktiivinen ydin, josta käsin tunteiden tarttuminen leviää kohti joukon ulompia kerroksia. Massoittuessaan tämä aktiivinen ydin kerää ympärilleen samanmielisen joukon, joka ei toimi suoraan, mutta antaa toiminnalle tukensa ja uloimmaksi ryhmäksi kerääntyvät uteliaat katsojat, jotka häiritsevät, vaikka eivät tapahtumiin osallistuisikaan. (Ellonen ym. 1997, 116–118.)

Kasvottomuuden ja anonymiteetin vaikutuksia väkivaltarikosten vaarallisuuteen ja vakavuuteen tarkastellessani esille nousi ajatus, jonka mukaan on nähtävillä, että evoluutioteoreettisen empatian määritelmän ydin eli tunteiden tarttumisen taso sekä siihen liittyvä perception-action -mekanismi on tässä aktiivisesti mukana. Eli sama mekanismi, joka takaa empatian voi myös raaistaa väkivaltaista ja rikollista käyttäytymistä.

4.1.3 Myötätuntouupumuksesta poliisityössä

Rosemary A. Thompsonin määritelmää mukaillen myötätuntouupumus on emotionaalista uupumusta, joka syntyy työntekijälle hänen omaksuessaan asiakkaan trauman asiakkaan kertoman perusteella tai näkemänsä kuvamateriaalin kautta (Thompson 2004, 179–185).

Charles R. Figley pitää myötätuntouupumus-käsitettä hyvin pitkälti samansisältöisenä kuin sekundäärisen stressireaktion käsitettä, mutta kokee sen helpommin ymmärrettäväksi. Keskeiseksi tekijäksi myötätuntouupumuksen synnyssä Figley näkee tunteiden tarttumisen käsitteen, jonka hän kuvaa havainnoijan paralleeleina tunnekokemuksina havainnoitavan henkilön odotuksen mukaisten tunnekokemusten kanssa. (Figley 2002, 1–3.)

Tässä kirjallisuuskatsauksessa esiin tulleiden tulosten valossa myötätuntouupumuksesta poliisityössä on tehty varsin vähän tutkimusta varsinkin Suomessa ja tälle tutkimukselle olisi tarvetta. Judith P. An-

derson ja Konstantinos Papazoglou tuovat esille tutkimuksessaan Compassion Fatigue and Compassion Satisfaction Among Police: an Understudied Topic, että myötätuntouupumusta on tutkittu huomattavan paljon ns. hoiva-aloilla, mutta poliisialaan suoranaisesti liittyvää tutkimusta myötätuntouupumuksesta ei löydy juurikaan millään kielellä. (Anderson & Papazoglou 2015, 662.)

Andersonin ja Papazogloun tutkimus nostaa esiin, että osassa poliisityöhön liittyvistä tutkimuksista koetun myötätuntouupumuksen ja koetun myötätuntotydyttyneisyyden (Compassion satisfaction) välillä esiintyisi positiivista korrelaatiota. Eli kun toisen määrä kasvaa, toisen vähenee. (Anderson & Papazoglou 2015, 662.)

Myötätuntotydyttyneisyys määritellään Andersonin ja Papazogloun tutkimuksessa kasvavaksi motivaation ja tyydytyksen tunteeksi, joka nousee kärsivien auttamisesta (Anderson & Papazoglou 2015, 661). Tutkimus tuo myös esiin, että osa jo aiemmin tehdystä tutkimuksesta tukisi näkemystä, että myötätuntouupuminen kasaantuisi tiettyihin virkavuosiin poliisimiehen virkaiän varrella (Anderson & Papazoglou 2015, 661). Tutkijat ehdottavatkin, että kattavat jatkotutkimukset myötätuntouupumuksen ja myötätuntotydyttyneisyyden suhteesta poliisin ammatissa voisivat paljastaa selkeämmin myös ne mahdolliset uravaiheet, joissa myötätuntouupumisen uhka on poliiseilla suurimmillaan (Anderson & Papazoglou 2015, 661).

David Turgoose, Naomi Glover, Chris Baker ja Lucy Maddox tutkimuksen Empathy and compassion fatigue in police officers mukaan myötätuntouupumuksen, sekundäärisen traumaattisen stressin, työuupumuksen, poliisin iän, sukupuolen tai etnisen taustan välillä ei ole havaittavissa mitään merkittäviä suhteita. Huomattava tulos oli, että korkean empaattisuuden tason ja myötätuntouupumuksen välillä ei tutkimuksen mukaan ole nähtävillä mitään yhteyttä, mutta yksilön korkea empaattisuuden taso liittyy kiinteästi vähäisempään työuupumuksen riskiin. (Baker ym. 2017, 14–17.)

4.1.4 Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkimisesta

Tarkastellessani lapsiin kohdistuvien rikosten tutkimista evoluutiopsykologisen empatian teorian valossa nousi esiin, että lapsirikostutinnan raskaaksi koetut osa-alueet ovat elektronisen kuvallisen todistusaineiston läpikäyminen, uhriksi joutuneitten lasten konkreettinen kohtaaminen, perheiden kohtaaminen saatettaessa rikosepäily perheiden tietoon sekä tutkinnan kohteena olevien lasten sama ikäryhmä tutkijan omiin lapsiin nähden. Oman lisänsä tähän rikostutkinnan alaan toi se, että tutkijoiden kokemusten mukaan juuri kukaan heidän työtovereistansa ei yleensä halua kuulla aiheesta mitään ja he ovat työnsä esiin nostamien ajatuksiensa kanssa yksin. Nämä tulokset eivät esiin tullessa materiaalissa olleet täysin yhdenmukaiset, mutta Tiina Haikosen ja Soile Laukkasen Pro gradu -tutkielma ”Pitäis niinku päästä vähän purkamaan näitä asioita.” – Lapsiin kohdistuvia rikoksia tutkivien poliisien kokemuksia työstään ja työssä jaksamisestaan (Haikonen & Laukkanen 2013) sekä Pauliina

Lagerkransin opinnäytetyö Poliisiammattikorkeakouluun Resilienssi lapsirikostutkijan työssä jaksamisen edistäjänä (Lagerkrans 2019) ovat tuottaneet hyvin yhdenmukaiset tulokset juuri näihin lapsirikostutkinnan osa-alueisiin liittyen. Vertailuun soveltuvilta osiltaan myös Gisela von Poratin opinnäytetyö Poliisiammattikorkeakouluun Lapsirikostutkijan työssäjaksaminen Varsinais-Suomen poliisilaitoksella (Porat 2018) on tuottanut yhdenmukaisia tuloksia lapsirikostutkijan työstä.

Tässä tarkastelualueessa nousi mielestäni keskeiseksi ajatus emotionaalisesta etäisyydestä rikostutkijan työssä. Nostin esiin aivojen mediaalisen prefrontaalikorteksin toimintaan liittyvän tutkimuksen. Lasana T. Harrisin ja Susan Fiske ovat tehneet tutkimuksen *Dehumanizing the Lowest of the Low – Neuroimaging Responses to Extreme Out-groups* (Fiske & Harris 2006). David Eaglemanin teos *Aivot – Ihmisen tarina* (Eagleman 2015) laajentaa saman aiheen käsittelykontekstia. Fiske ja Harrisin tutkimuksessa tutkittiin aivojen mediaalisen prefrontaalikorteksin toimintaa ihmisillä erilaisia ihmisryhmiä tai yhteiskuntaluokkia sisältävien visuaalisten ärsykkeiden yhteydessä. Mediaalinen prefrontaalikorteksi on aivojen osa, joka aktivoituu, kun ihminen on tekemisissä toisten ihmisten kanssa. Se ei aktivoitu, kun ihminen on tekemisissä objektien kanssa. Tutkimuksessa ilmeni, että mediaalinen prefrontaalikorteksi ei aktivoitunut koehenkilöillä läheskään niin paljon tämän nähdessä esimerkiksi kuvia kodittomasta kuin nähdessään kuvia ihmisistä, joihin hän kokee samaistuvansa (Fiske & Harris 2006, 850–852). Tutkimuksessa tutkittiinkin aivoissa tapahtuvaa ulkoryhmiin sulkemista, jonka tutkijat epäilevät mahdollistavan inhimilliset julmuudet kuten viharikokset, vankien murhaamisen ja kansanmurhat. Eagleman laajentaakin ilmiön tarkastelukontekstia yhdistäen sen esimerkiksi kansanmurhiin, joissa ihmiset voivat tappaa ja teloittaa toisia ihmisiä, jotka ovat aiemmin olleet heidän naapureitaan ja työkavereitaan (Eagleman 2018, 162–163).

Vaikka näissä mediaalisen prefrontaalikorteksin ja ulkoryhmien tutkimuksissa keskityttiin ilmiöön liittyvään julmuuteen ja kielteisiin puoliin, heräsi opinnäytteeni myötä ajatus ilmiön positiivisista mahdollisuuksista. Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkimiseen liittyvissä ongelmissa on nähtävillä tunteiden tarttumisen ja empatian aiheuttamaa kuormitusta rikostutkijalle. Mahdollisuus työskennellä tietoisena empatian eli empaattisen näkökulman ottamisen alueella ilman, että tunteiden tarttuminen aiheuttaa kontrolloimatonta kuormittumista tai jopa työkyvyn laskua ja terveyshaittoja, olisi kaiketi rikostutkinnan alalla tervetullutta. Olisiko tällainen tasapaino mahdollista työn organisoinnin kautta esimerkiksi niin, että kunkin lapsiin kohdistuvan vakavan rikoksen tutkinnassa olisi kaksi tai useampi tutkija ja täten esimerkiksi elektronisen todistusaineiston luokittelun voisi hoitaa toinen tutkija kuin se, jonka on kohdattava kyseisen tutkinnan asianosaiset ja tapahtumien yksilöivät tiedot?

4.2 Katsauksen luotettavuus ja eettisyys

Tämän kirjallisuuskatsauksen tulokset ovat luotettavat. Opinnäytetyöni keskeisen sisällön muodostavat viitatu vertaisarvioidut tutkimukset, jotka on julkaistu kansainvälisissä tieteellisissä julkaisuissa.

Kuitenkin osa viitatuista lähteistä on muuta kuin tieteellisiä tutkimuksia. Näin on esimerkiksi roadman-kulttuuria tarkastelevassa osassa sekä mellakkailmiöitä kartoittavassa osassa. Molemmissa olen viittanut uutisointiin, jota kuitenkin peilaan tieteellisten tutkimustulosten myötä saatuun tietoon. Tässä kirjallisuuskatsauksessa viittaamani teokset, jotka eivät ole tieteellisiä tutkimuksia, ovat kansainvälisesti arvostettujen tieteentekijöiden kirjoittamia ja niiden pohjana on kattavasti tutkimuksia, joista olen pyrkinyt avaamaan keskeisimmät lähdetutkimukset kunkin käsittelemäni ilmiön kannalta. Opinnäytetyössäni on myös asiantuntijatekstejä tai puheenvuoroja, joista osa on itsenäisistä asiantuntijateoksista kuten Gustafsbergin ja Sallisen teos Taktinen neuvottelu (Gustafsberg & Sallinen 2021), Pia Puolakan teos Narsistit vankilassa (Puolakka 2020) ja Kari Häkkisen Hannu Lauermasta haastattelu-teoksena kirjoittama kirja Psykiatrin päänavaus (Häkkinen 2019) tai asiantuntijoiden haastatteluja sisältäviä kuten roadman-kulttuuria käsittelevät uutiset ja lehtiartikkelit. Käytän näitä asiantuntijalähteitä tässä kirjallisuuskatsauksessa kuitenkin kunkin aihealueen avaavan tieteellisen tutkimuksen rinnalla aiheiden peilaamiseen. Jos kyseessä on ollut sekundäärinen asiantuntijalähde, kuten lehtiartikkelit ja uutiset, olen pyrkinyt valikoimaan samaan yhteyteen useampia sekundäärisiä lähteitä rinnakkain.

Olen kirjannut opinnäytetyössäni omaa pohdintaani sisältävät elementit mahdollisimman selkeästi näkyville. Olen kirjoitusprosessissa pyrkinyt siihen, että tämän kirjallisuuskatsauksen lähteistö ja sisältö johtopäätöksineen olisi ilman vaikeutta avattavissa kriittisen tarkastelun alle sekä kyseenalaistettavissa, jotta se voisi toimia mahdollisesti hedelmällisenä alustana ajatusten ja tutkimusten kehittämiseksi edelleen.

Olen pitänyt työskentelyssäni mukana koko opinnäyteprosessin ajan kysymyksen opinnäytteeni eettisyydestä ja luotettavuudesta. Olen pyrkinyt rehellisyyteen, huolellisuuteen ja työskentelyn läpinäkyvyyteen. Keskeinen pyrkimykseni on myös ollut kunnioittaa toisten tekemää tutkimustyötä sekä heidän saavuttamaansa asiantuntijuutta. Opinnäytteessä tehdyt lähdeviittaukset on kirjattu Poliisiammatikorkeakoulun ohjeiden mukaisesti. Teksti on myös tarkastettu Ouriginal-ohjelmalla ja täten on todistettu, että olen kirjoittanut työni itse syyllistymättä plagiointiin.

Useat lähteistäni ovat englanninkielisiä. Englanninkielentaitoni on sujuva ja luen säännöllisesti englanninkielisiä kirjoja ja julkaisuja. Koska tämän opinnäytteeni englanninkieliset lähteet ovat kielellisesti vaativia tutkimustekstejä ja tieteellisiä julkaisuja, olen lukenut lähteet useasti läpi ja käyttänyt kääntämiseen sanakirjaa sekä etsinyt suomenkielisiä käännöstermejä kunkin alan vastaavasta suomenkielisestä tai suomeksi käännetystä tieteellisestä kirjallisuudesta.

4.2.1 Evoluutiopsykologian kritiikkiä

Näkökulmani empatian tutkimiseen tässä opinnäytetyössäni on evoluutiopsykologinen. Evoluutiopsykologia itsessään on saanut kehityksensä varrella paljon kritiikkiä. Osa kritiikistä on moraalista, osa

poliittista ja osa tieteellistä. Julkisessa keskustelussa Suomessa evoluutiopsykologia on noussut viime vuosina ehkä vahvimmin esiin Turun yliopiston tekemän päätöksen myötä ottaa evoluutiopsykologia sivuaineopintokokonaisuudeksi ensimmäisenä yliopistona Suomessa. Helsingin Sanomat uutisoivat asiasta 19.9.2014. Heta Muurinen kirjoitti kyseisen artikkelin otsikolla: Suomalaisyliopisto alkaa opettaa kritiikkiä herättänyttä evoluutiopsykologiaa – evoluutiopsykologia haluaa eri aloja yhdistäväksi supertieteeksi (Muurinen 2014).

Muurinen tuo artikkelissaan ilmi evoluutiopsykologian saamaa kritiikkiä. Yksi kritiikin aihe on ollut julkisuuteen noussut käsitys, että evoluutiopsykologia näkee ihmisen kivikautisena luolamiehenä ja väittää ihmismielen kehittyneen kivikaudella sekä jääneen olennaiselta osaltaan tuohon aikakauteen sopivaksi. Turun yliopiston dosentti Markku Rantala vastaa samassa artikkelissa tähän kritiikkiin, että tuo käsitys evoluutiopsykologiasta on 20 vuotta vanha ja että useat ihmisen käyttäytymisen piirteet ovat yhteisiä monien muiden eläinlajien kanssa ja ne ovat kehittyneet kymmenien tai satojen miljoonien vuosien aikana. Samassa artikkelissa Heta Muurinen tuo esiin kriittisen käsityksen, jonka mukaan evoluutiopsykologia kääntyy liian helposti selittämään ihmisen käyttäytymistä ja mielenterveyteenkin liittyviä kysymyksiä geeneistä käsin, jolloin kulttuurin, ympäristön sekä oppimisen vaikutus ohittuvat näitä kysymyksiä käsiteltäessä. Dosentti Rantala vastaa artikkelissa kritiikkiin painottamalla, että ympäristö vaikuttaa ihmisen henkisiin ja fyysisiin ominaisuuksiin ja että kulttuuri on yksi näistä ympäristötekijöistä. (Muurinen 2014.)

Muurinen tuo esiin myös keskeisen ja tärkeän feministisen kritiikin, jonka mukaan evoluutiopsykologia syyllistyy sovinismiin. Tähän aiheeseen liittyen myös Panu Raatikainen kirjoitti artikkelin Tiede & edistys -julkaisuun (Raatikainen 2007). Artikkelissaan Raatikainen listaa evoluutiopsykologian osakseen saamaa kritiikkiä. Raatikaisen mukaan evoluutiopsykologian piiristä on väitetty evoluution muokanneen ihmisen parinvalintamieltyksiä niin, että miehet tuntevat vetoa lisääntymiskykyisiä nuoria naisia kohtaan ja pyrkivät aina parittelemaan mahdollisimman monien naisten kanssa tilanteen tullen ja ovat mustasukkaisia. Naiset puolestaan olisivat taipuvaisia mieltymään iäkkäämpiin miehiin, joilla on valtaa ja resursseja. Raatikainen tuo samassa yhteydessä esiin, että luonnonvalinnalla on pyritty selittämään jopa raiskauksia. (Raatikainen 2007, 1.)

Tässä mielestäni on huomioitava, että evoluutiopsykologia ei typisty kuitenkaan pelkkiin parinvalintateorioihin ja vaikka niihin haluaisi huomionsa suunnata, on otettava huomioon, ettei ihmisen historia kaiketi olekaan noin yksinkertainen. Jean-Jacques Rousseau kirjoitti Académie de Dijonin julistamaan kirjoituskilpailuun vuonna 1755 tutkielman aiheesta, jossa kysyttiin: ”Mikä on ihmisten välisen eriarvoisuuden alkuperä ja onko se luonnonlain oikeuttama?”. Tutkielmassaan hän esitti ajatuksen, jonka mukaan ihmisen kehityksessä moni asia meni pieleen ns. sivistyksen synnyttyä. Tähän sivistykseen Rousseau luki keskeiseksi tekijäksi maanviljelykulttuuriin siirtymisen ja metsästäjä-keräilijäkulttuurin

päättymisen. Tarkemmin hän nimesi tässä yhteydessä ongelmaksi maanomistamisen alkamisen. (Rousseau 1755, 77.)

Rousseaun ajatus on saanut vastetta muussa myöhemmässä tutkimuksessa. Evoluutiopsykologiassa tutkimuksessakin on nähty viitteitä siihen, että ihminen on luontaisesti tasa-arvoinen, mutta siirtyminen maatalouteen on johtanut mm. sukupuolten väliseen epätasa-arvoon.

Historioitsija Rutger Bregman mainitsee tästä esimerkkinä metsästäjä-keräilijäkulttuurinsa säilyttäneet tansanialaisen Hadza-kansan tai Paraquain aché-kansan. Hadzujen parissa pariutuminen on naisten valinnoille pitkälti perustuvaa ja Hadzoilla onkin elämänsä aikana Bregmanin mukaan useita kumppaneita. Aché-kansan naisella on Bregmanin mukaan elämänsä aikana jopa 12 puolisoa. Heidän keskuudessaan miehet muodostavat kokonaisen isien verkoston, jossa jokainen auttaa kasvatustehtävissä. Tällaisia sukupuolisilta valtasuhteiltaan tasaisempia kansoja ja kulttuureita löytyy ihmiskunnan historiasta enemmänkin. (Bregman 2020, 108–109.)

Maanviljelyn ja sitä myötä paikallisesti kiinnittyneempien kulttuurien keskuudesta, joissa ihmisyyhteisöt ovat kokonsa puolesta kasvaneet tietyille alueille suuriksi, moisia sukupuoliin liitettyjä joustavia valtasuhteita ei tosin juurikaan löydy. Mielestäni tämä kaikki tutkimus huomioidaan evoluutiopsykologiassa tutkimuksessa. Evoluutiopsykologisen tutkimuksen piirissä on myös tutkimusta, joka tukee sukupuolten moninaisuuteen liittyvää tutkimusta.

Itse en ole tieteentekijä. Olen poliisiopiskelija. Valitsin evoluutiopsykologisen empatian teorian kirjallisuuskatsaukseni näkökulmaksi, koska löysin alaan liittyviä lähteitä, jotka alkoivat vetää minua puoleensa. Tämä oli mielestäni myös antoisa ja mielenkiintoinen näkökulma kerätä ja koostaa tietoa sekä käsityksiä empatiaan liittyen. Mielestäni se on myös toiminut hedelmällisenä tapana tuoda yhteiseen tarkasteluun eri alojen tutkimusta ja pitää yllä tämän oman tutkimukseni punaista lankaa.

4.2.2 Opinnäytetyössä esille tuodut tutkimukset

Tässä kirjallisuuskatsauksessa on viitattu suoraan yhteensä neljääntoista tieteelliseen tutkimukseen. Kymmenen näistä tutkimuksista on tieteellisissä julkaisuissa julkaistuja ja vertaisarvioituja tutkimuksia. Yksi tutkimuksista on Itä-Suomen yliopistossa tehty Pro gradu tutkielma. Kaksi tutkimuksista on poliisiammattikorkeakouluun opinnäytetöinä valmistuneita tutkielmia ja yksi on Oulun seudun ammattikorkeakoulun opinnäytetyönä valmistunut tutkimus. Näitä kolmea AMK-opinnäytetyötä ja yhtä Pro gradu tutkielmaa on käytetty teemahaastatteluidensa ja strukturoitujen kyselyjensä tuottamien tulosten osalta lapsiin kohdistuvia rikoksia tutkivien suomalaisten rikostutkijoiden työkokemusten vertailuun, suomalaisten poliisien myötätuntouupumuskokemusten havainnointiin sekä tulostensa peilaamiseen evoluutiopsykologiseen empatian teoriaan. Olen katsauksessani viitannut myös suoraan viiteen

vertaisarvioituun kansainvälisessä julkaisussa julkaistuun tieteelliseen artikkeliin, kymmeneen tieteelliseen teokseen, viiteen asiantuntijatekstiin tai teokseen sekä neljään lehtiartikkeliin. Lehtiartikkeleissa on julkaisuajankohtaansa kuuluvaa tuoretta uutisointia sekä laajempaan ajalliseen yhteyteen avautuvaa tutkivaa journalismia. Kaikissa lehtiartikkeleissa on haastateltu aiheittensa asiantuntijoina poliiseja, sosiaalityöntekijöitä tai muita asiantuntijoita.

4.3 Jatkotutkimusehdotukset

Opinnäytetyössäni esille tuomani kasvottomuuden ja anonymiteetin vaikutus rikollisuuteen ja sen laatuun on mielestäni aiheellinen näkökulma myös tarkasteltaessa internetissä tapahtuvaa rikollisuutta. Tuota aihealuetta voisi tutkia poliisin näkökulmasta käyttäen hyödyksi deindividuaatioon liittyvää tutkimusta. Toinen jatkotutkimusehdotukseni olisi kartoittaa Paul Bloomin teoksessaan *Against Empathy – The Case for Rational Compassion* (Bloom 2016) empatian kriittisen tarkastelun vastapainoksi otsikkotasolla mainitsemaa rationaalista myötätuntoa laajemmin. Mitä se voisi tarkoittaa? Miten se voisi toteutua ihmisyhteisöissä ja päätöksen teossa? Millaisin keinoin ihmisyhteisö voisi turvata sitä tietoisesti? Kolmanneksi jatkotutkimusehdotukseksi tämän kirjallisuuskatsauksen valossa nousee myötätuntouupumuksen sekä myötätuntouupumuksen ja myötätuntotydyttyneisyyden suhteen tutkiminen Suomessa poliisin ammattiin liittyen. Neljäs jatkotutkimusehdotukseni olisi tutkia mahdollisuuksia tukea lapsiin kohdistuvien rikosepäilyjen tutkimiseen liittyvää emotionaalista etäisyyttä, joka ehkäisisi empatian aiheuttamaa kuormittavuutta ja riskiä myötätuntouupumukseen tai muuhun työterveyshaittaan. Mitä mahdollisuuksia tähän olisi lapsiin kohdistuvien rikosten tutkintatyön organisoinnin kautta?

LÄHTEET

Anderson, Judith P. & Papazoglou, Konstantinos 2015: Compassion Fatigue and Compassion satisfaction Among Police Officers: An Understudied Topic. *International Journal of Emergency Mental Health and Human Resilience* Vol. 17 No.3, 661-663. Luettavissa: [Identification and Prevention of Serotonin Syndrome \(utoronto.ca\)](#). Luettu 26.4.2021

Ahjopalo, Janne 2021: Mikä ihmeen roadman-kulttuuri? Rikollista elämäntapa ihannoiva ilmiö yleistyy pääkaupunkiseudulla – ”Mennään huppupäässä ja kannetaan puukkoa”. *Uutinen*. Luettavissa: [Mikä ihmeen roadman-kulttuuri? Rikollista elämäntapaa ihannoiva ilmiö yleistyy - MTVuutiset.fi](#). Luettu 15.12.2021.

Barker Chris & Glover Naomi & Maddox Lucy & Turgoose David 2017: Empathy, Compassion Fatigue and Burnout in Police Officers Working with Rape Victims. *Traumatology* Vol. 23 (2), 205 – 213. Luettavissa: <https://psycnet.apa.org/buy/2017-09425-001> Luettu 21.2.2022

Bloom, Paul 2016: *Against Empathy – The Case for Rational Compassion*. London 20 Vauxhall Bridge Road, The Bodley Head, an imprint of Vintage.

Bregman, Rutger 2020: *Hyvän historia: ihmiskunta uudessa valossa (Humankind: a Hopeful History)*. suomentanut Janatuinen, Mari. Atena Kustannus Oy

Darley, John & Latané, Bibb 1968: Bystander Intervention in Emergencies – Diffusion of responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology* Vol. 8 Issue 4, 377 - 383. Luettavissa: [Darley Latane.pdf \(units.it\)](#). Luettu 14.5.2021.

Darwin, Charles 1871: *Ihmisen polveutuminen ja sukupuolivalinta (The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex, 1871,1877)*. suomentanut Leikola, Anto. Helsinki, Terra Cognita Oy, 2015.

Dawkins, Richard 1976: *Geenin itsekkyyys (The Selfish Gene, 1976, 1989)*. suomentanut Pietiläinen, Kimmo. Helsinki, Art House, 1993.

Eagleman, David 2015: *Aivot – Ihmisen tarina, (The Brain – The Story of You)*, suomentanut Janatuinen, Mari. Atena 2018.

Ellonen, Erkki & Nurmi, Lasse & Raivola, Petri & Väilitalo, Tarmo & Väilitalo Unto 1997: *Poliisityön psykologiaa*. Helsinki, Sisäministeriö, Poliisiosasto, Poliisin oppikirjasarja, Oy Edita Ab.

Figley, Charles R. (toim.) 2002: *Treating Compassion Fatigue*. New York, Brunner-Routledge

Fiske, T. Susan & Harris T. Lasana 2006: Dehumanizing the Lowest of the Low – Neuroimaging Responses to Extreme Out-groups. Psychological Science Volume 17 Number 10, 847 – 853. Luettavissa: [Dehumanizing the Lowest of the Low: Neuroimaging Responses to Extreme Out-Groups \(louischauvel.org\)](https://louischauvel.org). Luettu 14.1.2022

Gustafsberg, Harri & Sallinen, Sami 2021: Taktinen neuvottelu: hallitse haastavat kohtaamiset. Otava. Luettavissa: <https://www.bookbeat.fi/kirja/323197>. Luettu 10.12.2021.

Haikonen, Tiina & Laukkanen, Soile (2013): ”Pitäis niinku päästä vähän purkamaan näitä asioita.” – Lapsiin kohdistuvia rikoksia tutkivien poliisien kokemuksia työstään ja työssä jaksamisestaan. Itä-Suomen yliopisto / Joensuu. Psykologia. Pro gradu -tutkielma.

Hamlin, Kiley & Mahajan Neha & Liberman Zoe & Wynn Karen 2013: Not Like Me = Bad: Infants Prefer Those Who Harm Dissimilar Others. Association for Psychological Science 24 (4), 589 – 594. Luettavissa: [\(PDF\) Not Like Me = Bad: Infants Prefer Those Who Harm Dissimilar Others \(researchgate.net\)](https://searchgate.net). Luettu 4.8.2021

Haney, Craig & Banks Curtis & Zimbardo, Philip 1973: Interpersonal Dynamics in a Simulated Prison. International Journal of Criminology and Penology 1, 69 – 97. Luettavissa: [🔍 Interpersonal Dynamics in a Simulated Prison \(Haney ym. 1973, 69 – 97\) - Hae \(bing.com\)](https://www.bing.com). Luettu 18.11.2021

Herman, Judith 1997: Trauma and Recovery. New York, Basic Books - Member of the Perseus Book Group.

Kantojärvi, Liisa 2008: Personality Disorders in the Northern Finland 1966 Birth Cohort Study. Faculty of Medicine, Institute of Clinical Medicine, Department of Psychiatry, Institute of Health Sciences, University of Oulu; Tampere School of Public Health, University of Tampere. Luettavissa: [Personality disorders in the Northern Finland 1966 Birth Cohort Study \(oulu.fi\)](https://oulu.fi), Luettu 2.10.2021.

Kantola, Anne 2021: ”Olemme seuranneet pidemmän aikaa” – Poliisi kertoo Helsingin seudun katujengeistä, joissa ihannoidaan rikollisuutta eikä aseita kaihdeta. Uutinen. Luettavissa: [”Olemme seurailleet pidemmän aikaa” – Poliisi kertoo Helsingin seudun katujengeistä, joissa ihannoidaan rikollisuutta eikä aseita kaihdeta - Kaupunki | HS.fi](https://www.hs.fi). Luettu 17.12.2021.

Kirschman, Ellen & Kamena, Mark & Fay, Joel 2014: Counseling Cops – What Clinicians Need to Know. New York, The Guilford Press – A Division of Guilford Publications, Inc.

Kitaef, Jack (toim.) 2019: Handbook of Police Psychology. New York, Routledge

Koskela, Miika 2021: Poliisi takavarikoi teräaseita yhä nuoremmilta Helsingissä, ja tällaisia ne ovat. Uutinen. Luettavissa: [Poliisi takavarikoi teräaseita yhä nuoremmilta Helsingissä, ja tällaisia ne ovat | Yle Uutiset](#). Luettu 17.12.2021.

Lagerkrans, Pauliina 2019: Resilienssi lapsirikostutkijan työssä jaksamisen edistäjänä. Poliisiammattikorkeakoulu. AMK-opinnäytetyö.

Lauerma, Hannu (haastateltava) & Häkkinen, Kari (haastattelija ja kirjoittaja) 2019: Psykiatriin pääntävyys. Helsinki, Into.

Lauerma, Hannu 2009: Pahuuden anatomia. 2. painos. Helsinki, Edita

Lehman, Nicholas 2014: A Call for Help. Lehtiartikkeli. Luettavissa: [A Call for Help | The New Yorker](#) Luettu 9.12.2021.

Lindegaard, Marie Rosenkrantz 2019: Bystander Effect in Street Disputes Disquestioned. Lehtiartikkeli. Luettavissa: [Bystander effect in street disputes disquestioned » NSCR](#), Luettu 10.9.2021

Morko Maria & Nyman Heini & Ukkola Saana 2013: Poliisien kuvauksia työn vaikutuksesta psyykkiseen hyvinvointiin sekä jälkipuinnin merkityksestä poliisin työssä. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. AMK-opinnäytetyö.

Puolakka, Pia 2020: Narsistit vankilassa. Helsinki, Deadline kustannus Oy.

von Porat, Gisela 2018: Lapsirikostutkijan työssäjaksaminen Varsinais-Suomen poliisilaitoksella. Poliisiammattikorkeakoulu. AMK-opinnäytetyö.

Rantaeskola, Satu & Hyyti, Jari & Koskelainen, Mari 2015: Haastavat asiakastilanteet – väkivalta työssä. Helsinki, Talentum.

Rousseau, Jean-Jacques 1755: Tutkielma ihmisten välisen eriarvoisuuden alkuperästä ja perusteista. suom. Ville Keynäs. Vastapaino, 2000.

Salminen, Ari 2011: Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja, opetusjulkaisuja 62, julkisjohtaminen 4. Luettavissa: http://www.uva.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf. Luettu 30.7.2021.

Silke, A. 2003: Deindividuation, anonymity and violence: Findings from Northern Ireland. The Journal of Social Psychology 143 (4), 493–499. Luettavissa: [Deindividuation, Anonymity, and Violence: Findings From Northern Ireland: The Journal of Social Psychology: Vol 143, No 4 \(tandfonline.com\)](#). Luettu 5.12.2021.

Suonperä, Lasse & Philpot, Richard & Bernasco, Wim & Lykke, Kasper & Ejbye-Ernst, Peter & Holst, Matias Nicolaisen & Lindegaard, Marie Rosenkrantz 2019: Social Relations and Presence of Others Predict Bystander Intervention: Evidence from Violent Incidents Captured on CCTV. Wiley Online Library, 29.7.2019, Luettavissa: [Social relations and presence of others predict bystander intervention: Evidence from violent incidents captured on CCTV - Liebst - 2019 - Aggressive Behavior - Wiley Online Library](#), Luettu 5.6.2021.

Thompson, Rosemary A. 2004: Crisis Intervention and Crisis management. New York, Brunner-Routledge.

Trivers, Robert 1971: The Evolution of Reciprocal Altruism. The Quarterly review of biology Vol 46 No 1, 35 – 57. Luettavissa: [trivers1971a.pdf \(uvm.edu\)](#), Luettu 14.9.2021.

Vilanova, Felipe & Beria, Machado Franciele & Costa, Brandelli Ângelo & Koller, Silvia Helena 2017: Deindividuation: From Le Bon to Social Identity Model of Individuation Effects. Cogent Psychology 4:1, 1 – 21. Luettavissa: [Deindividuation: From Le Bon to the social identity model of deindividuation effects \(tandfonline.com\)](#). Luettu 21.1.2022

Violanti, John, M. (toim.) 2014: Dying for the Job – Police Work Exposure and Health. Springfield, Illinois, U.S.A., Charles C Thomas – Publisher, LTD.

de Waal, Frans 2007: The 'Russian Doll' Model of Empathy and Imitation. Teoksessa: Bråten, Stein (toim.) 2007: On Being Moved – From Mirror Neurons to Empathy. Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins Publishingin Company, 49 – 69. Luettavissa: [On Being Moved: From mirror neurons to empathy - Google-kirjat](#). Luettu 14.10.2021.

de Waal, Frans 2008: Putting the Altruism Back into Altruism: The Evolution of Empathy. The Annual Review of Psychology 2008 59, 279–300. Luettavissa: [Putting the Altruism Back into Altruism: The Evolution of Empathy \(umd.edu\)](#). Luettu 14.2.2021.

Wechkin, Stanley & Masserman, Jules H. W. & Terris, William Jr. 1964: Shock to a Conspecific as an Aversive Stimulus. Northwestern University Medical School. Psychonomic Science 1964, 47 – 48. Luettavissa: [BF03342783.pdf \(springer.com\)](#), Luettu 8.9.2021.

LIITE 1 MAATUSKANUKKEMALLI FRANS DE WAALIN ARTIKKELISTA ‘THE RUSSIAN DOLL’ MODEL OF EMPATHY AND IMITATION

Empatian ja jäljittelemisen kerrostumia kuvaava maatuskanukkemalli Frans de Waalin artikkelista ‘The Russian Doll’ Model of Empathy and Imitation Stein Bråtenin toimittamassa kirjassa *On Being Moved – From Mirror neurons to Empathy* (de Waal, 2007, 60)

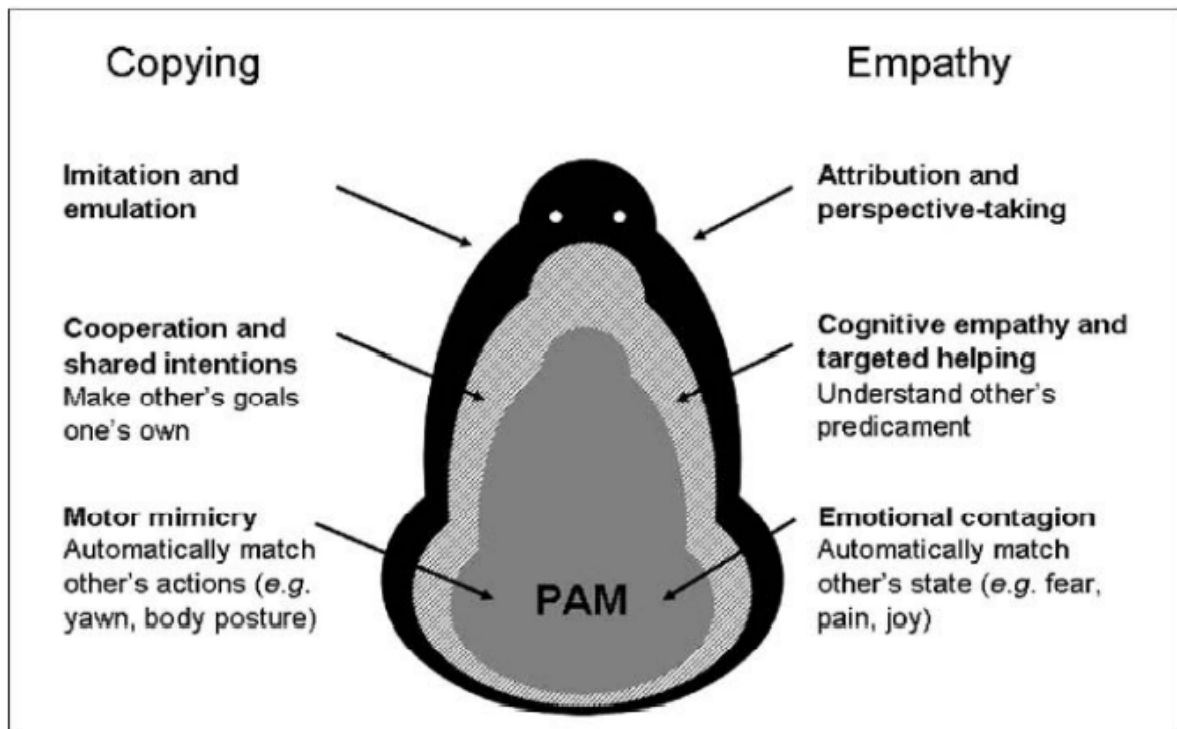

Figure 3. The Russian doll model of intersubjectivity. Empathy covers all processes leading to related emotional states in subject and object, with at its core the perception-action mechanism (PAM) of Preston and de Waal (2002a), such as the tendency to match the other’s emotional state. Higher levels of empathy build upon this hard-wired socio-affective basis, such as cognitive empathy (i.e. assessment of the reasons for the other’s emotions – a requirement for targeted helping) and adoption of the other’s perspective. On the copying side (left), the emphasis is on matching the other’s behavior through mimicry, sharing the other’s goals and intentions, and assessment of the other’s methods to reach a particular goal, as in full-blown imitation. It is assumed that the outer layers of the Russian doll cannot exist without its inner ones, and that its core processes underlie all manifestations of intersubjectivity.

(de Waal 2007, 60)